UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ján ŠIMKO
Dušan ŠLOSÁR

HOMOSEXUALITA A HOMOFÓBIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

KOŠICE 2019

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE

HOMOSEXUALITA A HOMOFÓBIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

Ján Šimko - Dušan Šlosár

Košice 2019

HOMOSEXUALITA A HOMOFÓBIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

Vedecká monografia

© 2019 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Mgr. Ján Šimko, *Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár PhD., *Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Vedecká redaktorka:

prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., *Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Recenzenti:

prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD., *Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky, Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. PhDr. Peter Brnula, PhD., *Katedra sociální práce, Fakulta sociálně ekonomická, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem*

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Umiestnenie: https://unibook.upjs.sk

Dostupné od: 11.09.2019

ISBN 978-80-8152-764-7 (e-publikácia)

Obsah

Úvod **2**

1 Homosexualita – varianta sexuálnej orientácie **4**

Homosexualita ako sociálny fenomén 4

Vymedzenie sexuality a sexuálnej orientácie 8

Homosexualita v číslach 10

Domnelé a skutočné príčiny homosexuality 11

2 Homosexuálna identita a coming out **15**

Sexualita a sexuálna identita 15

Objavovanie sexuality a proces coming outu 18

Sám sebe nepriateľom 26

3 Heteronormativita, heterosexizmus a formovanie postojov **28**

Heterosexualita ako norma a heterosexizmus 28

Postoje k homosexualite 31

Kresťanstvo - história a formovanie postojov k homosexualite 34

Texty odsudzujúce homosexualitu 38

Homosexualita a cirkev na Slovensku 39

Od patriarchátu k hegemonickej maskulinite 44

4 Homofóbia ako dôsledok heteronormativity **52**

Homofóbia a jej prejavy 52

Dôsledky heteronormativity a homofóbie v spoločenskom kontexte 58

Právne postavenie homosexuálnej menšiny 61

5 Sociálna práca a homosexuálna menšina **66**

Feministická sociálna práca 66

Antidiskriminačné prístupy 69

Ľudskoprávny prístup 71

Antiopresívne prístupy 73

Prístupy sociálnej práce k homosexualite 75

Ako eliminovať homofóbiu v prostredí sociálnej práce? 77

Záver **83**

Zoznam použitých zdrojov **85**

Úvod

Súčasná tekutá modernita je charakteristická mnohými zmenami. Prináša neskutočné množstvo výziev nielen pre jednotlivca, ale i celé spoločenstvá. Nestabilita, rýchlo meniace sa podmienky, domnelé alebo skutočné hrozby, zasievajú do čoraz silnejšej individualizácie prvky strachu, neistoty a ohrozenia. A tak sa prirodzene jedinec i spoločenstvo stávajú čoraz zraniteľnejšími a manipulovateľnejšími. Hľadajú sa istoty a opora, ktorú istým spôsobom sýti sentiment po starých dobrých časoch. O to viac v dobe migračných vĺn, kybernetických hrozieb, ekonomických kolapsov a teroristických útokov. V takomto spoločenskom nastavení sa vďaka nevedomosti, iracionálnemu strachu väčšiny a zámernej manipulácie, stávajú obeťami rôznych foriem útokov aj všetky menšiny, ktoré vybočujú z tradičnej „normality". A tak sa stávame svedkami neskutočnej krivdy, kedy z pomyselných, ale i reálnych kazateľníc, rečníckych pultov i statusov politikov zaznievajú slová o kultúre smrti, o napadnutí tradičných hodnôt, o zvrátenostiach a všetkom, na čom si možno vybiť svoj hnev, posilniť svoju moc a získať pár hlasov navyše. Ale pri tom všetkom sa zabúda na jedno. Na človeka, ktorý je v centre pozornosti, nie preto, že v nej túži byť, ale preto, že chce svoj život prežiť naplno s vedomím vlastnej i kolektívnej dôstojnosti.

Častokrát sa pri snahách o priznanie práv neheterosexuálnych menšín na Slovensku stretávame s konštatovaním, že spoločnosť nie je pripravená. Niekoľkonásobné neúspešné pokusy o uzákonenie registrovaných partnerstiev osôb rovnakého pohlavia, ale i neratifikovanie Istanbulského dohovoru, sú ospravedlňované väčšinovým konštatovaním o potrebnosti diskusie a pochopenia našich kultúrnych i náboženských hodnôt. Týmto prístupom však naša spoločnosť rezignovala na diskurz, ktorý sa udial v krajinách západnej Európy už pred desiatkami rokov.

Takéto nastavenie spoločnosti, ktoré v svojom princípe nadraďuje jedných nad druhými z pozície moci, je podľa teoretikov kritickej sociálnej práce, výzvou a poslaním pre sociálnu prácu samotnú. A táto monografia je prijatím takejto výzvy.

Cieľom tejto monografie je rozpracovanie problematiky ľudskej sexuality v súvislosti s homosexuálnou orientáciou. Okrem iného je zameraná aj na formovanie homosexuálnej identity a coming outu v obidvoch formách. V monografii vymedzujeme koncepty heteronormativity, heterosexizmu a prejavov homofóbie ako výslednice mnohých prepojených faktorov. Prostredníctvom prístupov v sociálnej práci definujeme jednotlivé teórie zamerané na odstránenie, či elimináciu opresie a diskriminácie pri práci s neheterosexuálnym klientom.

Zároveň sú v monografii prezentované výsledky nášho výskumu zameraného na zmapovanie homofóbie u sociálnych pracovníčok a pracovníkov a identifikovanie jej prepojenia na jednotlivé kategórie, okrem iného aj na osobnostné atribúty feminity a maskulinity. V kvalitatívnej rovine výskumu sme prostredníctvom rozhovorov získali údaje o subjektívnom vnímaní homofóbie zo strany príslušníkov homosexuálnej menšiny.

Monografia je zameraná na zrejme najpočetnejšiu neheterosexuálnu menšinu – homosexuálnych mužov. Uvedené fakty, teoretické poznatky ako aj prístupy však možno v istej modifikácii uplatniť aj pri práci LGBT+ komunity všeobecne.

V našej monografii sa snažíme dodržiavať rodovo korektný jazyk. Keďže sa v nej zaoberáme mužskou homosexualitou, termín klient chápeme v aplikačnom zmysle pre obe pohlavia. Čiastočne operujeme aj s termínom homosexuál, ktorý je v západnej literatúre zastaralý, avšak v našom prostredí jeho používanie prevyšuje nad v súčasnosti akceptovaným a ustáleným termínom gej.

1 Homosexualita – varianta sexuálnej orientácie

Hoci sa spoločnosť nachádza v postmodernej dobe, sú témy a oblasti, ktoré sú ešte i dnes tabuizované. Jednou z nich je aj ľudská sexualita. Problém sexuálnej orientácie a sexuálneho života v našom priestore podlieha skôr kultúrnemu pseudo-diskurzu ako serióznemu vedeckému poznaniu. A pritom, nič nám nie je prirodzenejšie ako túžby pretavené do erotickej preferencie, či citovej náklonnosti k inému človeku.

S homosexualitou sa v priebehu nášho života stretávame, či už vedome alebo nevedome. Nie ako s vecou samou osebe, ale prostredníctvom jedincov, ktorých sexuálna orientácia vybočuje zo základného väčšinového rámca. Hoci v súčasnosti nie je oficiálne považovaná za chorobu, jej spoločenská stigmatizácia spôsobuje, že príslušníci akejkoľvek sexuálnej menšiny sa stávajú neviditeľnými a pre mnohých aj nečitateľnými nielen v oblasti sexuality, ale aj v prejavoch v rámci sociálnej interakcie, ktoré by mohli naznačovať ich odlišnosť.

V nasledujúcej časti priblížime základné pojmy, ktoré súvisia s homosexualitou prostredníctvom ich definovania cez kategórie sexuálnej orientácie a sexuality vôbec. Načrtneme základné teórie, ktoré popisujú príčiny jej vzniku v nadväznosti na jej výskyt v spoločnosti.

Homosexualita ako sociálny fenomén

Ústredným pojmom nášho záujmu je homosexualita, ktorý sa z etymologického hľadiska skladá z dvoch slov – *homos* – zhodný, totožný, rovnaký a *sex* z latinského slova *sexus* vo význame pohlavie.[1] Aj z popisu tejto najjednoduchšej definície vyplýva, že homosexualita pomenúva v najširšom zmysle slova rovnakopohlavné interakcie.

Hoci sa s daným termínom stretávame v súčasnosti pomerne často, jeho pôvod a používanie nesiaha do dávnej minulosti. Pred zavedením termínu homosexualita v dnešnom ponímaní, sa na pomenovanie rovnakopohlavných praktík a vzťahov používali viaceré termíny. Pojem *pederastia* známy z gréckeho prostredia, nahradil *sodomia*, čo len odráža prienik kresťanskej teológie morálky do svetskej sféry. Sodomia pomenovala fenomén homosexuality a za sodomitu bol označovaný jedinec, ktorý ju vykonával. Vzhľadom na fakt, že pomenovanie rovnakopohlavného fenoménu v spoločnosti bol odvodený z biblického mena mesta Sodoma (zničeného, podľa niektorých teológov, na základe hriešneho „homosexuálneho“ správania sa obyvateľov), bol tento termín chápaný viac v teologickom význame, než z dnešného

[1] KRÁLIK, Ľ. Stručný etymologický slovník slovenčiny.

psychologického hľadiska.[2] Aj táto skutočnosť reflektuje spoločenské postavenie jedincov s takýmto sklonmi, ktorí boli považovaní za diablom posadnutých a hriešnych ľudí.

Homosexualita pre jej nelegitímnosť bola často v literatúre označovaná aj slovným spojením – „láska, ktorej meno sa nevyslovuje“. Už v 19. storočí však existovalo množstvo termínov na jej pomenovanie. Napríklad išlo o slová ako *bugger, sodomia, tribade*, ktoré pomenovali špecifické sexuálne správanie medzi jedincami rovnakého pohlavia.[3] Neskôr používané termíny *inverzia, uranizmus* sa už nevzťahovali iba na sexuálne akty, ktoré boli chápané iba ako zavrhnutiahodné pudy, či zločin, ale opisovali sexuálnu stránku identity a túžby hlboko zakorenené v ľuďoch.[4]

Až koncom 19. storočia termín *homosexualita* vytvoril a použil vo svojej práci maďarský novinár a spisovateľ Karl Maria Kertbeny, ktorý sa v Nemecku ohradil voči perzekúcii a prenasledovaniu homosexuálov na základe tzv. antisodomickej legislatívy[5]. Vytvorenie tohto termínu dokonca predchádzalo zavedeniu pojmu heterosexulita, ktoré vzniklo o niekoľko rokov neskôr, aby bolo možné odlišovať normu od deviácie. [6]

Michel Foucault ako prvý vo svojich koncepciách podotkol, že v minulosti neexistovala žiadna kategória ľudí označovaných ako homosexuáli, ktorá by bola chápaná v súčasnom ponímaní. Rovnakopohlavné správanie sa nepovažovalo za základ odlišnej sexuálnej identity.[7] Homosexuálni jedinci ako sociálna skupina, prípadne ako príslušníci sexuálnej menšiny do danej doby akoby neexistovali. Pre lepšie pochopenie a jasnejšie definovanie tohto aspektu ľudskej identity je nevyhnutné si uvedomiť, že sexualita je sociálnym konštruktom. To však neznamená, že homosexuálne správanie je akýsi dôsledok modernej doby, či experimentu jednotlivcov alebo komunít. S prejavmi homosexuálneho správania sa v spoločnosti stretávame od počiatku ľudských dejín. Napríklad v starovekom Grécku mali Platón aj Aristoteles otvorene sexuálny pomer s rovnakým pohlavím. Musíme si uvedomiť, že spoločnosť ich doby nerozoznávala koncept homosexuality v opozite k heterosexualite. Sexuálnu orientáciu považovali skôr za záležitosť „chute“, obradu, či preferencie, než ako niečo, čo je súčasťou ich identity. Ak v minulosti niekto pociťoval túžby, náklonnosť vo všetkej svojej komplexnosti podobnej dnešnému človeku, nemohol a ani nevedel pochopiť svoje prežívanie a správanie,

[2] CROMPTON, L. Homosexuality & Civilization.
[3] HAGGERTY, G. E. Gay Histories and Cultures: An Encyclopedia.
[4] RITZER, G. The Blackwell Encyclopedia of Sociology.
[5] PICKETT B. L. The A to Z of homosexuality.
[6] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[7] MACIONIS, J. J. Sociology.

prípadne ho vedome potláčal. Sexualita bola a je tomu tak aj dnes, pevne prepojená s mocou a sociálnym statusom.[8]

Homosexualitu môžeme definovať pocitmi lásky, citovej alebo sexuálnej náklonnosti k osobám rovnakého pohlavia. Pre ženskú homosexualitu sa častejšie používa výraz lesbizmus.[9]

Plummer rozoznáva v západnej civilizácii štyri typy homosexuality:

- *nezáväzná homosexualita* je náhodné stretnutie, ktoré celkový sexuálny život jedinca nijakým zásadným spôsobom neovplyvní ani neštrukturalizuje (napríklad párty, či hromadné masturbácie);
- *situačná homosexualita* sa týka prípadov, v ktorých sa homosexuálne konanie opakuje, ale nie je prevažujúcou preferenciou. Napríklad v prostredí väzníc bez možnosti kontaktu s opačným pohlavím, pričom je homosexuálny kontakt iba náhradou heterosexuálneho správania;
- *personalizovaná homosexualita* je charakteristická pre jedincov, ktorí dávajú prednosť homosexuálnym aktivitám, ale sú izolovaní od skupín, kde je takéto správanie prijímané bez väčších problémov. Homosexualita je pre nich skrytou aktivitou, ktorú pred svojim okolím ukrývajú;
- *homosexualita ako spôsob života* charakterizuje jedincov, ktorí už prešli procesom vonkajšieho coming outu, a pre ktorých sú vzťahy s rovnakým pohlavím a preferenciami kľúčové. [10]

V súčasnosti sa termín homosexualita, prípadne homosexuál, v angloamerickom prostredí používa čoraz menej, prípadne sa im autori vyhýbajú úplne. Tieto pojmy sú úzko prepojené s obdobím, kedy bola homosexualita predmetom patologizácie a predstavovala formu deviácie. Pohŕdavé konotácie pri používaní týchto slov v súvislosti s označením niektorej zo skupín, prípadne jednotlivcov sú natoľko negatívne, že odrážajú nerovnosť medzi jednotlivými sexuálnymi identitami.[11] Termín homosexualita sa používa na označenie rovnakopohlavnej náklonnosti a sociálnych javov, s ktorými sa spája. Termín homosexuál bol nahradený pojmom *gay*, ktorý má v slovenskom prostredí ekvivalent s fonetickým zápisom - *gej*, a z neho je odvodené prídavné meno *gejský*. Pre pomenovanie homosexuálnej ženy sa používajú slová *lesba, lesbička*.

---

[8] BYWATER, J. a R. JONES, Sexuality and social work.
[9] TURNER, F. J. Canadian encyclopedia of social work.
[10] In GIDDENS A. Sociologie.
[11] Glaad Media Reference Guide.

V literatúre a v masmédiách sa častejšie používa akronym LGBT, ktorý v sebe zahŕňa osoby - lesby, gejov, bisexuálov/bisexuálky, transrodové osoby, neistých jedincov v sexuálnej orientácii alebo queer. Tento inkluzívny termín označuje i neheterosexuálnu populáciu vo všetkých jej podobách. Zahŕňa jedincov s homosexuálnymi aj heterosexuálnymi preferenciami a tých, ktorých rodová identita sa odlišuje od kultúrne stanovených rodových rolí pre ich pohlavie.[12] K danej skratke sa pripájajú aj ďalšie počiatočné písmená sexuálnych identít. Napríklad písmeno I, ktoré je odvodené od pojmu *intersexuál* (v minulosti označovaný ako hermafrodit), prípadne Q, ktoré symbolizuje *queer* prípadne *questioning* (ľudia pochybujúci alebo hľadajúci svoju sexuálnu alebo rodovú identitu).[13] Pre neustále rozrastanie sa danej skratky je častým riešením pridanie znamienka +, čím sa demonštruje zastúpenie akýchkoľvek príslušníkov sexuálnych a rodových menšín.

Pojem *queer*, ktorý možno preložiť z anglického jazyka ako čudný, divný, sa v súčasnej dobe používa ako skrátený pojem na označenie populácie, ktorej sexuálne túžby, či rodová identita sa nezhoduje s existujúcimi spoločenskými a kultúrnymi normami.[14] Nie je však vhodné zamieňať si ho za vyššie spomenutú skratku, čo sa však častokrát deje.

Do 70. rokov 20. storočia bola homosexualita považovaná za mentálnu poruchu. V roku 1973 došlo k jej odstráneniu z klasifikácie duševných porúch v Diagnostickom a štatistickom manuáli duševných chorôb Americkej psychiatrickej asociácie. O dva roky neskôr sa k podobnému kroku odhodlala aj Americká psychologická asociácia a prestala homosexualitu vnímať v patologickom zmysle. Svetová zdravotnícka organizácia nepovažuje homosexualitu za diagnózu od roku 1991.[15]

Kultúra nemá vplyv iba na správanie sa, ktorým sa ľudia prejavujú, ale ovplyvňuje mnohé oblasti kultúrneho, spoločenského i vedeckého prístupu k niektorým javom. Medzi iným sa jej vplyv a progres prejavuje aj v tom, čo sa v danom spoločenstve označí za deviantné, prípadne čo je pre spoločnosť na základe relevantných faktov akceptovateľné. Spomínané vyškrtnutie homosexuality zo zoznamu chorôb vychádzalo z výskumov, ktoré preukazovali, že utrpenie homosexuálov, snaha o ich liečbu a celý rad psychických porúch nevyplývali zo samotnej sexuálnej orientácie či sexuálnej identity, ale boli dôsledkom sociálnych predsudkov spojených s nositeľmi neheterosexuálnej orientácie. Prirodzene sa o odstránenie negatívnych postojov voči homosexuálom v radoch odbornej vedeckej spoločnosti usilovali aj organizácie

[12] VANDENBOS, G. R. APA dictionary of psychology.
[13] SLOBODA, Z. Dospívaní, rodičovství a (homo)sexualita.
[14] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina: čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.
[15] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina: čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.

bojujúce za práva LGBT+ osôb, pričom nemalú úlohu na ich rozhodnutí zohrali aj zmeny u príslušníkov heterosexuálnej väčšiny v jednotlivých komunitách, ktoré začali tolerovať, prípadne akceptovať normálnosť inej sexuálnej orientácie a rodovej identity.[16]

Vymedzenie sexuality a sexuálnej orientácie

Čo sa týka sexuálnej orientácie, neexistuje žiadna všeobecne platná definícia tohto konceptu. Sexuálna orientácia býva vnímaná ako záležitosť sexuálnej príťažlivosti, alebo ako oblasť sexuálneho správania. Na druhej strane niektorí sexuálnu orientáciu vnímajú ako aspekt psychologickej identity alebo dôsledok "*labelingu*" (nálepkovania). Keď hovoríme o sexuálnej orientácii, je dôležité na ňu nazerať pomocou širšej optiky, ktorá berie v úvahu atraktivitu, správanie a pripúšťa, že sa tieto faktory môžu u rôznych jedincov prejavovať odlišne. *Sexuálna orientácia* môže byť chápaná ako unikátny vzorec sexuálnej a romantickej túžby, správania a identity, ktorú každý jedinec vyjadruje jedinečným spôsobom.[17]

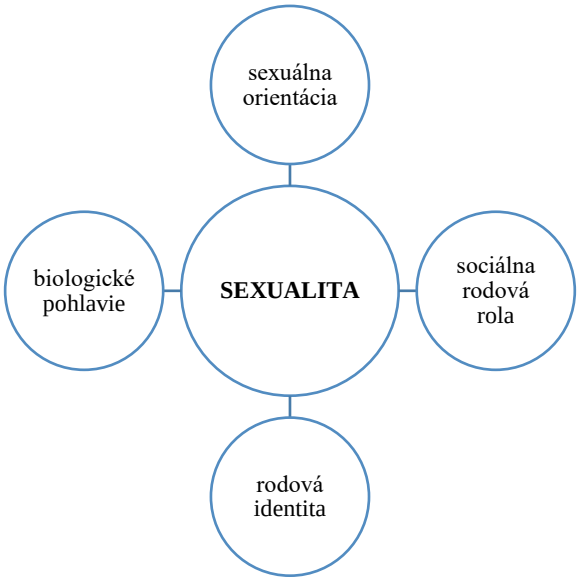

Vyjadrenie sexuality a jej komponentov[18]

Sexuálna orientácia je jednou zo štyroch základných zložiek sexuality a vyznačuje sa emocionálnou, romantickou, sexuálnou alebo citovou náklonnosťou k jedincom konkrétneho pohlavia. Ďalšími zložkami ľudskej sexuality sú *biologické pohlavie* (teda, či sa jedinec narodí ako muž alebo žena), *rodová identita* (psychologická identifikácia samého seba ako muža alebo

[16] GRAY, P. a D. F. BJORKLUND, Psychology.
[17] LEHMILLER, J. J. The psychology of human sexuality.
[18] FISH, J. Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference.

ženy) a *sociálna rodová rola* (stotožnenie sa so sociálnym správaním jednej z identít v binárnom mužsko-ženskom koncepte).[19]

Výskumy naznačujú, že sexuálna orientácia vzniká v rannej fáze života ako komplex genetických, biologických a sociálnych faktorov, ktoré prispievajú k jej rozvoju. Vo všeobecnosti rozoznávame heterosexuálnu, bisexuálnu alebo homosexuálnu orientáciu, ktorá sa odvíja na celej škále kontinua. Štatisticky existuje veľký rozptyl v prevalencii pre každú sexuálnu orientáciu, pričom majoritnou zostáva heterosexualita.[20]

Sexuálna orientácia je miera, v ktorej je jedinec priťahovaný k osobám rovnakého alebo opačného pohlavia.[21] Jedná sa o termín, ktorým operuje najmä sexuológia, ale aj psychiatria a psychológia. Spravidla sa sexuálnou orientáciou označuje sexuálna preferencia osôb rovnakého, či opačného pohlavia, prípadne obidvoch pohlaví. Pojatie sexuálnej orientácie je pomerne silno premenlivé. Najčastejším konceptom je takzvaná *bipolárna kategorizácia*, ktorá predpokladá že jedinci sú orientovaní buď heterosexuálne alebo homosexuálne. V rámci nej sa predpokladá, že jedinci sú buď jedno (heterosexuálni) alebo druhé (homosexuálni), pričom heterosexuáli sú rovnako heterosexuálni a všetci homosexuáli sú rovnako homosexuálni. Neexistuje žiadna miera variácie a odchýlok. Existujú teórie, ktoré popisujú sexuálnu orientáciu ako kontinuum v určitých stupňoch alebo škálach.[22]

Weiss[23] definuje sexuálnu orientáciu ako celoživotný, nemenný a nositeľom nezapríčinený a nezvolený stav výlučnej alebo pretrvávajúcej erotickej a citovej preferencie osôb daného pohlavia. U väčšiny jedincov všetkých spoločenstiev sa stretávame s heterosexuálnou orientáciou, teda náklonnosťou k osobám opačného pohlavia. V menšej miere sa stretávame s orientáciou homosexuálnou.

Sexuálnu orientáciu môžeme chápať ako kombináciu troch aspektov – *identity*, *túžby* a *správania*. V prípade túžby môžu mať niektorí ľudia homoerotické predstavy, ktoré nikdy neuskutočnia, a tak ich nemôžeme na základe tejto jedinej dimenzie priradiť k homosexuálnej menšine. V aspekte správania dochádza zo strany niektorých jedincov k homosexuálnemu erotickému správaniu, ale samých seba ako homosexuálov neidentifikujú, pričom môžu byť vo vzťahu s opačným pohlavím. Identitu ako aspekt u osôb, ktorí sami seba identifikujú ako príslušníka sexuálnej menšiny, ale nemajú žiadne sexuálne vzťahy s ľuďmi rovnakého

[19] SMITH O. Lesbian, Gay & Bisexual People: A Guide to Good Practice for Social Workers.
[20] TURNER. F. J. Canadian encyclopedia of social work.
[21] NOLEN-HOEKSEMA, S. a H. ANTONÍNOVÁ, Psychologie Atkinsonové a Hilgarda.
[22] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[23] WEISS, P. Sexuologie.

pohlavia, chápeme v takomto prípade v rovine politizovanej identity. Aby sme mohli hovoriť o komplexnej sexuálnej orientácii musia byť u jeho nositeľa/nositeľky prítomné všetky tri zložky.[24]

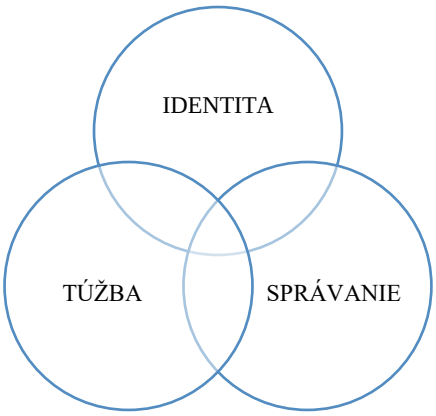

Vyjadrenie sexuálnej orientácie [25]

Sexuálna orientácia je jedným z faktorov ľudskej identity a je pre človeka viac alebo nemej determinujúca. Záleží na okolnostiach a sociokultúrnom priestore, pretože jej prejavy a dôsledky môžu byť dôvodom uznania alebo vylúčenia. Identita sexuálnej orientácie alebo sexuálna preferencia sú ďalšie termíny používané na vyjadrenie sexuálnej orientácie. Všetky tieto rozličné termíny sú odrazom diskurzu o tom či sexuálna príťažlivosť a túžba sú premenlivé a zahŕňajú možnosť voľby, alebo sú nemeniteľnou podstatou, ktorá sa ustáli v rannej fáze života človeka.[26]

Homosexualita v číslach

Zastúpenie homosexuálne orientovaných osôb v populácii nie je možné jednoznačne zachytiť a to z niekoľkých dôvodov. Pri jednotlivých prieskumoch a výskumoch sexuality a sexuálneho správania sa neustále v ich komentároch uvádza, že ešte stále ide o tabuizovanú tému a jednoznačné prihlásenie sa k odlišnej sexuálnej orientácii si vyžaduje istú dávku odvahy. Je nevyhnutné brať do úvahy, že sexuálna orientácia, sexuálna identita, či správanie nie sú totožnými skutočnosťami, ktorými jej nositelia disponujú. Preto je metodologicky žiadúce pri jednotlivých prieskumoch reflektovať aj tieto skutočnosti, a síce ako sa jednotliví respondenti/respondentky v rozličných kategóriách identifikujú.

[24] FISH, J. Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference.
[25] FISH, J. Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference.
[26] BYWATER, J. a R. JONES, Sexuality and social work.

Alfred Kinsey, ktorý prvý prišiel s tvrdením, že sexuálna orientácia leží na kontinuu sexuálneho správania, zisťoval orientáciu svojich respondentov na 6-stupňovej škále s dvomi extrémnymi pólmi. Jeden extrém predstavoval exkluzívnu heterosexualitu a druhý exkluzívnu homosexualitu. Na základe jeho výskumov z 40. a 50. rokov 20. storočia sa predpokladá, že pravdepodobne 4% mužskej populácie a 2% ženskej populácie sú výlučne homosexuálne orientovaní jedinci. Avšak podotkol, že v istom okamihu alebo v istej fáze života, väčšina respondentov mala sexuálnu skúsenosť s rovnakým pohlavím.[27] Na základe výskumov Kinseyovho inštitútu z roku 1987 vyplynulo, že v USA žilo 37% mužov istý čas svojho života homosexuálnym spôsobom života a naopak, mnoho homosexuálnych mužov prežilo časť svojho života heterosexuálnym spôsobom.[28]

Niektorí vedci v oblasti sociálnych vied prisudzujú homosexualite 10%-tné populačné zastúpenie. Avšak ide o podiel dospelých obyvateľov USA, ktorí sa zúčastnili niekedy aj opakovaných výskumov sexuality, v ktorých uviedli, že pociťovali sexuálnu príťažlivosť k osobám rovnakého pohlavia. Pokiaľ išlo o problematiku sexuálnej identity z hľadiska sexuálnej orientácie, iba 1,8% mužov a 1,2% žien sa definovalo ako čiastočne, či celkovo homosexuálne orientovaných.[29]

Ďalší z celoštátnych prieskumov sexuality v Spojených štátoch amerických priniesol obdobné zistenia. Až 10,1% dospelých mužov a 8,6% žien priznalo prinajmenšom jednu z nasledujúcich skutočností – v súčasnej dobe ich priťahujú najmä alebo len osoby rovnakého pohlavia a pohlavný styk s osobou rovnakého pohlavia im pripadal trochu alebo veľmi príťažlivý, prípadne od 18 roku života mali sexuálny kontakt s osobou rovnakého pohlavia. No čo sa týka vyššie spomínanej identifikácie vlastnej osoby, len 2,8% mužov a 1,4% žien sa považujú za homosexuálne alebo bisexuálne orientovaných.[30]

Domnelé a skutočné príčiny homosexuality

O tom, čo môže spôsobovať homosexualitu sa vo väčšej miere začalo diskutovať od 19. storočia, pričom v opozícii stáli - túžba po výskume a prezentácia novoobjavenej diagnózy a snaha o jej dekriminalizáciu. Na jednej strane stál zakladateľ modernej sexuológie R. Krafft-Ebing, ktorý homosexualitu zaradil do patológie ako prejav vrodenej a dedičnej degenerácie.

[27] MACIONIS, J. Sociology.
[28] JANOŠOVÁ, P. Homosexualita v názorech současné společnosti.
[29] MACIONIS, J. Sociology.
[30] NOLEN-HOEKSEMA, S. a H. ANTONÍNOVÁ, Psychologie Atkinsonové a Hilgarda.

Na strane druhej, nemecký lekár K.M. Benkret vyhlasoval, že homosexualita je vec prirodzená a vrodená.[31]

Ešte v roku 1952 Americká psychiatrická asociácia v jej prvom vydaní Diagnostického a štatistického manuálu duševných porúch kategorizovala homosexualitu ako sociopatickú poruchu osobnosti. Neskôr prebiehal celý rad výskumov, ktorý vyvracal teórie, ktoré by kategorizovali homosexualitu ako psychickú poruchu. K zmene prístupu došlo až o dve dekády neskôr.[32]

Pri hľadaní príčin homosexuality sa vedci v 20. storočí zamerali vo svojich výskumoch na viaceré oblasti. Snažili a snažia sa nájsť jej základ v oblasti genetiky, endokrinológie, morfológie, využívajú aj behaviorálne a psychologické výskumy.

Psychosociálne teórie sexuálnej orientácie naznačujú, že sexuálna orientácia je niečo, čomu sa dá istým spôsobom „naučiť". Psychoanalytická teória a teória učenia sú dve psychosociálne teórie, ktoré sa bežne využívajú, keď je nevyhnutné riešiť otázky získania, prípadne objasnenia sexuálnej orientácie jedinca. Psychosociálna teória naznačuje, že vývoj homosexuálnej identity môže vyplývať z rodičovského správania. Jedným z prvých zástancov tejto teórie bol Sigmund Freud, ktorý sa opieral o hypotézu, že muži sa stanú homosexuálmi vďaka nerozvinutým emocionálnym vzťahom s otcom a naopak, emocionálnou blízkosťou matky. Žiadny výskum však doteraz danú teóriu nepotvrdil.[33]

Teória učenia – Freud si myslel, že detská sexualita je nerozvinutá a môže byť pod mužským alebo ženským vplyvom. Teória učenia naznačuje, že rané skúsenosti z nášho detstva sú dôležité pre rozvoj nášho sexuálneho života, či orientácie. Na základe tejto teórie, ktorá je charakteristická podmieňovaným správaním spojeným s príjemnými zážitkami a negatívnymi skúsenosťami vyplýva, že negatívna heterosexuálna skúsenosť (prípadne negatívna osobnosť heterosexuála) spôsobí u ovplyvniteľného dieťaťa zmenu jeho orientácie. Ak by táto teória bola reálnou, tak na základe zlých skúseností detí, by bolo zastúpenie homosexuálnej identity v populácii oveľa vyššie, ak nie väčšinové. Ani rovnakopohlavné sexuálne experimentovanie v dospievaní nie je zákonite predpokladom rozvoja homosexuálnej identity u ktoréhokoľvek jedinca. Aj keď sa tieto teórie neustále prezentujú ako dôveryhodné, nikto doteraz neurčil sociálny faktor, ktorý by bol s určitosťou zodpovedný za príťažlivosť k rovnakému pohlaviu.[34]

---

[31] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina: čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.
[32] PICKETT, B. L. Historical dictionary of homosexuality.
[33] HOCK, R. R. Human sexuality.
[34] ROSENTHAL, M. S. Human sexuality: from cells to society.

Biologické teórie – vychádzajú z predpokladov, že homosexualita je podmienená biologickými faktormi. Najpravdepodobnejšími biologickými príčinami v tejto oblasti sú genetické faktory, prenatálne faktory, poruchy štruktúry mozgu a endokrinologická nerovnováha.

Prenatálne faktory predstavujú ďalšiu možnú biologickú príčinu sexuálnej orientácie a to v dôsledku faktorov počas prenatálneho vývinu jedinca. Vystavenie plodu atypickým hormónom počas jeho vývinu môžu viesť okrem zmeny sexuálnej orientácie aj k biologickému formovaniu rozmnožovacích orgánov v rozpore so sexuálnou identitou jedinca. Podľa tejto teórie existuje kritický čas vo vývine, počas ktorého dochádza k vývinu hypotalamu a sexuálnej orientácie. V danej oblasti bolo uskutočnených niekoľko výskumov. Napríklad sa zistilo, že veľký stres počas tehotenstva matky sa môže spolupodieľať na formovaní homosexuálnej identity jedinca. Ďalší z výskumov preukazuje, že väčšia pravdepodobnosť výskytu homosexuality je u jedincov pri neskoršom pôrode a pri výskyte viacerých starších súrodencov, nie však sestier. Tento fakt súvisí s vytváraním protilátok antigénu H-Y. Odhaduje sa, že v rozmedzí 15-30% je práve u niektorých homosexuálov pravou príčinou daná skutočnosť. [35]

V súčasnosti pribúdajú podnetné štúdie v oblasti sexuálnej orientácie, ktoré svedčia v prospech biologickej podmienenosti, najmä v oblasti genetiky. Hoci sú výsledky niekedy nejednoznačné, nemalo by to viesť k ich spochybňovaniu, skôr k hľadaniu metodologických chýb.[36]

Genetické rozdiely hrajú dôležitú úlohu pri určení sexuálnej orientácie, ale zaiste nie výhradnú. Niekoľko výskumných štúdií odhalilo, že v 50% prípadoch sa u geneticky identických homosexuálnych súrodencov vyskytuje takáto identická sexuálna orientácia u obidvoch súrodencov. Pokiaľ by genetické faktory boli pre sexuálnu orientáciu absolútne určujúce, tak by sa miera zhody sexuálnej orientácie u identických dvojčiat pohybovala na hranici 100%. Z daného faktu teda vyplýva, že aj iné faktory ako genetické hrajú významnú úlohu na formovaní sexuálnej orientácie jedinca. V oblasti genetického výskumu homosexuality je medzníkom rok 2005, keď vedci prišli s teóriou o izolovaní plného genómu zapríčiňujúceho sexuálnu orientáciu u mužov s využitím moderných genotypových metód. Niekoľko opakovaných štúdií s podobnou metodikou zistilo väzbu medzi homosexuálnou orientáciou u mužov a génov 8 chromozómu a chromozómu X. Stále viac je pravdepodobnejšie, že na formovaní sexuálnej orientácie sa podieľa väčšia skupina génov. Aj

[35] HYDE, J. S. a J. D. DELAMATER, Understanding human sexuality.
[36] WEISS, P. Sexuologie.

keď je tento výskum iba na začiatku, zaiste prinesie v tejto oblasti zaujímavé a dôležité výsledky.[37]

Bemova teória predpokladá, že homosexuálna orientácia je tvorená tromi zložkami – biologickým základom, výchovou a vplyvom okolitého prostredia. Korene tejto sexuálnej orientácie nachádza v psychobiologickom a vývinovom procese. Na základe tejto teórie majú určujúci vplyv gény a to hneď od narodenia. Prejavy správania nasmerujú deti k vrstovníkom a hrám, ktoré vyhovujú ich vrodenému temperamentu. Časť detí sa odkloní „mužským“ aktivitám a iná časť k jemným aktivitám označovaných často za „ženské“. Deti, ktorých temperament sa prikláňa k vrstovníkom rovnakého pohlavia možno označiť za gender konformistov a tých, ktorí uprednostňujú opačné pohlavie za gender nonkonformistov. Gender nonkonformisti hodnotia jedincov rovnakého pohlavia ako osoby, ktoré sú pre nich neznáme a z toho titulu aj exotické. Neskôr v období puberty, pri fyzickom a sexuálnom dospievaní zistia, že sú pre nich atraktívne práve osoby rovnakého pohlavia, nakoľko im budú pripadať exotickejšie a nepoznanejšie. Tento vývin popisuje D. Bem ako teóriu sexuálnej orientácie, ktorá je založená na premene „exotického“ v „erotické“.[38]

[37] GRAY, P. a D. F. BJORKLUND, Psychology.
[38] In KASSIN, S. Psychologie.

2 Homosexuálna identita a coming out

Proces coming outu je v živote neheterosexuálneho jedinca vari najzložitejšou skúškou, ktorá priamo súvisí s jeho sexuálnou identitou. Rozpoznanie svojich pocitov, vysporiadanie sa so skutočnosťou individuálnej odlišnosti, prináša so sebou celý rad problémov v prežívaní a má dopad nielen na psychiku nositeľa takejto identity. Pri rozhodnutí uskutočniť takzvaný vonkajší coming out je jedinec vystavený okrem psychologických aj sociálnym problémom. Prirodzeným prepojením s najbližším okolím (rodinou) sa proces coming outu prenáša aj na ostatných, ktorí sú súčasťou sekundárneho coming outu. Otvorená identifikácia s menšinovou sexuálnou identitou v každej kultúre, ktorá je viac alebo menej tolerantná, nie je jednoduchá. Aj preto by mali sociálni pracovníci a pracovníčky disponovať dostatočnou sumou poznatkov o tejto problematike, aby mohli v súvislostiach chápať procesy, ktoré sú následkom rozpoznania a vnútorného prijatia svojej homosexuality a snahou o naplnenie spoločenského uznania. Sociálny coming out je neukončeným procesom a jedinec mu musí čeliť v každej novej sociálnej interakcii.

Sexualita a sexuálna identita

Pojem *identita* sa v sociálnych vedách používa na označenie spôsobu akým jedinci vnímajú samých seba a na druhej strane ako sú vnímaní svojim okolím. Z rôznorodosti prístupov vyplýva, že nie je možné dopracovať sa k unifikovanému výkladu pre všetky sociálne vedy. Podľa viacerých teórií rozoznávame množstvo identít, ktoré sú človeku vlastné.

V psychológii rozoznávame tri typy identít: *osobnú*, *kolektívnu* a *vzťahovú*. Osobná odkazuje na vedomie o kvalitách a atribútoch, o ktorých si ľudia myslia, že ich odlišujú od ostatných jedincov. Kolektívna identita v sebe zahŕňa rôzne sociálne kategórie, ktoré zvýrazňujú našu prepojenosť na tých, s ktorými zdieľame podobné charakteristiky. Vzťahová identita odkazuje na jedincov, ktorí sú súčasťou našej širšej predstavy o sebe samom, aj o našich kvalitách prezentujúcich v jednaní s ostatnými členmi spoločenstva.[39] Vzhľadom na skutočnosť, že ľudská sexualita je neoddeliteľnou súčasťou osobnosti, sexuálna identita je integrovaná do všetkých vyššie spomenutých typov, cez prežívanie a správanie voči samému sebe, k najbližšiemu i sociálnemu okoliu.

[39] MATSUMOTO, D. R. The Cambridge dictionary of psychology.

Pojem identity v sebe spája dva dôležité aspekty – sociálnu a psychologickú realitu. Prepojenie týchto dvoch aspektov indikuje, že sociálna identifikácia a sebadefinovanie utvárajú ucelenú osobnú identitu a je teda takmer nemožné oddeľovať jednotlivé jej aspekty.[40]

Súčasťou formovania vlastnej identity môže byť kríza, ktorú definujeme ako stav neistoty týkajúci sa rolí, cieľov a zmyslu života. Ten je typický najmä pre adolescentov, ale nie len pre nich, pričom k prekonaniu danej krízy môže dôjsť v neskorej puberte alebo v skorej dospelosti. V období mladšieho veku jedinec nachádza zmysel, poznáva svoje miesto a poslanie v spoločnosti a upevňuje pozíciu v sociálnych a sexuálnych rolách. U niektorých jedincov kríza pretrváva aj počas obdobia dospelosti a bráni im pri ustálení sa v konkrétnych sociálnych rolách.[41] Kríza identity spojená s hľadaním odpovedí na otázky typu: *Prečo cítim niečo k rovnakému pohlaviu? Ako naplním svoj život v spoločnosti, ktorá ma nenávidí? Chcem prežiť celý život sám?* – súvisí s formovaním sexuálnej identity, ktorá je jedným zo štyroch aspektov ľudskej sexuality.

Identita spája jedinca so sociálnym okolím a odlišnosť sexuálnej identity väčšinou vedie k zmene vzťahov s ostatnými členmi, ale aj societou ako takou. Jedinec s neheterosexuálnou identitou získava nechtiac odlišnú pozíciu v spoločnosti v porovnaní s tým, ako keby bol považovaný za heterosexuála. Práve pri sebauvedomení vlastnej identity zisťuje, že kultúra, ktorá mu je vlastná, je do značnej miery irelevantná k jeho potrebám, cez svoje normy a hodnoty.[42]

Sexuálna identita je termín odvodený z moderného západného ponímania sexuality, ktorého význam ovplyvnila práca raných sexuológov, ktorí vnímali sexualitu ako ústredný komponent osobnosti podieľajúci sa na našej identite. Tento model definuje sexualitu z hľadiska typov a nie foriem správania. Pojem sexuálna identita bol psychológmi používaný ako zastrešujúci termín pre sexuálnu orientáciu, rodovú identitu a rodovú rolu.[43]

Sexuálna identita, rovnako ako väčšina sociálne konštruovaných identít, je komplexným fenoménom. Nie je určená len sexuálnou príťažlivosťou a správaním, ale je subjektívne determinovaná celým radom psychologických a sociokultúrnych faktorov. Najmä sexuálne menšiny rozvíjajú svoju sexuálnu identitu naprieč sociálnymi a politickými kontextmi, ktoré sa dramaticky líšia v prijímaní sexuálnych menšín. Rozdielnosť vidno napríklad aj v prostredí krajín západnej a výhodnej Európy. Pochopenie sexuálnej identity teda nemusí byť nevyhnutne

[40] VÝROST J. a I. SLAMĚNÍK, Sociální psychologie.
[41] MATSUMOTO, D. R. The Cambridge dictionary of psychology.
[42] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.
[43] CLARKE, V. Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology: An Introduction.

zovšeobecnené vo všetkých kultúrach rovnako. Naviac, označenie používané na popísanie sexuálnej identity je prepojené ako historicky, tak kultúrne. Mnoho západných kultúr zažilo dramatický posun v názoroch na homosexualitu v nedávnej histórii a rozsah sexuálnych identít v danom prostredí sa stal komplexnejší. Dá sa predpokladať, že sexuálna identita sa ako ľudský fenomén bude i naďalej meniť v rámci kultúrnych procesov.[44]

Sexuálna identita je procesom vývinu osobného ponímania sa ako sexuálnej bytosti a zahŕňa sexuálnu orientáciu a rodovú identitu. Sexuálna orientácia je definovaná ako jedincove vnímanie osobnej a sociálnej identity založenej na sexuálnej príťažlivosti, správaní, ktoré vyjadruje túto príťažlivosť a zároveň príslušnosť ku komunite ľudí, ktorí ju vnímajú rovnako. Jednotlivci sa môžu identifikovať ako homosexuáli, heterosexuáli alebo bisexuáli. Rodová identita je definovaná sebavnímaním ako muža alebo ženy. Ak jedinec akceptuje svoju sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, dokáže si sformulovať vlastný súbor hodnôt, presvedčení a rolí. Procesy sexuálnej identity sa môžu odlišovať od sexuálnej orientácie a rodu. U neheterosexuálnych jedincov sa sexuálna identita utvára cez poznanie svojej rovnakopohlavnej príťažlivosti a neheterosexuálneho identifikovania sa. Neheterosexuálny jedinec si uvedomuje dôsledky akceptácie svojej menšinovej identity, ktoré môžu zahŕňať stigmatizáciu, diskrimináciu a marginalizáciu. Naopak heterosexuálni jedinci si môžu byť (a často aj sú) vedomí privilégia, ktoré im zaručuje ich heterosexualita. Sexuálna identita taktiež zahŕňa aj proces akceptácie svojej rodovej identity, ktorá je ovplyvnená biologickými a sociologickými faktormi. Rodová identita je proces, cez ktorý sa jednotlivec identifikuje ako muž alebo žena, nezávisle od svojho biologického pohlavia.[45]

Neoddeliteľnou súčasťou identity osobnosti je aj jej sexuálna orientácia, ktorá je charakteristická romantickou, emocionálnou a sexuálnou príťažlivosťou k jedincom určitého pohlavia.[46]

Vývin homosexuálnej identity (ale prirodzenie aj iných sexuálnych identít) možno označiť termínom *coming out*, ktorý znamená akési vykročenie z vlastného uzavretia.

Samotný proces budovania homosexuálnej identity často vedie k hlbšej individualizácii homosexuálnych jedincov. Pri postupnom odhaľovaní odlišností v erotickom zameraní sa človek stretáva s nedostatkom identifikačných vzorov v dospievaní. Jedinci uvedomujúci si svoju inakosť sú nútení hľadať svoju vlastnú identitu a neskôr tiež partnerský štýl najmä na

[44] GOLDSTEIN, S. a J. A. NAGLIERI, Encyclopedia of Child Behavior and Development.
[45] GOLDSTEIN, S. a J. A. NAGLIERI, Encyclopedia of Child Behavior and Development.
[46] SMITH O. Lesbian, Gay and Bisexual People: A Guide to Good Practice for Social Workers.

základe vlastných predstáv, skúseností a individuálnej reflexie. Absolútna absencia vzorov neponúka akési „defaultové (predvolené) riešenia“, teda identitu a partnerské usporiadania, ktoré sú vopred zadefinované ako tradíciou, tak spoločnosťou.[47]

Objavovanie sexuality a proces coming outu

Slovník Americkej psychologickej asociácie definuje *coming out* ako „prezentovanie sa“ jedinca ako geja, lesby, bisexuála/lky alebo transrodovej osoby. Takéto deklarovanie svojej sexuálnej orientácie a identity môže niekedy viesť k problémom s rodinou, zamestnávateľom alebo priateľmi, a preto ho možno vnímať ako veľmi zložitý krok. A to dokonca aj v prípadoch, keď neheterosexuálni jedinci svoju sexualitu prijímajú a sú s ňou spokojní.[48]

Uvedomenie si vlastnej odlišnej sexuality je pre človeka určujúce. Najčastejšie k nemu dochádza v pubertálnom období a mnohé výskumy uvádzajú, že najpočetnejšie je zastúpené obdobie od 12 do 16 roku života a najmenej po 24 roku.[49] Vlastná sebaidentifikácia v odlišnej neheterosexuálnej identite sa môže objaviť v ktorejkoľvek fáze života, no viac-menej drvivá väčšina výskumov sa zameriava na prevažne najzraniteľnejšiu časť, neheterosexuálnu mládež.[50]

Coming out, ktorým človek prijíma a utvára svoju vlastnú sexuálnu alebo rodovú identitu je neustálym a kontinuálnym procesom, ktorý uskutočňuje voči samému sebe a svojmu okoliu. Vzhľadom na okolité heteronormatívne prostredie sa tento proces uskutočňuje každý deň, každým momentom sociálnej interakcie. Neheterosexuálny jedinec vyhodnocuje aké dôsledky sebaprezentácia vlastnej sexuálnej identity môže mať na jeho osobný život alebo sociálne postavenie. Uvedomenie si alebo začiatok procesu oznámenia svojej neheterosexuálnej identity má mnoho podôb, vzhľadom na jedinečnosť každého človeka. Niektorí pociťujú a sú si istí svojou odlišnou sexuálnou orientáciou už od detstva, iní zasa do obdobia vnímania sexuálnych pocitov a fantázií s ľuďmi rovnakého pohlavia považujú samých seba za súčasť dominantnej heterosexuálnej väčšiny. Časť jedincov disponuje viac tekutou (fluidnou) sexuálnou identitou, ktorá je viac premenlivá v závislosti od jednotlivých faktorov.

[47] JANOŠOVÁ, P. Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí.
[48] VANDENBOS, G. R. APA dictionary of psychology.
[49] PROCHÁZKA, I. Coming out: průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe.
[50] CLARKE, V. Lesbian, gay, bisexual, trans and queer psychology: an introduction.

Rozmanitosť je teda hlavným znakom, ktorý charakterizuje formovanie sexuálnej identity. Je teda zrejmé, že akékoľvek teórie vývinu sexuálnej identity sú len rámcovým zhrnutím a unifikáciou tak zložitého procesu. [51]

Podľa J. Fishovej [52] je coming out okrem procesu uznania a sebaidentifikácie ako lesby, geja alebo bisexuála v spojení s deklaráciou danej skutočnosti ostatným, aj akýmsi politickým aktom.

V súvislosti s coming outom sa vynára otázka ako daný pojem aplikovať v našom prostredí. Svojim spôsobom dané slovné spojenie "zdomácnelo" a jeho používanie je menej diskriminujúce ako samotné preklady, či ekvivalenty. Žiaľ stretávame sa s nimi aj v odbornej literatúre. Fráza „*priznanie sa*" v sebe nesie určitú mieru stigmatizácie, pretože daný termín navodzuje dojem, akoby niekto niečo zlé vykonal. Priznávame sa k zlým skutkom a činom, nie k tomu, čím sme vo svojej podstate. Termín – *zveriť sa niekomu* – obdobne stavia homosexuálnu orientáciu do pozície, že ide o niečo nejasné, tajuplné. Zrejme najkorektnejším je preto pojem *oznámiť* svoju sexuálnu orientáciu, identitu.[53]

Proces coming outu možno rozdeliť na:

- *coming out vnútorný*, ktorý je charakterizovaný objavovaním a následne akceptovaním menšinovej sexuálnej identity v rôznej intenzite;
- *coming out vonkajší*, ktorým jedinec so svojou sexuálnou orientáciou oboznamuje okolie. Zdarný priebeh tohto procesu je nevyhnutný pre vytváranie stabilnej identity a sociálnych vzťahov.

Oba zmienené procesy nie sú na sebe nezávislé, ale navzájom sa ovplyvňujú.[54]

Coming out ako proces formovania neheterosexuálnej identity smeruje, niekedy nie priamočiaro, k zavŕšeniu identifikácie svojej sexuálnej, či rodovej identity. Obdobne ako ostatné vývinové psychologické procesy využívajúce esenciálne prístupy, sú tieto procesy teoreticky formulované prostredníctvom štádií. Už od 70. rokov až do polovice 80. rokov 20. storočia bolo prezentovaných niekoľko modelov homosexuálneho vývinu identity.

Najčastejšie uvádzaným je šesťfázový model formovania homosexuálnej identity V. Cassovej, ktorý bol publikovaný ako prvý a je akýmsi archetypom, na ktorom sa zakladajú neskoršie publikované práce a teórie.[55]

---

[51] KILLERMANN, S. A Guide to Gender: The Social Justice Advocate's Handbook.
[52] FISH, J. Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference.
[53] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[54] LÖRINCOVÁ, L. a O. PECHOVÁ, Identita lesbických žien v Holandsku.
[55] CLARKE, V. Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology: An Introduction.

Cassovej model je založený na jednotlivých úrovniach sebapochopenia, pričom sa predložená teória snaží priblížiť ako uvedomovanie si samého seba narastá v komplexnej interakcii medzi sebareflexiou a asimiláciou kultúry, v ktorej homosexuálne orientovaná osoba žije. Model nie je fixný, ale umožňuje variovať medzi fázami podľa toho, ako sa sexuálna identita vyvíja. Jeho jednotlivé fázy uvádzame v časovej následnosti. [56]

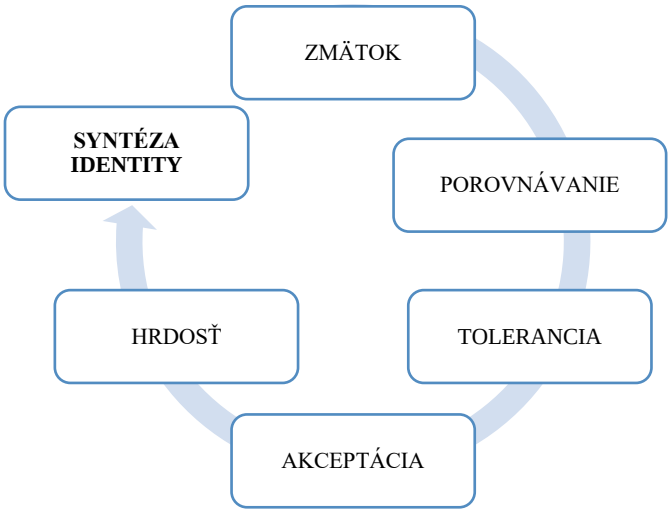

Vyjadrenie procesu coming outu podľa V. Cass

Zmätok v identite – je obdobím, ktoré je preniknuté vedomím, že homosexualita môže byť pre daného jedinca relevantná. Dochádza k rozpoznávaniu svojho odlišného prežívania alebo správania.

Porovnávanie identity – človek si je vedomý rozdielov medzi okolím a vlastným správaním i identitou. Uvedomuje si ako spoločnosť nazerá na odlišnú sexualitu. Prevláda pocit vylúčenia zo spoločnosti ako celku, rodiny alebo pracovného kolektívu. Narastá túžba po spoznaní osôb s rovnakou identitou. Dochádza k strate kontinuity vlastného života.

Tolerancia identity – je charakteristická uznaním a sebaidentifikáciou ako homosexuálne orientovaného, tiež svojich sociálnych, emocionálnych a sexuálnych potrieb. To so sebou prináša zvýšené odcudzenie a aktívnejšie vyhľadávanie vlastnej komunity.

Akceptácia identity – je charakteristická častejšími kontaktmi s komunitou. Jedinec svoju orientáciu nielen toleruje, ale začína ju akceptovať. Človek podniká aktívne kroky k zosúladeniu vlastnej sexuálnej identity a svojho života.

[56] JONES, B. E. a M. J. HILL, Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities.

Hrdosť na identitu – v sebe zahŕňa silný zmysel pre skupinovú identitu a pocity spolupatričnosti. Dochádza k posilňovaniu konceptu odmietania väčšinovej, často vnímanej ako nepriateľskej spoločnosti. Jedinec prekonáva inkongruenciu v správaní a prežívaní svojej sexuality.

Syntéza identity – je poslednou fázou integrácie sexuálnej orientácie so všetkými ostatnými aspektmi ja do ucelenejšej identity.[57]

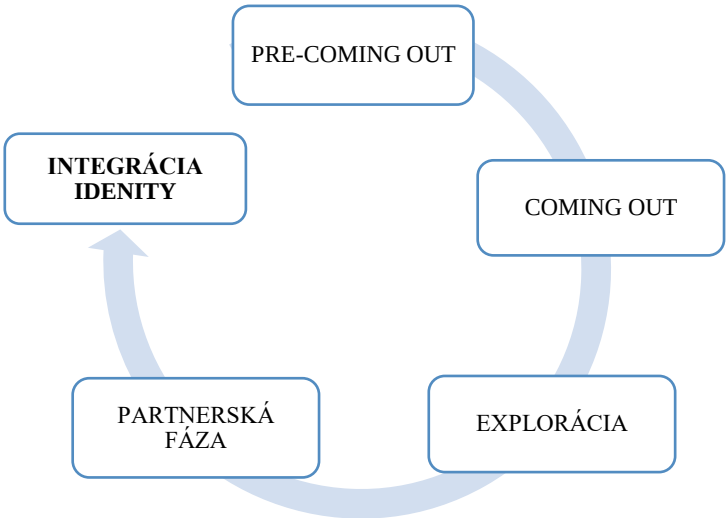

Vyjadrenie procesu coming outu podľa E. Colemana

Inú koncepciu sebakceptácie prezentoval E. Coleman[58], ktorý ju opísal v piatich fázach, ktorými sú:

- *pre-coming out* – v prvej fáze sa jedinci považujú za odlišných v porovnaní s ostatnými;
- *coming out* – v tejto fáze berú na vedomie svoje homosexuálne pocity;
- *explorácia* alebo *odhaľovanie* – jedinci si budujú medziľudskú spôsobilosť kontaktu s podobnými ľuďmi. Dochádza k posilneniu zmyslu vlastnej atraktivity a uvedomenia si zdravej sebaúcty nielen cez sexualitu;
- *vzťahová – partnerská fáza* – jednotlivci sa učia rovnakopohlavným vzťahom;
- *integrácia identity* – fáza, ktorá je typická syntézou vlastného a okolitého obrazu do jednej identity.[59]

[57] CASS, V. C. Homosexuality Identity Formation: Theorethical Model.
[58] JONES, B. E. a M. J. HILL, Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities.
[59] In KRČMÁŘOVÁ B. a kol. Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy.

Colemanov model sa sústreďuje na proces coming outu vo vzťahu k okoliu. Prezentácia homosexuálnej identity druhým je dôležitým krokom pri dosahovaní sebaakceptácie cez externé uznanie. Reakcie okolia sú často kritické, pretože odzrkadľujú vnímanie neheterosexuálnych skupín väčšinovou spoločnosťou a tieto reakcie preto priamo vplývajú na formovanie nielen homosexuálnej identity. Dopad týchto reakcií je závislý na dôležitosti druhej osoby, ktorá je súčasťou comingoutového plánu neheterosexuálnej osoby. Napríklad reakcie rodičov alebo najlepších priateľov majú väčší vplyv na formovanie identity ako reakcie cudzích. Priatelia, psychológovia, či sociálni pracovníci môžu osobe v procese coming outu pomôcť pri odhaľovaní predpokladaných reakcií okolia. Okrem toho byť nápomocné aj pri načasovaní tohto zložitého procesu, ktorý v nevhodnom časopriestore môže úplne od základov negatívne pôsobiť na zdravý vývin neheterosexuálnej identity. Coleman podotýka, že je rozumné si najprv vybudovať pozitívnu odozvu od druhých pred prezentáciou svojej sexuality rodine, ktorá môže zareagovať negatívne.[60]

Vyjadrenie procesu coming outu podľa Troidena

Troiden[61] vytvoril štyri vývinové štádiá formovania identity, ktoré úzko súvisia s vekom.

- *Prvé štádium – senzitizácia* – sa vyskytuje pred dospievaním. Charakteristické je uvedomením si odlišnosti od svojich vrstovníkov rovnakého pohlavia.
- *Druhé štádium – zmätok v identite*, sa obyčajne prejavuje v období adolescencie a vytvára vnútorný nepokoj a konflikt, kedy si jedinec uvedomuje, že môže byť homosexuálom.
- *Tretie štádium – predpokladanie identity*, je typické pre neskorú adolescenciu alebo skorú dospelosť. Človek začína objavovať sexualitu ako aj homosexuálnu subkultúru.
- *Štvrté štádium – záväzok*, prichádza vtedy, keď je homosexuálna identita považovaná za nevyhnutnú v ucelenom fungovaní jedinca.

Všeobecný model vývinu sexuálnej identity navrhol E. Falco. V prvom štádiu si jedinec uvedomuje svoju príťažlivosť, ktorá sa líši od ostatných. Druhé štádium sa začína v momente,

[60]GARNETS, L. a D. C. KIMMEL, Psychological Perspectives on Lesbian, Gay, and Bisexual Experiences.
[61] In JONES, B. E. a M. J. HILL, Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities.

kedy sa jedinec stotožní s týmito pocitmi a začína sa zdôverovať druhým ľudom. Tretie štádium reprezentuje prechod k hľadaniu si partnera a podpornej komunity. Skutočná integrácia do osobnej a sociálnej identity je zavŕšená v poslednom štádiu.[62]

A. R. D'Augelli pozmenil diskusiu o sexuálnej orientácii vnesením celoživotného modelu vývinu sexuálnej a rodovej identity, ktorá nie je izolovaná od ostatných sociálnych, emocionálnych, fyzických a kognitívnych oblastí. Jeho teória prináša nie vývinové štádiá identity, ale procesy ktoré sú na sebe nezávislé. Tieto procesy v sebe zahŕňajú: „vystúpenie“ z heterosexuality, vývin osobnej lesbickej, gejskej alebo bisexuálnej identity, vývin sociálnej neheterosexuálnej identity, prezentácia vo vzťahu k rodičom ako neheterosexuálneho potomka, vývin neheterosexuálnej intimity a vstup do gej, lesbickej alebo bisexuálnej komunity. Táto teória poukazuje na komplexnosť vývinu identity a fakt, že aj keď sú prepojené, každý proces prebieha iným tempom a má rozdielne medzníky.[63]

Všetky doposiaľ používané modely identity zdieľajú niektoré významné faktory. Popisujú obranné stratégie, ktoré sú odpoveďami na prežívanie rovnakopohlavnej náklonnosti. Odpoveďou na dané skutočnosti sú reakcie spájané s odmietaním neheterosexuálnej orientácie, čo vedie k ohrozeniu duševného zdravia. Človek prechádza postupným pochopením a prijatím svojej sexuálnej identity, pričom významnú úlohu v tomto procese zohráva prostredie, od ktorého častokrát závisí ako rýchlo alebo naopak pomaly niekto dôjde k integrácii danej identity. [64]

Všetky modely vývinu sexuálnej identity u homosexuálnych jedincov, ale aj iných neheterosexuálnych osôb vykazujú spoločné znaky, pričom sú odlišné v nepatrných detailoch. I.H. Meyer zhrnul ich spoločné črty do jednej koncepcie:

- *Rozvoj identity začína pocitom inakosti* – ktorý je inak definovaný od jednej teórie k druhej. Prejavuje sa deviáciou v rodových rolách, cez rovnakopohlavnú príťažlivosť, až po pohlavie objektov sexuálnych túžob. Pri všetkých teóriách tento pocit vzniká porovnávaním sa s ostatnými alebo vo vzťahu k platným sociálnym normám. Spočiatku jedinec nemá žiadne pomenovanie pre zažívanú odlišnosť. Málokedy sa teórie zaoberajú pôvodom a príčinou prežívaného pocitu inakosti, ktorý môže byť vrodený, založený na skúsenostiach, prípadne je výsledkom „nálepkovania“ medzi vrstovníkmi.

[62] KRČMÁŘOVÁ B. a kol. Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy.
[63] GINICOLA, M. M., Ch. SMITH a FILMORE J.M, Affirmative counseling with LGBTQI+ people.
[64] GINICOLA, M. M., Ch. SMITH a FILMORE J.M, Affirmative counseling with LGBTQI+ people.

- *Formovanie identity je postupné* – a jednotlivé štádia sa posúvajú od nulovej identity (spojenej so zlým psychologickým prežívaním) až ku pevnej a akceptovanej vlastnej identite so zdravým psychologickým nastavením. To znamená, že neskoršie štádia vývinu sexuálnej identity sú zdravšie a prepracovanejšie ako počiatočné. Mnohí teoretici prirovnávajú coming out k adolescencii, kedy sa jedinec musí naučiť istým normám a musí preskúmať svoju sexualitu alebo rod. Vo všeobecnosti platí, že štádia postupujú od nezrelosti smerom k zrelosti.
- *Ľudia majú potrebu zdieľať* – medzi teoretikmi panuje presvedčenie, že introvert je menej zdravší ako jedinec, ktorý sa úspešne zvládol vyrovnať so svojou sexualitou a dokáže plnohodnotne a otvorene prežívať svoju identitu. V modeli V. Cassovej (akceptácia identity) sa strach z odhalenia stáva dôležitým motivujúcim faktorom, ktorý častokrát sprítomňujú pocity sebanenávisti. Ak homosexuálne osoby pred ostatnými poprú svoju orientáciu, zakaždým si ubližujú, čo môže mať kumulatívne negatívny efekt na ich duševné zdravie a pohodu.
- *Potreba hrdosti alebo kultúrnej účasti* – štádium hrdosti v modeli V. Cassovej je pravdepodobne jedno z najkontroverznejších, keďže počas neho jednotlivec pociťuje istú nenávisť voči heterosexuálnej spoločnosti. Pred coming outom mnoho energie a času jedinec vynakladá na boj so spoločenskými predsudkami. Človek po dlhodobom predstieraní odmieta heterosexuálnu spoločnosť a aj kontakt s členmi väčšinovej populácie. Pre mnohých coming out prináša pocit, že sa vstupom do svojej komunity pred nimi otvára celý svet. Heterosexuálni priatelia sú častokrát odsúvaní ako nedôveryhodní a sexualita, či rodová identita sa stávajú dominantnými. Tentokrát je hybnou silou túžba potvrdiť svoju identitu a nie ju utajovať. Podľa teórií toto štádium hrdosti zahŕňa správanie, ktoré by bolo považované za neprípustné a nemysliteľné pred coming outom. Promiskuita, hlavne u mužov, môže zohrávať rolu utvrdzovania sa v sexualite. Jedinec sa môže zároveň angažovať v politických skupinách, ktoré čelia dominantnému spoločenskému systému, a tým dávajú najavo, že spoločnosť pre nich už nemôže určovať pravidlá správania. V týchto štádiách jedinec prežíva nekonformnosť v sociálnych situáciách a pociťuje tlak na prispôsobovanie sa väčšine. Naopak, homosexuálni jedinci sú odhodlaní vyvolať toto nepohodlie v heterosexuáloch, aby poukázali na ich dlhodobý útlak. V tomto štádiu sú jedinci kritizovaní nielen heterosexuálmi, ale aj niektorými príslušníkmi LGBT komunity.

- *Potreba integrácie identity / syntézy* – v poslednom štádiu je rodová alebo sexuálna identita integrovaná do celkovej osobnosti človeka, a teda nie je viac ani menej dôležitá ako jej ktorýkoľvek aspekt. Integrácia je chápaná ako zmiernenie hnevu voči spoločenským normám a nadobudnutie emočného vyváženia.[65]

Z nášho kvalitatívneho výskumu[66] realizovaného na vzorke 6 gejov (5 z Košického kraja a jeden z Bratislavského kraja) vyplýva, že mladší respondenti vďaka dostupnejším informáciám o existencii rôznych sexuálnych identít ľahšie prechádzajú obdobím uvedomovania si odlišnej sexuálnej identity. Samotný vek vnútorného coming outu je kombináciou osobnostných daností jedincov a disponibilnými informáciami, pričom sa v našom výskume preukázal v období od 9 do 14 rokov, čo je v zhode s väčšinou výskumov v oblasti budovania sexuálnej identity.[67] Všetci gayovia popisovali, že svoju „inakosť" vnímali stále, hoci daný stav nevedeli identifikovať. U starších gejov proces sebaakceptácie v kombinácii s prostredím trval výrazne dlhšie obdobie. Negatívny vplyv na prežívanie homosexuálnej identity sa preukázal u respondentov, ktorí pochádzajú z okresu Trebišov, čo potvrdzuje, že rurálnosť prostredia sa podieľa na formovaní postojov k samému sebe v oblasti budovania vlastnej sexuálnej identity.

Respondenti uviedli, že proces vonkajšieho coming outu uskutočnili od 14 do 24 roku ich života. Jeden respondent priamy vonkajší coming out neuskutočnil a za dôsledok tejto skutočnosti považujeme aj to, že neprekonaný coming out je jedným zo silných motivačných faktorov jeho odchodu do zahraničia.

Z výsledkov kvalitatívneho výskumu[68] ďalej vyplýva, že medzi osobami, ktorým bol respondentmi oznámený fakt o ich odlišnej sexuálnej orientácii boli len rovesníci v priateľskom vzťahu, čo je prirodzený jav pri hľadaní sociálnej podpory v tak dôležitej skutočnosti. K priamemu coming outu s členmi rodiny došlo len v 1/3 prípadov a túto skutočnosť pripisujeme faktu, že dôležitú úlohu pri informovaní o svojej sexuálnej identite v rodine zohráva pevnosť väzieb medzi rodičmi a deťmi, či širšou rodinou. Prejavené negatívne reakcie rodičov sú častým javom pri coming oute dieťaťa, pričom u oboch respondentov považujeme prijatie zo strany rodičov na úrovni plnej akceptácie.[69] K zmene vzťahov v rodine, na pracovisku v prevažnej miere nedošlo, avšak podľa všetkého sa u väčšiny respondentov jedná

[65] MEYER, I. H. a M. E. NORTHRIDGE, The health of sexual minorities: public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender population.
[66] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.
[67] BASS,E. a K. KAUFMAN, Láska je láska. Knižka pre lesbikú, gejskú a bisexuálnu mládež a jej spojencov.
[68] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.
[69] SMITKOVÁ, H. a A. KURUC, Reakcie rodičov na coming out LGBT dieťaťa.

o stav známy pod slovným spojením – *ak sa o tom nehovorí, neexistuje to*. Zdá sa, že takáto taktika prevláda ako na strane samotných gejov, tak na strane väčšiny pracovných kolektívov. Ako sme zaznamenali, za rozpadom priateľských vzťahov môžu byť odlišné hodnotové rámce, ktoré sa po vonkajšom coming oute stávajú otvoreným konfliktom, končiacim prerušením väzieb.

Sám sebe nepriateľom

Pri procese coming outu je prítomná takzvaná *egosyntónna homosexualita*, kedy homosexuálne orientovaný jedinec plne akceptuje svoju homosexualitu, prijíma ju, akceptuje a svojmu okoliu deklaruje. *Egodystónny postoj* k homosexualite spočíva v jej odmietaní, jedinec túži po heterosexuálnom spôsobe života, nie je schopný si danú skutočnosť priznať, žije v konflikte. Pri takomto stave často dochádza k depresiám a neraz k bilančným samovraždám, ktoré sú pre okolie nepochopiteľné.[70]

Egodystónna homosexualita je stav, pri ktorom je jedinec znepokojený neschopnosťou dosiahnuť vzrušenie pri kontakte s opačným pohlavím. Prejavuje sa stálym rovnakopohlavným vzrušením, ktoré jedinec považuje za nežiadúce a znepokojujúce. Tento stav je sprevádzaný pocitmi osamelosti, hanby a úzkosti.

V súvislosti s predošlými uvedenými fázami i to za aké obdobie, či ako bolestne ich homosexuálny jedinec prekoná, závisí od mnohých osobnostných i spoločenských faktorov.

Odmietavý postoj voči vlastnej sexuálnej identite súvisí so zvnútornenou homofóbiou. Často sa vyjadruje aj termínom *internalizovaná homofóbia*, ktorá zahŕňa zvnútornenie a stotožnenie sa so sociálnymi negatívnymi postojmi k homosexuálnej orientácii na jednej strane a rozpoznaným alebo aspoň uvedomujúcim si vlastným erotickým homosexuálnym zameraním. V období spomínaného coming outu sa u jedinca s homosexuálnou orientáciou zvyšuje riziko spoločenskej diskriminácie a nárast psychopatologických javov. Človek sa v tomto prípade stáva samému sebe nepriateľom.[71]

S internalizovanou homofóbiou je možné spájať mnohé škodlivé javy, ako strata sebaúcty, nenávisť voči vlastnej osobe, sociálnu izoláciu, sebapoškodzovanie, paradoxne sa vyskytuje aj agresia voči homosexuálom, depresia, úzkosť, či samovražedné sklony.[72]

Internalizovaná homofóbia sa môže prejaviť aj vo forme rodovej normatívnosti alebo konzervativizmu. Zvnútornené predsudky môžu vplývať aj na maskulínnych gejov, ktorí

[70] HARTL, P. Stručný psychologický slovník.
[71] WEISS, P. Sexuologie.
[72] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.

napríklad „nenávidia“ mužskú „zženštilosť“, alebo sa prejavovať v averzii lesbickej ženy k „zmužnene“ správajúcim sa lesbičkám. Prijatie normatívnosti zo strany gejov a lesieb uzavretím manželstva s partnerom opačného pohlavia a výchova potomkov je častým úkazom v krajinách strednej a východnej Európy. Táto forma internalizovanej homofóbie vyplýva z faktorov, ktorými sú: kultúra, ekonomika, náboženstvo, patriarchát.[73]

[73] MALTI-DOUGLAS, F. Encyclopedia of sex and gender.

3 Heteronormativita, heterosexizmus a formovanie postojov

Heteronormativita zasahuje do rôznych oblastí života každého, kto sa akýmkoľvek spôsobom vymyká z jej rámca. Posilňovanie konceptov založených na maskulínnej prevahe, binárnom mužsko-ženskom princípe jasne, možno niekedy nie priamo imperatívne, stanovujú ako vzťahy smú a majú fungovať. Konfrontácia homosexuálnych jednotlivcov s heteronormatívnou realitou je preto zložitá najmä vo vzťahu k naplneniu vlastnej identity cez svoje prežívanie a správanie. V nasledujúcej kapitole sa venujeme postojom voči homosexualite, ktoré formujú stereotypy a legitimizujú heteronormativitu do roviny jediného možného a prirodzeného konceptu. Dôsledky heterosexizmu a heterosexuálnej hegemónie prinášajú rad negatívnych dopadov. Zároveň upriamujeme pozornosť, podľa nášho názoru, na najsilnejšie príčiny formovania negatívnych postojov voči neheterosexuálnym jedincom v našom prostredí – prevahu maskulinity a vplyv cirkevných inštitúcií.

Heterosexualita ako norma a heterosexizmus

Či je muž považovaný za skutočného muža alebo žena považovaná za skutočnú ženu, závisí od ich sexuálnych pocitov, správania, identity a vzťahov. Najmä v západných kultúrach prevláda presvedčenie, že skutoční muži a skutočné ženy sú výlučne orientovaní/orientované heterosexuálne. Definícia muža je tak viazaná na jeho heterosexualitu a homosexuáli bývajú bežne obviňovaní zo straty mužskosti. O dominancii heterosexuality svedčí aj to, že lesbičky sú často v našom sociokultúrnom prostredí onálepkované ako mužatky (teda majúce mužský vzhľad, či správanie), len vďaka tomu, že sú sexuálne orientované na ženy, ktoré podľa normy patria do sexuálneho záujmu mužov. Keďže skutoční muži a skutočné ženy sú kultúrne definovaní ako heterosexuálni, ktokoľvek mimo tohto rámca (gejovia, lesby, bisexuáli/bisexuálky, intersexuálni a transrodoví ľudia) je stigmatizovaný ako deviantný „outsider“, ktorý ohrozuje daný status quo, a preto si nezaslúži sociálnu legitimitu svojej identity. Heterosexuálna legitimita je určená heterosexuálnym jedincom, pričom im poskytuje možnosť určovať normy, vyjadrovať fyzickú náklonnosť, odkazovať na svoj intímny a súkromný život, spoluvytvárať kultúrny obraz a žiť bez neustáleho strachu z toho, že iní odhalia, kým naozaj sú. Tak ako pri mnohých formách privilégií, aj heterosexuáli ich považujú za samozrejmosť a nevnímajú ich ako výsadu.[74]

[74] JOHNSON, A. G. Gender knot.

V dnešnej modernej spoločnosti je sexuálny poriadok spoluvytváraný prevahou patriarchátu, esencializmu a heteronormativitou. Spoločnosť, jednotlivci alebo skupiny v zmysle androcentrizmu prisudzujú maskulinite alebo čomukoľvek s tým súvisiacemu vyššiu hodnotu. Spoločenská preferencia mužskosti stojí v centre záujmu, pričom ostatné prejavy sú akoby odsunuté na perifériu. Heterosexuálna masklulinita je akousi kultúrnou ideológiou, ktorá posilňuje vieru, že hegemonická mužskosť a subordinovaná ženskosť sa skladajú z dvoch bipolárnych súborov správania, charakteristík a sociálnych rolí. Na základe výskumov je jasné, že rodová identita a polarizácia mužsko-ženského princípu začína už pri narodení jedinca a kontinuálne prebieha počas celého života. A tak sa napríklad atribúty nezávislosti, úspechu a výkonnosti stávajú znakmi mužskosti a tým aj nadradenosti.[75] Problematike maskulinity ako významného faktora formovania postojov voči homosexualite sa budeme venovať v samostatnej podkapitole.

Esencializmus v tomto kontexte deklaruje, že sexualita, bez ohľadu na jej variant, prejavy, uskutočňovanie alebo prežívanie, je ako niečo, čo je vrodené, prirodzené a nemenne dané. Prestávame vnímať ako sexualita bola, je a bude kultúrne prispôsobená, ustanovená, negovaná, a že podlieha socializačným procesom a iným vplyvom. Nemennosť daného stavu nepripúšťa akékoľvek vybočenie z rámcov etablovaných sexualít. A nakoniec sociálny poriadok významne spoluvytvára heteronormativita ako princíp, ktorý kultúrne ustanovuje heterosexualitu ako dominantný, privilegovaný, normálny a normatívny variant sexuality. Zároveň nie všetky prejavy heterosexuality sú prijímané ako norma, ale iba tie, ktoré sú uznané najmä prostredníctvom medicíny a práva.[76]

Samotný pojem *heteronormativita* je relatívne mladý. V sociálnych vedách sa objavoval od 90. rokov 20. storočia a slúžil k pomenovaniu normatívnej funkcie heterosexuality v každodennom živote. Okrem konceptu povinnej heterosexuality v sebe zahŕňa súbor kultúrnych, právnych a inštitucionalizovaných praktík a prejavov, ktoré členov spoločnosti utvrdzujú v domnienke, že existujú iba dva rody, že rod automaticky odráža pohlavie a akceptovateľná a prirodzená je len sexuálna príťažlivosť medzi týmito dvoma „opačnými“ pohlaviami. Heteronormativita potvrdzuje heterosexualitu ako samozrejmú, privilegovanú a prirodzenú cez sociálne presvedčenie, organizácie, politiku a inštitucionálne praktiky. Heteronormatívnosť reguluje správanie tých, ktorí sú jej prirodzenou súčasťou, ale aj tých, ktorí

[75] TURNER, F. J. Social work diagnosis in contemporary practice.
[76] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.

sa nachádzajú mimo jej konceptu a udržuje kultúrnu hegemóniu, ktorá reprodukuje binaritu, pričom homosexualitu vníma ako podriadenú a heterosexualitu ako normu.[77]

Heterosexualita je cez koncept heteronormativity posilňovaná v svojej pozícii ako čosi, čo predstavuje a reprodukuje skutočné hodnoty, prejavuje sa v dobrej praxi cez výchovu potomkov v rodine a zdieľa vzájomnosť pocitov a životných príbehov v manželstve. Na druhej strane je homosexualita vnímaná ako hypersexuálna, neschopná trvalých vzťahov a reprodukcie. A hoci sú na jednej strane gejovia vykreslení ako zženštilí muži, a teda sú im pripisované femininne atribúty, na strane druhej sú vo svojich sexuálnych prejavoch vnímaní ako hypersexualizované bytosti. Z pozície hegemonickej maskulinity sú v obidvoch prípadoch považovaní za menejcenných – v prvom prípade strácajú svoju mužskosť a v druhom sú vo svojom sexuálnom prejave redukovaní na iba na bezbrehú sexualitu, bez možnosti prokreativity.[78]

Samozrejmý predpoklad heterosexuality je štandardom pri definovaní toho, aké je žiadúce sexuálne správanie a aké sú rozdiely medzi mužmi a ženami, a že rodové roly sú prirodzenými a neodnímateľnými základmi v normálnych medziľudských vzťahoch. Podľa niektorých sociálnych teoretikov sú tieto predpoklady hlboko ukotvené a neustále legitimizované v sociálnych a právnych inštitúciách, ktoré znevažujú, ignorujú a diskriminujú príslušníkov iných ako heterosexuálnych menšín na základe toho, že sa odkláňajú od všeobecne akceptovanej normy.[79]

Koncept heteronormativity, ktorý nás upozorňuje na normatívnosť heterosexuality, konformitu väčšinovej sexuality zhodnej s normatívne dominantnou heterosexuálnou paradigmou, nie je v žiadnom prípade chápaný v negatívnom svetle, ale neutrálnom a popisnom.[80] Poukazovanie na princípy, ktoré má spoločnosť hlboko zakorenené a na dôsledkoch vyplývajúcich z takéhoto imperatívu. Častokrát sa však vníma ako útok na sociálny poriadok a prirodzený zákon.

V sociálnych vedách a jej jednotlivých konceptoch sa stretávame s množstvom definícií, ktoré na prvý dojem popisujú a vyjadrujú to isté. Napríklad pojem heterocentrizmus, heterosexizmus, či vyššie zadefinovaná heteronormativita sú práve takýmito termínmi. Sú odlišné, no navzájom prepojené.

---

[77] RICHARDS, C. a M. J. BARKER, The Palgrave handbook of the psychology of sexuality and gender.
[78] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[79] VANDENBOS, G. R. APA dictionary of psychology.
[80] ONDRISOVÁ, S. et. al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.

Heterosexizmus je systém, v ktorom sa domnievame, veríme a stále vychádzame z predpokladu, že každý jedinec je heterosexuál. V tomto koncepte predpokladáme, že heterosexualita je nadradená. Napríklad aj v tom, že rodiny mužov a žien sú prirodzene vo vzťahoch nadradené rovnakopohlavným rodinám a zväzkom.[81] Na základe konceptu heterosexizmu ho môžeme priradiť k prejavom diskriminácie obdobným ako rasizmus, sexizmus.

V heterocentrizme možno za základ považovať predpoklad, že dievčatá, ktoré majú partnerov sa v spoločnosti považujú za lepšie a zdravšie. To platí aj o príslušníkoch mužského pohlavia. Lepšie sú svetu prispôsobení tí muži, ktorí majú vzťah so ženami, nie mužmi.[82] Heterocentrizmus je zameraný na upevnenie postavenia heterosexuality v spoločnosti v každodennom správaní sa jedincov a neohraničuje sa iba na normu, či citovú oblasť.

Zjednodušene možno heterocentrizmus označiť za ideológiu, heterosexizmus za systém, heteronormativitu za princíp a nakoniec homofóbiu za ich prejav a dôsledok.[83]

Postoje k homosexualite

Postoje jednotlivca, či skupiny predstavujú neodmysliteľnú súčasť psychologického vysvetlenia ich myslenia, prežívania i správania. Postoje podmieňujú interakciu medzi ľuďmi a sú kľúčovým pojmom, ktorý vysvetľuje sociálne správanie ľudí. Mnohokrát sa preto hovorí aj o sociálnych postojoch. Súvisia s hodnotami a ich preferenciami, názormi, presvedčeniami, s hodnotením osôb, vecí i javov, s emóciami, ktoré takéto hodnotenie sprevádzajú. Sú zdrojom ako aj výsledkom správania, produktom i determinantom vzťahu človeka k rôznym skupinám. Majú aj hlbší psychologický význam pre sebeobraz, ponímanie samého seba a ľudskú identitu. Jednoducho možno postoj definovať ako psychologický pojem, ktorý reprezentuje hodnotiacu reakciu voči objektu postoja. Ide o psychologickú tendenciu smerujúcu k pozitívnemu alebo negatívnemu hodnoteniu ako osôb, tak vecí i javov.[84]

Každý postoj je tvorený tromi základnými zložkami. *Kognitívna zložka* (rozumová) predstavuje súhrn informácií a z nich vplývajúci názor na situáciu, či objekt, ku ktorému jedinec zaujíma nejaký postoj. *Afektívna zložka* (citová) predstavuje význam situácie, či objektu pre daného jedinca, ktorý sa prejavuje emocionálnym hodnotením, zážitkom, aký ktorý podnet obvykle vyvoláva. Ten môže byť príjemný alebo nepríjemný a vzhľadom na to možno

[81] FISH, J. Social work and lesbian, gay, bisexual and trans people. Making a difference.
[82] SMITKOVÁ, H. a A. KURUC, Homofóbia a heterosexizmus.
[83] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homofóbia a heteronormativita - príčiny a dôsledky.
[84] KOLLÁRIK, T. Základy sociálnej psychológie: učebnica pre vysoké školy.

rozlišovať pozitívne, či negatívne postoje, ktoré majú rôznu intenzitu. Afektívna zložka postoja môže dosť zásadným spôsobom ovplyvňovať rozumové hodnotenie prostredníctvom výberu príslušných podnetov, ale aj ich interpretáciou, či eliminácou. *Behaviorálna zložka* (konatívna) je vonkajším prejavom postoja, teda je to tendencia reagovať, prípadne konať určitým spôsobom. Správanie je ovplyvnené kognitívnou a afektívnou zložkou postoja, prípadne vplyvy smerujú v opačnom poradí.[85]

Aj vo vzťahu k neheterosexuálnym jedincom, najčastejšie však voči najviditeľnejšej skupine gejov, sa v postojoch z pozície väčšinovej populácie uplatňuje mechanizmus budovania postojov vo vyššie spomenutých zložkách. Pričom negatívne postoje môžu byť v kognitívnej zložke tvorené napríklad neúplnými informáciami o príčinách vzniku homosexuálnej orientácie a identity, afektívna zložka môže byť sýtená nepravdivými správami o zneužívaní detí homosexuálnymi pármi, či negatívnymi pocitmi vyvolanými mediálnym obrazom z Gay Pride, konatívna zložka postoja sa môže okrem fyzického násilia pretaviť do publikovania nenávistných statusov v elektronickom prostredí sociálnych sietí.

Postoje k fenoménu homosexuality boli v histórii natoľko výrazne negatívne, že niektoré mýty, ktorými bola táto téma zastretá, vymizli len pred niekoľkými desaťročiami. Je nevyhnutné si pri dnešných poznatkoch tejto problematiky uvedomiť, že *homosexualita nie je choroba a ani nemá žiadnu priamu príčinnú súvislosť s formou psychickej poruchy*.[86]

V našom kultúrnom prostredí sa problematike sexuálnych menšín nevenovala pozornosť. Preto vyhodnotiť kontinuum postojov majoritnej spoločnosti voči homosexuálnej menšine je z dlhodobejšieho retrospektívneho hľadiska nemožné. U nás, ako aj v celom európskom prostredí, boli postoje k homosexualite formované z pozície cirkvi. Homosexuálne správanie bolo trestané najvyšším možným trestom, nakoľko sa „samcoložníci“ dopúšťali smrteľného hriechu. Až v období osvietenstva došlo k postupným zmenám, čo formovalo aj sociálne postoje. Za historický medzník v našich starších dejinách možno považovať rozhodnutie cisára Jozefa II., ktorý svojou právnou úpravou odstránil zo zákonníka trestanie homosexuality (sodomie) smrťou. Ako v jednej z prvých krajín v Európe sa vďaka českým sexuológom a psychiatrom podarilo v 60. rokoch 20. storočia v Československu dekriminalizovať homosexualitu ako takú.[87] Otvorenejšie prejavy neheterosexuálnych jedincov v našej spoločnosti súvisia s pádom totalitného režimu. Už na začiatku 90. rokov sa na

[85] VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie.
[86] GIDDENS, A. Sociologie.
[87] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.

Slovensku začali formovať mimovládne organizácie zastupujúce gejov, lesby, bisexuálov/bisexuálky so snahou o búranie predsudkov a mýtov a za zasadzovanie sa o svoje práva. Od tej doby k zásadnejším právnym úpravám v súvislosti s ústretovými krokmi k neheterosexuálnym menšinám na Slovenku nedošlo, aj napriek snahám mimovládneho sektoru, či niektorých politických skupín.

Medzi základné faktory formovania postojov voči homosexuálnej menšine a následnej homofóbie radíme:

- *inteligenciu* – viaceré výskumy, uvádzajú, že akceptujúcejšie postoje voči homosexuálom majú ľudia s vyššou všeobecnou inteligenciou. Ešte väčšia je súvislosť medzi akceptovaním minorít a emocionálnou a sociálnou inteligenciou;
- *vzdelanie* – keďže predsudky a homofóbia sú produktom strachu z neznámeho, je zjavná spätosť medzi mierou poznania jednotlivca a jeho postojmi k homosexuálom. Je pravdepodobné, že čím je človek vzdelanejší, tým viac je schopnejší akceptovať sexuálne menšiny;
- *vek* – je preukázané, že mladí ľudia sú schopní skôr akceptovať sexuálne menšiny;
- *pohlavie* – viaceré výskumy naznačujú, že ľudia ťažšie akceptujú homosexualitu u osôb rovnakého pohlavia, pričom muži trikrát menej akceptujú mužskú homosexualitu ako ženskú;
- *religiozitu* – ľudia menej religiózne založení viac akceptujú homosexualitu ako ortodoxní veriaci.[88]

Na základe viacerých výskumov a ich výsledkov možno zjednodušenie povedať, že na postoje k homosexualite môžu mať vplyv aj tieto skutočnosti. Už spomínaný vek a vzdelanie, pričom je predpoklad, že starší a menej vzdelaní ľudia mávajú negatívnejšie postoje k homosexualite. V rámci Slovenska sa ako najtolerantnejšia javí skupina mladých vo veku 20 až 25 rokov. Nemalú úlohu pri zmene postojov k homosexualite zohrávajú osobné priaznivé kontakty heterosexuálov s homosexuálmi. Vplyv na postoje k homosexualite má podľa prieskumov aj náboženský ako aj sexuálny konzervativizmus. Udržiavanie tradičných rodových rol je častejšie spojené s negatívnymi postojmi k LGBT+ ľuďom. Ďalšími vlastnosťami súvisiacimi s negatívnymi postojmi k homosexualite sú miesto bydliska, pričom vidiek je zväčša považovaný za konzervatívnejší.[89]

[88] VESELOVSKÝ, D. Homofóbia, predsudky a stereotypy okolo sexuálnych menšín.
[89] ONDRISOVÁ, S. et. al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.

V našej spoločnosti ešte stále pretrvávajú predsudky voči príslušníkom homosexuálnej menšiny. Výskum Inštitútu pre verejné otázky v rámci Centra excelentnosti SAV pre výskum a rozvoj občianskej participácie v máji 2010 poukázal na fakt, že až 34 % respondentov a respondentiek pociťuje sociálny dištanc voči gejským párom. Vnímanie lesbických párov je o čosi otvorenejšie[90]

V roku 2017 uskutočnil Sociologický ústav SAV reprezentatívny Výskum európskych hodnôt [91], z ktorého výsledkov vyplýva, že na Slovensku si v dnešnej dobe neželá za suseda homosexuálne orientovanú osobu až 37%. V roku 1991 táto hodnota dosahovala takmer 62%. Je nutné však poznamenať, že percento negatívnych postojov v tejto otázke má od roku 2008 stúpajú tendenciu. Homosexualitu za neospravedlniteľnú považuje v poslednom prieskume až 21% respondentov.

V sociálnej práci s neheterosexuálnymi klientami súvisia postoje k homosexualite s výkonom praxe. Homofóbia vnímaná zo strany neheterosexuálneho klienta môže byť zdrojom nedôvery, či dokonca zaujatosti. Vo výskume[92], ktorý mapoval mieru homofóbie u sociálnych pracovníkov a študentov sociálnej práce na vzorke 160 respondentov sa preukázalo, že za nehomofóbnych možno označiť iba 45,7% sociálnych pracovníkov a 54,4% študentov sociálnej práce.

Kresťanstvo - história a formovanie postojov k homosexualite

V našej spoločnosti zohráva dôležitú úlohu inšticionalizovaná cirkev (v roku 2017 sa počet veriacich pohyboval na úrovni 75,5% z celkového počtu obyvateľov)[93], ktorá v mnohých ohľadoch, hoci v minulosti výraznejšie, formuje postoje k etickým, kultúrnym a spoločenským fenoménom. Postoje k homosexualite vyplývajú najmä z vierouky rímskokatolíckej cirkvi, ktoré sú skôr negatívne k spoločenskému uznaniu homosexuality ako prirodzenej varianty ľudskej sexuality. Rímskokatolícky teológ a kňaz H. Rotter[94] tvrdí, že homosexualita nemôže byť rovnako žiadúca ako heterosexualita, pretože predisponovanosť homosexuality neposkytuje človeku také možnosti, ktoré by ponúkali naplnenie trvalých medziľudských

[90] SEKULOVÁ M. a O. GYÁRFÁŠOVÁ, Diskriminácia a viacnásobná diskriminácia: pohľady verejnosti na diskrimináciu, rovnosť a rovné zaobchádzanie.
[91] Naše európske hodnoty 2017. Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied.
[92] MARKOVÁ, D. a A. ŽABKOVÁ, Miera homofóbie u sociálnych pracovníkov/čok a študentov/tiek sociálnej práce ako možné riziko v ich vzdelávaní.
[93] Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR.
[94] ROTTER, H. Sexualita a křesťanská morálka.

vzťahov. Sociálne uprednostňovanie heterosexuality je podľa neho legitímne a nutné, aby sa zamedzovalo zbytočnému posilňovaniu homosexuálnych vlôh.

Postoj kresťanských cirkví na Slovensku (bez ohľadu na jednotlivé prúdy a smery) sa opiera o texty Starého a Nového zákona, cirkevné spisy, tradíciu, Katechizmus katolíckej cirkvi i dokumenty Kongregácie pre náuku viery. Hoci ide o teologický problém, práve na ňom sa zakladá odmietavý postoj voči homosexuálne orientovaným osobám. Následne cez dogmatiku dochádza k formovaniu hodnotového rámca členov cirkevných spoločenstiev.

Cirkev ako sociálna inštitúcia je takmer od svojho vzniku neustálym nástrojom na udržiavanie a legitimizáciu heterosexizmu a heteronormativity v spoločnosti, kde pôsobí. Rodinné a tradičné hodnoty, ktoré presadzujú rôzne náboženské skupiny vo všeobecnosti vylučujú, vlastne ani nerátajú s ľuďmi s neheterosexuálnou orientáciou. Okrem prorodinných heterosexuálnych postojov popierajú akúkoľvek legitimizáciu spolužitia párov rovnakého pohlavia a ich prípadná pastoračná činnosť v rámci sexuálnych menšín sa orientuje na kontroverzné prístupy, ktoré majú tendenciu potláčať rozvoj napr. homosexuálnej identity cez rôzne konverzné terapie. Okrem toho mnohé náboženstvá neponúkajú možnosť príslušníkom LGBT+ minority podieľať sa na formálnych aj neformálnych vedúcich pozíciách napríklad – stať sa súčasťou duchovenstva alebo byť vedúcim skupiny veriacich laikov v prostredí organizovanej cirkvi.[95]

Na Slovensku sa viac ako 60% obyvateľstva hlási k rímsko-katolíckej cirkvi[96], čo z nej činí najvplyvnejšiu cirkevnú inštitúciu. Okrem nej, má u nás početné zastúpenie Evanjelická cirkev a.v., Gréckokatolícka cirkev a Reformovaná kresťanská cirkev.

V našom sociokultúrnom priestore má teda dominantné postavenie kresťanstvo, pod ktoré sú zahrnuté rôzne formy cirkevných a náboženských spoločenstiev založených na tradícii, ktorej ústrednou postavou je Ježiš Nazaretský alebo Kristus, o ktorom sa predpokladá, že žil v rozmedzí rokov 3 pred n.l. až 33 n.l. Prvotná cirkev mala kongregačný charakter, pričom každá z jej častí mala tendenciu do nej pretaviť kultúrne a sociálne hodnoty komunity, v ktorej pôsobila. Kresťanské doktríny boli rozpracované skupinami intelektuálov, ktorých dnes označujeme súhrnným pomenovaním ako otcovia cirkvi alebo patristi. Radíme sem Origena, Klimenta Alexandrijského, Tertualliana, Anastázia a Bazila. Cirkevní otcovia (patres ecclesiastici) spojili často protichodné a nejednoznačné výpovede o sexe a homosexualite do

[95] MORROW D.F. a L. MESSINGER, Sexual Orientation and Gender Expression in Social Work Practice. Working with Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender People.
[96] Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR.

konzistentnej doktríny.[97] Hoci založili svoju exegézu na biblických textoch, boli výrazne ovplyvnení filozofickými a náboženskými prúdmi svojej doby alebo miestom svojho pôsobenia. Výraznými filozofickými prúdmi boli v tej dobe stoicizmus, neoplatonizmus, manichenizmus a gnosticizmus. Práve rozdielne prístupy k témam sexuality, rozvodu, manželstva, rovnakopohlavných praktík a ich možnom kultickom využití, boli silnými argumentmi na ich odsúdenie. Najvýznamnejší vplyv v oblasti sexuality v kresťanských tradíciách zanechal sv. Augustín, ktorý sa ako konvertita stal jednou z najvýraznejších postáv kresťanskej teológie. Napríklad sex považoval za nevyhnutnosť a nástroj reprodukcie, ktorá by však mala byť pozbavená akejkoľvek žiadostivosti. Dokonca za jediný správny spôsob ako vykonávať súlož ustanovil polohu ženy na chrbte a penisom v pošve. Žiadna iná pozícia nebola prijateľná. Cez jeho vplyv sa tieto teologické pozície dostali do oficiálnej politiky západnej cirkvi. Z toho bol odvodený postoj k akejkoľvek inej sexualite. Homosexualita tak bola v západnom prostredí na úrovni cudzoložstva, smrteľného hriechu, pričom vo východných tradíciách bola ekvivalentom smilstva a menej závažného hriechu. Kontrolu nad sexuálnymi otázkami prevzala západná cirkev do 8. storočia, pričom ju úspešne presadzovala.[98] Prvotní kresťanskí spisovatelia prevzatím spisov Tóry presadzovali názor, že príčinou odplaty za sodomský hriech je homosexuálna žiadostivosť, pričom židovské výklady vychádzali z predpokladu, že je odplatou za hriech pýchy a nehostinnosti. Augustín a Ján Chysostom (vo východnej oblasti cirkvi) boli prvými zástancami takejto reinterpretácie. Chysostomove diela sú pozoruhodné aj z ďalšieho aspektu, a síce spájania antisemizmu a odporu voči ronakopohlavným skutkom. Za hriech sodomie vyžadoval smrť ukameňovaním. V rímskej ríši sa od 4. storočia negatívny postoj voči prejavom homosexuálneho správania pretavil aj do série legislatívnych postihov za takéto skutky. Vo svojom kódexe cisár Justinián v Byzantskej ríši v 6. storočí takisto perzekvoval prejav sodomského hriechu.[99]

Augustínsky postoj v oblasti sexuality potvrdil a ešte viac umocnil sv. Tomáš Akvinský, ktorý zastával názor, že homosexuálne aktivity boli hriešnejšie ako iné prejavy žiadostivosti, pretože boli hriechom aj proti prírode. Kanonické právo v 12. storočí presadilo dôslednejšiu kontrolu nad sexuálnym správaním. Akákoľvek odchýlka od cirkevného kódexu a sexuálnej preferencie sa považovala za odklon od prijatej cirkevnej doktríny, čo v podstate znamenalo,

[97] BOSWELL, J. Christianity, social tolerance, and homosexuality.
[98] HAGGERTY, G. E. Gay Histories and Cultures.
[99] PICKETT, B. L. Historical Dictionary of Homosexuality.

že aktéri rovnakopohlavných skutkov boli považovaní za kacírov. Sodomia sa považovala za najzávažnejší sexuálny trestný čin a bola dokonca horším hriechom ako incest.

V roku 1233 pápež Gregor IX. formálne zriadil pápežskú inkvizíciu, ktorá po niekoľko storočí perzekvovala, okrem iného aj sodomský hriech. Praktikami tejto formálnej cirkevnej inštitúcie boli neľudské sankcie (popravy, mučenie, vyhnanstvo) voči všetkým, ktorí porušili cirkevné právo a doktríny.[100]

Trend smerujúci k celospoločenskej kontrole sexuality bol zvýraznený aj vývojom protestantizmu od 16. storočia. Hoci bol postoj reformátorov k manželskej sexualite o čosi zmierlivejší a otvorenejší, v oblasti homosexuálnych skutkov bol rovnako nepriateľský. Martin Luther považoval homosexualitu odvodenú od samotného diabla. Ján Kalvín nebol v tejto otázke až tak nepriateľský, pretože zotrvával na pozícii, ktorá tvrdila, že homosexualita je hriechom proti prírode. Sodomia sa postupne stávala nástrojom aj vykonštruovaných obvinení voči svojim oponentom. Rozpusteniu jezuitského rádu v roku 1773 predchádzali obvinenia jej členov z vážneho smrteľného sodomského hriechu zo strany samotných katolíckych predstaviteľov.[101]

K reálnym zmenám v postojoch cirkvi voči homosexualite neprišlo až do obdobia 20. storočia. Zmeny nastali najmä v prostredí anglo-amerických cirkví. Po druhej svetovej vojne prehodnotili svoj postoj k sexuálnym otázkam najmä kvakerské hnutie, anglikánska cirkev, či unitárska univerzalistická cirkev.[102]

Postupné vedecké argumenty ako aj intenzita oslobodzujúcich hnutí neheterosexuálnych menšín, prinútili v istom ohľade cirkvi ako v katolíckych, tak v protestantských prúdoch prehodnotiť svoje postoje. Už v 70. rokoch 20. storočia začala katolícka cirkev otvorenejšie riešiť problematiku homosexuálnych vzťahov. V americkom prostredí sa v roku 1969 vytvorila gay a lesbická katolícka skupina pod názvom Dignity ako združenie katolíckych laikov pod vedením miestneho kalifornského kňaza. Reakciou na volanie po prehodnotení postojov v radoch cirkvi, bolo v roku 1986 publikovanie spisu Pastoračná starostlivosť o homosexuálne osoby od kardinála Josepha Ratzingera, neskoršieho pápeža Benedikta XVI. Z textu vyplýva, že homosexuálny sex je hriešny a nikdy nemôže byť morálny, dokonca ani v kontexte láskyplných vzťahov. Ak teda sú homosexuálne skutky hriešne, homosexuál ako jeho nositeľ nie je hriešnym, dokiaľ sa zriekne ich praktizovania, aby predišiel

[100] PICKETT, B. L. The A to Z of Homosexuality.
[101] HAGGERTY, G.E. Gay Histories and Cultures.
[102] HAGGERTY, G.E. Gay Histories and Cultures.

vnútornému morálnemu zlu. Táto predispozícia sama osebe však musí byť vnímaná ako objektívna porucha.[103]

V západných krajinách Európy sa v protestantských a reformovaných cirkvách postupne rozšíril historicko-kritický pohľad na morálno-etické otázky z teologickej perspektívy, čo prinieslo liberálnejšie postoje voči homosexuálne orientovaným osobám. Na druhej strane však takzvané evanjelikálne cirkvi a letničné hnutia zotrvávajú na fundamentalistických výkladoch Biblie a hlásajú potrebu obnovy viery na doslovnej tradícii Písma. Takéto skupiny masívne financujú alebo podporujú kampane na podporu liečby homosexuality konverznými terapiami. Ide o americké spoločnosti ako National Association for Research & Therapy of Homosexuality známu pod skratkou NARTH alebo EXODUS, ktorá však po škandále a homosexuálnych aférach vedenia v roku 2013 musela prerušiť svoju činnosť.[104]

Texty odsudzujúce homosexualitu

Homosexualita sa ako fenomén v dnešnom ponímaní v Biblii vyslovene nespomína. Všetky priame, či odvodené zmienky popisujú rovinu skutkov. Ide o vyjadrenie konfliktu medzi rovnakopohlavným konaním (často motivovaný kultickým prejavom) a božou vôľou, ktoré sa často používajú za základ morálneho a teologického odsúdenia homosexuálnych jedincov.

Medzi dané texty radíme tieto jednotlivé pasáže:

- *Zavolali na Lóta a povedali: Kde sú mužovia, ktorí tejto noci vošli k tebe? Vyveď nám ich, aby sme ich poznali.* (Genezis, 19,5) Práve tento motív je často považovaný za príčinu zničenia miest Sodoma a Gomora. Správanie miestnych ľudí bolo natoľko zvrátené, že nezostalo bez Božieho trestu. Z tejto tradície vychádzalo aj staršie označenie homosexuálne orientovaných osôb ako sodomitov.
- *S mužom nesmieš obcovať ako sa obcuje so ženou, bola by to ohavnosť.* (Leviticus 18,22)
- *Ak niekto obcuje s mužom, ako sa obcuje so ženou, obaja spáchali ohavnosť, musia byť vydaní na smrť, za svoju krv sú sami zodpovední.* (Leviticus 20, 13)
- *Preto vydal ich Boh nehanebným náruživostiam, veď ich ženy zamenili prirodzený styk s mužmi za protiprirodzený a podobne aj mužovia zanechali prirodzený styk so ženou a*

[103] PUTNA, M.C. Křesťanství a homosexualita: Pokusy o integraci
[104] PICKETT, B. L. Historical Dictionary of Homosexuality.

rozpálili sa vášňou medzi sebou: mužovia s mužmi páchali nestydatosť a za svoje poblúdenie sami na sebe niesli odplatu akú si zaslúžili. (List rímskym, 1, 26-27)

- *Alebo či neviete, že nespravodliví nebudú dedičmi kráľovstva Božieho? Nemýľte sa! Ani smilníci, ani modloslužobníci ani cudzoložníci ani samohanci ani samcoložníci ani zlodeji ani lakomci ani opilci ani rúhači ani vydierači nebudú dedičmi kráľovstva Božieho! (I. list korintským 6, 9-10)*
- *My však vieme, že zákon je dobrý, keď ho niekto jemu primerane používa, vedomý toho, že zákon nie je pre spravodlivého, ale (je) pre zločincov a neposlušných, bezbožníkov hriešnikov, nesvedomitých a zvrhlých, pre otcovrahov a matkovrahov, vražedníkov, smilníkov, samcoložníkov, kupcov s otrokmi, luhárov, krivoprísažníkov a proti všetkému, čo sa protiví zdravému učeniu. (List Timoteovi 1, 8-10)* [105]

Spomenuté texty sa často používajú na argumentáciu voči neprirodzenému styku medzi dvoma rovnakými pohlaviami. Hoci niektoré z nich môžu vyznievať jednoznačne, aj v teológii je mnoho prístupov k výkladu, či interpretácii biblických textov. Buď teológovia zotrvávajú na doslovnom a nemennom tvrdení, že božie slovo platí tak ako je nám zvestované na základe Písma v plnom rozsahu a znení, alebo k analýze Biblie pristupujú z tzv. historicko-kritickej pozície, a teda vnímajú texty v kontexte doby a v súvislostiach udalostí a posolstva. Okrem iného sú neraz problémom aj preklady pôvodných slov, ktoré v iných jazykových variantoch nemajú správny ekvivalent. Ukazuje sa, že bezprostredné vytrhnutie slov Písma do dnešnej situácie, môže viesť nielen ku skresleniu či zatemneniu ich pôvodného zámeru, ale až k úplnému prevráteniu ich zmyslu.[106]

Rímskokatolícky kňaz Daniel Helminiak[107], ktorý je aj podporovateľom spomínaného hnutia Dignity, vyzýva k tomu, aby ľudia prestali s nepriateľským postojom voči homosexuálom na základe citácií z Biblie. Ak berieme Bibliu iba z hľadiska doby a podmienok, za akých vznikala, potom ich averziu jednoducho nepodporuje. Ak majú iné dôvody pre svoje nepriateľstvo, mali by ich jasne uviesť, aby tak Bibliu nešpinili a neurážali.

Homosexualita a cirkev na Slovensku

Postoj oficiálnej rímskokatolíckej cirkvi v oblasti homosexuálnych vzťahov odráža aj platný Katechizmus katolíckej cirkvi, pričom sa prirodzene problematike homosexuality venuje

[105] Biblia.
[106] MALINOVÁ, G. Problematika homosexuálních vztahů.
[107] HELMINIAK, D.A. Co vlastně Bible říká o homosexualitě?

len okrajovo na niekoľkých miestach. Homosexualitu považuje rímskokatolícka cirkev za zvrátenú a homosexuálne úkony za nezriadené, pričom sú proti takzvanému prirodzenému zákonu. Nemôžu pochádzať zo skutočného citového a sexuálneho dopĺňania a nemožno ich teda ani schvaľovať. Homosexuáli sú pre svoj údel povolaní k čistote a majú sa ovládať cnosťami, ktoré vychovávajú k vnútornej slobode. Svojim životom majú smerovať postupne ku kresťanskej dokonalosti. Homosexuálne styky sú spolu s onániou, smilstvom a pornografiou v závažnom rozpore s čistotou.[108]

Protestantské a reformované cirkvi na Slovensku zotrvávajú na pozícii, ktorá odmieta homosexuálne spolužitie a homosexuálne správanie. Pre Slovensko je charakteristická jednota v danej otázke, opierajúcej sa teologické pozície, ktoré vychádzajú z tradície. Jednota konfesionálnej rozdielnosti v danej otázke sa prejavila najmä v kampani pri Referende za rodinu, ktoré sa na Slovensku konalo vo februári 2015.[109] Okrem prorodinných a antihomosexuálnych tém, bolo toto obdobie charakteristické nenávistnou rétorikou, najmä z pozície cirkví voči homosexuálne orientovaným osobám, čím sa zvyšovalo napätie medzi heterosexuálnou väčšinou a homosexuálnou menšinou.

Ani v období po neplatnom referende o rodine sa situácia neheterosexuálnych skupín na Slovensku zo strany cirkví nijakým spôsobom nezlepšila. Konzervatívne prúdy vo všetkých denomináciách naďalej majú prevahu a akýkoľvek iný ako oficiálny postoj k problematike homosexuality a partnerskému rovnakopohlavnému spolužitiu je sankcionovaný. Pre svoju podporu LGBT+ komunity a za vystúpenie na Dúhovom pride 2017 v Bratislave bol evanjelický teológ Ondrej Prostredník pozbavený svojej funkcie so zákazom vyučovania na Teologickej evanjelickej fakulte UK v Bratislave.[110]

Na Slovensku sa v rámci duchovnej pomoci inak sexuálne cítiacim osobám s odobrením cirkvi venujú dve spoločenstvá – Rieky o.z. pôsobiaca v Bratislave a Linka Valentín, ktorá je zriadená pri Gréckokatolíckej cirkvi, farnosti Košice – Staré mesto. Obe spoločenstvá presadzujú pozíciu „pravej vierouky“ s povzbudzovaním života v čistote, teda celibáte. Pre linku Valentín je z kresťanského chápania, aj z morálno-teologického hľadiska, obrat človeka k čistote a cudnému životu dôležitejší než zmena sexuálneho cítenia. Poslaním tohto spoločenstva je otvorenie priestoru pre veriacich homosexuálov, ktorí chcú zotrvať v

[108] Katechizmus katolíckej cirkvi.
[109] Je referendum NUTNÉ?
[110] KERN, M. Teológ vystúpil na dúhovom pochode, biskupi mu zakázali učiť na univerzite.

spoločenstve cirkvi a chcú byť neustále povzbudzovaní vo svojom neľahkom zápase o čistotu prostredníctvom absencie rovnakopohlavných vzťahov.

V Bratislave vyvíja svoju činnosť neformálne združenie GayChristians Slovakia[111], ktoré má za cieľ združovať homosexuálne orientovaných kresťanov bez ohľadu na konfesiu. Stavia sa rezervovane k oficiálnym stanoviskám cirkvi vo veci homosexuálneho správania. Organizuje stretnutia takto cítiacich osôb a spolupracuje s organizáciami takéhoto typu v zahraničí. Práve pre istú voľnosť a bez vylúčenia homosexuálnych jedincov žijúcich v partnerstve, či rôznorodej konfesionálnej príslušnosti, nie je toto spoločenstvo nijakým spôsobom podporované žiadnou cirkvou.

Jedinou cirkvou, ktorá sa otvorene hlási k sexuálnym menšinám a prijíma ich do svojich radov je Starokatolícka církev ČR – zbor Bratislava. Daný zbor sa spolupodieľa aj na programe Dúhového pride v Bratislave a Košiciach. Podľa slov diakona a doktoranda teológie Martina Kováča, je len otázkou času, kedy pristúpi Starokatolícka cirkev v ČR (teda a zbor v Bratislave) k požehnávaniu zväzkov rovnakého pohlavia. Zatiaľ táto cirkev povzbudzuje homosexuálne orientované sestry a bratov, aby vstupovali do zodpovedných a celoživotných vzťahov a tam, kde je to možné, uzatvárali registrované partnerstvá. V súčasnosti je dokonca najvyšším laickým predstaviteľom tejto cirkvi gej žijúci v registrovanom partnerstve. V tejto cirkvi veria, že úlohou kresťanstva a kresťanov v 21. storočí je postaviť sa na stranu tých, ktorí stoja na okraji spoločnosti i cirkvi a sexuálne menšiny, sú bezpochyby jednou z takýchto skupín[112].

V roku 2004 sa na Slovensku uskutočnil výskum, v ktorom sa zisťoval vzťah medzi náboženstvom, autoritárstvom a diskriminačnými tendenciami na vzorke 180 aktívnych kresťanov. V skúmanej vzorke malo diskriminačné tendencie 53,1% respondentov, pričom najmenej žiadanou menšinou boli gejovia a lesby, ktorí boli odmietaní ako potencionálni susedia u 38% respondentov.[113]

Keďže sa kresťanské cirkvi na Slovensku jasne a negatívne vymedzujú voči homosexualite a jej akejkoľvek právnej úprave, či spoločenskej akceptácii, predpoklad vplyvu takýchto názorov na sociálnych pracovníkov a sociálne pracovníčky sme považovali za prirodzený, a preto sme ho zahrnuli do nášho výskumu[114].

---

[111] https://www.gaychristians.sk/
[112] Osobná emailová komunikácia
[113] HALAMA, P. et al.: Religiozita, spiritualita a osobnosť: vybrané kapitoly z psychológie náboženstva.
[114] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.

Frekvenciu odpovedí v troch otázkach týkajúcich sa religiozity uvádzame v tabuľkovom prehľade. Z neho vyplýva, že vo vzorke 280 sociálnych pracovníčok a pracovníkov sa sebahodnotí ako veľmi veriaci alebo vo veľkej miere veriaci až 51,1% respondentov. Z odpovedí druhej otázky má najpočetnejšie odpovede vôbec nie, teda až 38,2% zo sociálnych pracovníčok a pracovníkov sa nezúčastňuje aktivít cirkvi. Najpočetnejšiu skupinu v tretej otázke, ktorá súvisí s doktrínami cirkvi a morálno-etickými stanoviskami tvorí najpočetnejšiu skupinu odpoveď stredne – 31,4%.

Deskripcia odpovedí na otázky vo vzťahu k náboženstvu

		Som veriaca/veriaci kresťan/kresťanka	Zúčastňujem sa pravidelne na aktivitách cirkevného spoločenstva	Stotožňujem sa s oficiálnou doktrínou cirkvi a jej stanoviskami v morálno-etických otázkach
Skóre		2,65	3,54	3,42
medián		2	4	3
vôbec nie	n	38	107	79
	%	13,6	38,2	28,2
málo	n	27	49	50
	%	9,6	17,5	17,9
stredne	n	72	45	88
	%	25,7	16,1	31,4
veľmi	n	85	46	36
	%	30,4	16,4	12,9
vo veľkej miere	n	58	33	27
	%	20,7	11,8	9,6

Pri otázke Som veriaci/veriaca kresťan/kresťanka sme zaznamenali najnižšiu mieru homofóbie pri respondentoch, ktorí odpovedali, že nie sú veriaci/e alebo sú stredne veriaci/e. Pri odpovediach, v ktorých sa sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky neidentifikovali ako veriaci (13,6% z celkového súboru) dosiahli najnižšie hodnoty homofóbie aj vo všetkých jej faktoroch.

Z troch otázok týkajúcich sa náboženských postojov sme redukciou dát prostredníctvom faktorovej analýzy vytvorili premennú, z ktorej bolo zostavené skóre.

Mann-Whitneyho test rozdielov v skóre religiozita na základe pohlavia

	Pohlavie	N	X	Z	p(α)
Skóre religiozita	ženy	245	8,43	-0,542	0,588
	muži	35	8,09		

Na základe hodnoty p môžeme konštatovať, že v skóre religiozita neexistujú rozdiely medzi sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami.

Pri porovnaní skóre podľa krajov, vyššiu hodnotu dosahovali sociálne pracovníčky a pracovníci na území Košického kraja – 9,28 s mediánom 9 oproti Bratislavskému kraju, kde sa hodnota pohybovala na úrovni 6,94 s mediánom 6. To, či sú rozdiely v skóre religiozita na základe krajov signifikantné sme si overili porovnaním údajov, na základe ktorého môžeme konštatovať, že existujú rozdiely v skóre religiozita podľa miesta výkonu sociálnej práce.

Mann-Whitneyho test rozdielov v skóre religiozita na základe krajov

	kraj	N	X	Z	p(α)
Skóre religiozita	Košický	173	9,28	5,417	0,000
	Bratislavský	107	6,94		

Obdobné rozdiely v skóre náboženstvo sme zaznamenali v kategórii okres. Najnižšie priemerné skóre homofóbie sme zaznamenali v okresoch Bratislavy – 6,55 a najvyššie v okrese Sobrance – 10,67. Na základe Kruskal-Wallisovho testu môžeme skonštatovať, že existujú štatisticky významné rozdiely v skóre religiozita u sociálnych pracovníčok a pracovníkov v jednotlivých okresoch Košického a Bratislavského kraja.

Kruskal-Wallisov test rozdielov v skóre religiozita na základe okresov

	Bydlisko respondentov	N	X	Chi-Square	p(α)
Skóre náboženstvo	do 5 000	96	9,45	22,209	0,001
	5 001 - 10 000	32	7,78		
	10 001 - 25 000	33	8,30		
	25 001 - 35 000	9	7,22		
	35 001 - 45 000	21	9,62		
	45 001 - 55 000	9	7,55		
	nad 55 000	80	7,30		

Rozdiely v skóre religiozita sú aj v kategórii bydlisko sociálnych pracovníčok a pracovníkov. Najnižšie priemerné skóre bolo zaznamenané v sídlach 25 001 - 35 000 obyvateľov – 7,22 a najvyššie v sídlach s počtom 35 001 - 45 000 obyvateľov, kde hodnota priemerného skóre bola 9,62. Na základe Kruskal-Wallisovho testu môžeme skonštatovať, že

rozdiel v skóre náboženstvo na základe bydliska sociálnych pracovníkov a pracovníčok je signifikantný.

Štatistické rozdiely v skóre religiozita v kategórii dosiahnutého najvyššieho vzdelania, formy výkonu sociálnej práce sa nám štatisticky nepreukázali, nakoľko štatistický rozdiel nie je v daných kategóriách signifikantný. Vzťah medzi skóre homofóbie a jednotlivých jej faktorov k skóre religiozita je signifikantný. Hodnota p dosahovala vo všetkých premenných 0,000 na úrovni významnosti < 0,01. Korelačné koeficienty naznačujú pri všetkých troch faktoroch veľmi silný vzťah – čiže v oblasti afektívnej, kognitívnej i konatívnej. Zároveň sa nám prostredníctvom regresnej analýzy preukázal *stredne silný pozitívny vzťah medzi vyššou religiozitou s predikciou zvyšujúcej sa homofóbie* u sociálnych pracovníčok a pracovníkov.

Od patriarchátu k hegemonickej maskulinite

Patriarchát ako kultúrno-spoločenský systém spoluvytvára sexuálny poriadok spoločnosti. Hoci vznikol pred niekoľkými tisícročiami a súvisel s deľbou práce a prechodom k novým spoločenským formám, stále v rôznej modifikácii generuje mocenskú prevahu mužov nad ženami a inými neheterosexuálnymi identitami. Práve z dôvodu, že muži vykazujú vyššie známky hostility, homofóbie a homonegativity voči homosexuálnym jedincom, považujeme za nutné poukázať na niektoré súvislosti medzi patriarchátom, hegemonickou maskulinitou a homosexualitou.

Patriarchát definujeme ako kultúru založenú na rodovom binárnom systéme a hierarchii, objektivite a spoločenskom rámci, ktorá:

- nás vedie k vnímaniu ľudských schopností v členení na mužské a ženské a tom, aby boli mužské vlastnosti privilegované;
- vyzdvihuje alebo nadraďuje niektorých mužov nad inými mužmi a všetkými ženami;
- vynucuje si rozdelenie síl tak, že muži v skutočnosti disponujú svojimi schopnosťami vo svoj prospech, zatiaľ čo ženy sú stavané do pozície nesebeckých jedincov a vo svojej podstate slúžia a napĺňajú potreby mužov.

Patriarchát je starodávna štruktúra, ktorá je takmer univerzálna, no vo svojej podstate negatívne vplýva na mužskú aj ženskú populáciu, nakoľko núti mužov konať tak ako keby nemali, či nepotrebovali vzťahy s opačným pohlavím, prípadne medzi mužmi navzájom. Ženy stavia do pozície, že nesmú byť samy pre seba, čo je dôsledkom neustáleho napätia. Kultúrne sa patriarchát pretavuje do súboru pravidiel, hodnôt a scenárov, ktoré špecifikujú ako by mali ženy a muži konať, myslieť a fungovať v tomto svete. Porušenie týchto pravidiel môže mať

reálne dôsledky. Patriarchát je natoľko zvnútornený, že formuje to ako myslíme, cítime ako vnímame a posudzujeme seba, naše túžby, vzťahy a svet, v ktorom žijeme. Navyše kultúrne a psychologické aspekty produkujú napätie, pretože nevedomá absorpcia týchto zákonitostí môže byť v obrovskom rozpore s naším konaním a vedomím odporom.[115]

Patriarchát je ideológia mužskej nadradenosti, ktorá zdôrazňuje dominanciu mužov nad ženami prakticky vo všetkých sférach života, vrátane politiky, ekonómie, vzdelávania, náboženstva a rodiny. Jej celosvetová všadeprítomnosť je obzvlášť akútna v treťom svete, kde ženy majú relatívne malú politickú moc. Z ekonomického hľadiska sú ženy zaraďované na nižšie pracovné pozície, kde sú prinútené pracovať viac hodín za nižšiu mzdu ako muži. Pozemky, hlavný zdroj bohatstva vo väčšine krajín tretieho sveta, sú naďalej kontrolované mužmi. Vzdelávanie sa často vníma ako mužská výsada a bez vzdelania majú ženy menej ekonomických možností. Úloha žien v náboženstve je často druhoradá alebo má malý náboženský význam. Modernizácia namiesto výrazného zvyšovania nezávislosti žien často vedie k udržaniu ich závislosti a podriadenosti.[116]

Patriarchát je druh spoločenskej konštitúcie a spoločnosť je viac ako len spoločenstvo ľudí. Patriarchát sa ako taký nevzťahuje na žiadneho konkrétneho muža, ale na druh spoločnosti, na ktorej sa zúčastňujú všetci. Spoločnosť je patriarchálna do tej miery, do akej podporuje mužské privilégium cez *mužskú dominanciu*, *mužskú identifikáciu* a *mužskú sebestrednosť*. Patriarchiát je mužská dominancia z pozície autority – politickej, ekonomickej, právnej, náboženskej, vzdelávacej, vojenskej, ale aj tej v domácnosti. Pri lepšom pohľade na zastúpenie rodov v spoločnosti a statusové postavenie mužov a žien, musíme konštatovať, že vysokopostavené pozície zastávajú muži, či už v prostredí škôl, vo vládnych inštitúciách, armáde a cirkvi. Ak sa do vyšších pozícií dostane žena, hovorí sa o výnimke potvrdzujúcej pravidlo, pričom sa možno stretnúť s konštatovaním typu, že snáď bude tak dobrou manažérkou ako je dobrou ženou. Dominancia mužov sa premieta do vyšších podielov na zdrojoch a prerozdelení príjmov. Svojou dominanciou formujú kultúru a právny poriadok, čím upevňujú svoje postavenie. Je pravdou, že nie všetci muži sú pri zdroji, zastávajú vedúce pozície, či majú moc, ale práve dominantné postavenie iných z ich druhu ich predurčuje a diktuje im, čo majú alebo nemajú chcieť, čím sa zároveň posilňuje ich autoritársky monopol. V patriarchálnej spoločnosti sa muži identifikujú v tom, že hlavné kultúre prúdy rozhodujúce o tom, čo je dobré a žiadúce, preferované a normálne, sú prepojené s mužmi, mužnosťou. Najjednoduchší príklad

[115] GILLIGAN C. a N. SNIDER, Why Does Patriarchy Persist.
[116] RITZER, G. a J. M. RYAN, The concise encyclopedia of sociology.

je stále rozšírené používanie mužských zámen a podstatných mien na všeobecné vyjadrovanie profesijných názvov. Konštruujeme symbolický svet, v ktorom sú muži v popredí a ženy v úzadí. Aj nároky na plnohodnotné zvládanie pracovných úloh vo vyšších pozíciách akoby brali do úvahy, že pri výkone svojho povolania bude mať muž po ruke manželku, ktorá zabezpečí domáci servis (najmä v euroamerickom type spoločnosti). Okrem toho, že je patriarchát charakteristický dominanciou mužov, ich identifikáciou, je muž aj jeho stredobodom, čo znamená, že všetka pozornosť sa sústreďuje predovšetkým na mužov a chlapcov. Od bežných každodenných situácií sa koncentrácia na mužskosť sústreďuje aj v médiách a kultúre. Okrem spravodajstva, aj v umení, ako i v bežnej filmovej produkcii sú to práve mužskí hrdinovia, ktorí majú všetky heroické vlastnosti a prípadný ženský element len podčiarkuje ich dominantné postavenie.[117]

Patriarchiát je často označovaný pojmom *androcentrizmus*, čo znamená nastavenie spoločnosti, alebo individuálne, či skupinové prejavy, ktoré mužstvu a všetkému s tým spojeným priraďujú vyššiu hodnotu a význam. Ide o spoločenskú preferenciu mužskosti, ktorá je v strede záujmu a všetko ostatné je na periférii.[118] V kombinácii so sexistickým prístupom sa daná realita nadradenosti zvyčajne označuje aj termínom *heteropatriarchátu*, pričom je vnímaný ako systematická mužská dominancia voči ženám a zároveň všetkému, čo oslabuje ideál mužskosti, vrátanie iných sexuálnych prejavov a noriem ustanovených na patriarchálnych princípoch.[119] Tak ako sú ženy subordinované v patriarchálnej spoločnosti, podobné postavenie majú aj neheterosexuálni jedinci a spoločenstvá. Heteropatriarchát je spojením dvoch slov hetero a patriarchát, ktorý je charakteristický tým, že ide o sociálno-politický systém, v ktorom heterosexuálni muži majú autoritárne postavenie nad ženami a inými sexuálnymi orientáciami a identitami. Ide o sexistický sociálny princíp uplatňovaný na všetko, čo je heterosexuálnym mužom podriadené.[120] Ak hovoríme o rodoch zastúpených v takomto koncepte máme na mysli takzvaný *cisgender*. Ide o označenie pre mužov a ženy, ktoré sa identifikujú so svojim pohlavím, ktoré získali pri narodení. Tento termín sa v súčasnosti javí ako dôležitý, nakoľko jednoduché konštatovanie o mužoch a ženách vylučovalo možnosť zahnutia iných identít – transgender osôb.[121]

---

[117] JOHNSON, A. G. Gender knot.
[118] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[119] CARROLL, R. *Rereading heterosexuality: feminism, queer theory and contemporary fiction*.
[120] VALDES, F. Unpacking Hetero-Patriarchy: Tracing the Conflation of Sex, Gender & Sexual Orientation to Its Origins.
[121] RICHARDS, Ch., BOUMAN W. P. a M.-J. BARKER, Genderqueer and non-binary genders.

P. F Murphy[122] tvrdí, že kultúrna zaujatosť voči mužskej homosexualite pramení z dvoch faktorov. Heteropatriarchát vyžaduje, aby si muži zachovali svoje „bratstvo“ prostredníctvom spoločného pohŕdania ženami a za druhé, že mužský homosexuálny akt je chápaný ako hrozba mužských väzieb, pretože existuje logický predpoklad, že jeden z partnerov pri sexuálnom akte svojou podriadenosťou preberá ženskú rolu. Túžba na mocenskom postavení v spoločnosti sa objavuje aj v niektorých hnutiach za práva gejov, ktorí sa snažia „uzavrieť“ koalíciu s dominantnou heterosexuálnou maskulinitou. Podľa nich majú mužské homosexuálne osoby plné právo na občianske výhody, pretože sú presvedčení, že homosexuálny akt medzi dvoma mužmi je vyjadrením spoluzodpovednej mocenskej väzby, zároveň ani jeden z partnerov, hoci je v sexuálnom akte v podriadenej pozícii pripisovanej ženám, nie je v samotnom kultúrnom prostredí tak bezmocný ako žena.

Samotná maskulinita má niekoľko foriem a v nasledujúcej časti predstavíme niektoré z nich:

Hegemonická maskulinita – pojem hegemónia sa vzťahuje na kultúrnu dynamiku, v ktorej si jedna skupina utvrdzuje a udržiava vedúce postavenie v spoločnosti. V každom čase je jedna forma mužskosti nadradená inej. Hegemonickú maskulinitu možno definovať ako konšteláciu rodovej praxe, ktorá stelesňuje v súčasnej dobe akceptovanú odpoveď na problém legitimity patriarchátu, ktorý zaručuje dominantné postavenie mužov a podriadenosť žien. Najviditeľnejšími nositeľmi hegemonickej mužskosti sú vždy najmocnejší ľudia. Armáda, vládne inštitúcie, či najvyššie vedenia korporácií môžu byť predstaviteľmi hegemonickej maskulinity. Hegemónia sa však pravdepodobne vytvorí len vtedy, ak existuje súlad medzi kultúrnym ideálom a inštitucionalizovanou mocou. Hegemónia je historicky premenlivá a často môže byť jej dominancia narušená útokmi, napríklad aj zo strany žien.[123]

Subordinovaná maskulinita – hegemónia sa vzťahuje na kultúrnu dominanciu v spoločnosti ako celku. V tomto celkovom rámci existujú špecifické rodové vzťahy dominancie a podriadenosti medzi rôznymi skupinami mužov. Najviditeľnejším príkladom súčasnej euroamerickej spoločnosti je dominancia heterosexuálnych mužov a podriadenosť homosexuálnych mužov. Ide o viac ako o kultúrnu stigmatizáciu homosexuality alebo homosexuálnej identity. Homosexuáli sú podriadení heterosexuálnym mužom, pričom ide o záležitosť každodennej skúsenosti. Zahŕňa v sebe politické a kultúrne vylúčenie a neraz

[122] MURPHY, P.F. Feminism and Masculinities.
[123] MESSERSCHMIDT, J. W. Hegemonic masculinity: formulation, reformulation, and amplification.

i kultúrne zneužívanie (kedy sa homosexuáli stávajú symbolickým cieľom napríklad v prostredí konzervatívnej politiky, či náboženstiev), ale i legitimácia otvoreného, či skrytého násilia voči nim. Takéto postavenie homosexuálnej maskulinity ju stavia na koniec mužskej rodovej hierarchie. Z pohľadu hegemonickej mužskosti je homosexuál asimilovaný ženskosťou. Gay maskulinita je najvýraznejšou, avšak nie jedinou subordinovanou maskulinitou.[124]

Komplicitná maskulinita – počet mužov s hegemonickou maskulinitou je v spoločnosti pomerne malý v porovnaní so zastúpením iných typov maskulinít. Väčšina mužov však z hegemonickej patriarchálnej nadvlády profituje, hoci sa na nej priamo nepodieľa. Komplicitné maskulinity majú účasť na patriarchálnom stave spoločnosti a možno ich prirovnať k tým, ktorí sa v televízii pozerajú na futbalový zápas, pričom hegemononické maskulinity predstavujú hráčov priamo na ihrisku v zápase o svoje víťazstvo. Komplicitná maskulinita prezentuje rozsiahle kompromisy, ktoré môžu mať formu manželstva, otcovstva, podielom na vytváraní komunitného života. Hoci komplicitné maskulinity profitujú z patriarchálnej nadvlády, rešpektujú svoje manželky a matky, neprejavujú sa násilne a nenávistne voči ženám, podieľajú sa aj na domácich prácach a hmotne zabezpečujú rodinu.[125]

Marginalizovaná maskulinita – hegemónia, subordinácia a komplicita definujú vnútorné vzťahy v rodovom systéme. Súhra rodu a ďalších štruktúr ako trieda alebo rasa vytvára ďalšie vzťahy medzi maskulinitami. Informačné technológie pomohli vytvoriť novú definíciu strednotriednych maskulinít v čase, kedy fyzická práca u mužov pracujúcej vrstvy bola na ústupe. To znamená, že nemôžeme hovoriť o stálych maskulinitách v kontexte sociálnych vrstiev, keďže sa neustále menia. Podobne sa mení aj vnímanie rasy. V spoločnosti, kde prevládajú belosi nad černochmi, vznikajú marginalizované maskulinity. Napríklad černošský vrcholový športovec je vnímaný ako príklad mužskosti a černošský násilník je zasa dôležitým symbolom pre pravicových politikov v USA. Marginalizácia je však založená na autorizácii dominantnou hegemonickou maskulinitou, a teda aj černošský vrcholový športovec môže byť príkladom hegemonickej maskulinity (teda k marginalizovaným maskulinitám sa pristupuje individuálne). Tento vzťah medzi marginalizáciou a autorizáciou sa tiež nachádza medzi subordinovanými maskulinitami. Napríklad Oscar Wilde bol odsúdený, pretože sa stýkal s mladými mužmi z robotníckej triedy. Sociálne sa problematickými stali jeho vzťahy až vtedy,

[124] MESSERSCHMIDT, J. W., MARTIN P. Y. a M. A. MESSNER, Gender reckonings: new social theory and research.
[125] CONNELL, R. W. Masculinities.

keď sa dostal do sporu s bohatým aristokratom, ktorý mu ako predstaviteľ hegemonickej maskulinity „odobral“ autoritu.[126]

V rámci nášho výskumu[127] sme sa prostredníctvom dotazníka osobnostných atribútov (PAQ) snažili zistiť, koľko z celkového počtu 280 respondentov a respondentiek, disponuje maskulínnymi a femininnymi atribútmi a ako sa daná skutočnosť odráža v homofóbnych postojoch.

V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že sa jednalo o osobnostné charakteristiky, ktoré neurčujú podiel na skutočnej hegemonickej maskulinite, ktorej zásadnou podmienkou mužský cisgender. Dotazník Personal Attributes Questionare (PAQ) je výskumný nástroj vytvorený na meranie atribútov dôležitých k určeniu vnímania rodovej role a k určeniu maskulinity/mužskosti a feminity/ženskosti na základe osobnostných rysov, ktoré možno stereotypne rozlíšiť podľa pohlavia. Dotazník hodnotí len niektoré aspekty rodových rolí, kedy samostatnosť a asertivita býva spájaná s mužskosťou a na druhej strane výrazovosť a zameranie na medziľudské vzťahy býva priraďovaná ženskosti.[128]

Prevahu femininnych atribútov osobnosti vykázalo 157 sociálnych pracovníčok a pracovníkov, pričom vysoké hodnoty v atribúte maskulinity dosahovalo 10 respondentiek. V percentuálnom vyjadrení dosiahli vyššie hodnoty v kategórii vyššia maskulinita sociálne pracovníčky – 4,08% v porovnaní so sociálnymi pracovníkmi, ktorí nedosiahli vyššie hodnoty maskulinity ani u jedného respondenta.

Deskripcia osobnostných atribútov na základe pohlavia

Pohlavie	n	Femininne atribúty		Maskulínne atribúty	
		Vyššie	Nižšie	Vyššie	Nižšie
Ženy	245	147	98	10	235
Muži	35	10	25	0	35
Spolu	280	157	123	10	270

Nasledujúca tabuľka prezentuje dosiahnuté skóre homofóbie, pričom najnižšiu homofóbiu sme zaznamenali u mužov s vyššími femininnymi atribútmi a najvyššiu u mužov s nižšími femininnymi atribútmi. Rozdiel medzi týmito dvoma extrémami sa rovná 12,28 bodov.

[126] MESSERSCHMIDT, J. W. Hegemonic masculinity: formulation, reformulation, and amplification.
[127] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.
[128] WEITEN W. a M. A. LLOYD, Psychology Applied to Modern Life.

Deskripcia skóre homofóbie na základe osobnostných atribútov

Pohlavie	Osobnostné atribúty		Škála homofóbie
Ženy	feminínne	vyššie	23,54
		nižšie	27,55
	maskulínne	vyššie	27,10
		nižšie	25,06
Muži	feminínne	vyššie	18,00
		nižšie	30,28
	maskulínne	vyššie	-
		nižšie	26,77
Spolu	feminínne	vyššie	23,18
		nižšie	28,11
	maskulínne	vyššie	27,10
		nižšie	25,28

Rozdiely v skóre v súvislosti s vyššou a nižšou feminitou sme si overili prostredníctvom U testu a jeho výsledok zaznamenáva nasledujúca tabuľka.

Mann-Whitneyho test rozdielov v skóre homofóbie a faktoroch na základe feminýnnych osobnostných atribútov

	feminita	N	X	Z	p(α)
Škála homofóbie	vyššia	157	23,18	-2,028	0,043
	nižšia	123	28,11		

Hodnota p je takmer na hranici štatistickej významnosti, ale keďže je nižšia ako stanovená hranica 0,05, môžeme skonštatovať, že existujú rozdiely medzi vyššou a nižšou feminitou vo vzťahu k celkovej homofóbii.

Na základe Mann-Whitneyho testu môžeme skonštatovať, že na hladine významnosti 5% nebol zistený štatisticky významný rozdiel medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi s vyššou a nižšou maskulinitou v skóre homofóbie, pretože p=0,406.

Na základe variácií jednotlivých atribútov maskulinity a feminity bolo zastúpenie skupín nasledovné: 114 feminínny rodový typ (vysoká feminita/nízka maskulinita), 97 nevyhranený typ (nízka feminita/nízka maskulinita), 43 adnrogýnny typ (vysoká feminita/vysoká maskulinita) a 26 maskulínny rodový typ (nízka feminita/vysoká maskulinita). V našej výskumnej vzorke mal najväčší podiel feminníny rodový typ, ktorý prirodzene dominuje u žien s počtom 55,92 % a u mužov sa vyskytuje s podielom 28,57%. Početné je aj

zastúpenie nevyhraného typu, teda sociálnych pracovníčok a pracovníkov, ktorí dosahovali vo feminite a maskulinite nižšie hodnoty. Vyšší výskyt femininnych atribútov v našej výskumnej vzorke signalizuje prevahu expresívnych osobnostných rysov nad inštrumentálnymi, čo je pri výkone sociálnej práce prirodzený jav, nakoľko ide o pomáhajúcu profesiu.

Na porovnanie rozdielov osobnostných atribútov medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi sme využili Mann-Whitneyho test.

Mann-Whitneyho test rozdielov v osobnostných atribútoch na základe pohlavia

	Pohlavie	N	X	Z	p(α)
Feminita	ženy	245	24,55	-4,138	0,000
	muži	35	21,66		
Maskulinita	ženy	245	20,47	-1,487	0,137
	muži	35	20,54		

Z uvedených výsledkov vyplýva, že v prípade skóre feminity exituje štatisticky významný rozdiel medzi ženami a mužmi, ale v prípade maskulinity daný rozdiel medzi pohlaviami nie je signifikantný, nakoľko hodnota p je na úrovni 0,137, čo je viac ako 0,05.

4 Homofóbia ako dôsledok heteronormativity

Hoci pomenovanie pre hostilné postoje, perzekúciu a sociálne vylúčenie homosexuálne orientovaných osôb vzniklo v 20. storočí, prítomnosť týchto negatívnych javov sa v rôznych kultúrach a obdobiach objavovala s väčšou, či menšou intenzitou od nepamäti. Nasledujúca kapitola popisuje prejavy homofóbie a heteronormativity. V súvislosti s týmito negatívnymi javmi ponúkame stručný náčrt právneho postavenia homosexuálnej menšiny na Slovensku, ktorá súvisí s možnosťou a nevyhnutnosťou ochrany práv osôb s neheterosexuálnou orientáciou.

Homofóbia a jej prejavy

Pojem *homofóbia* zaviedol v roku 1972 George Weinberg. Označil ním iracionálny strach, nenávisť a odsudzovanie homosexuálne orientovaných osôb. Od tej doby sa chápanie daného termínu podstatne rozšírilo. Dnes sa prakticky aplikuje na zachytenie celého spektra negatívnych postojov, uvažovania, ale i skutkov vo vzťahu k neheterosexuálnym jedincom. Škála prejavov homofóbie je rozmanitá a od jemnejších foriem môže prerásť až do násilia páchaného na príslušníkoch sexuálnych menšín.[129]

Homofóbiou sa označuje prehnaná nenávisť alebo hlboko zakorenený strach z homosexuálnych mužov, podľa niektorých odborníkov prameniaci z potlačenej alebo latentnej homosexuality. Používa sa vo všeobecnosti na označenie individuálneho odporu alebo predsudkov voči gejom alebo lesbám. Je charakteristická rozdielnou intenzitou pocitov, ale aj spoločenských determinantov a prejavov podceňovania rovnakopohlavných vzťahov. V extrémnych prípadoch môže takáto forma nenávisti a strachu viesť k napadnutiu, ktoré môže skončiť smrťou.[130]

H. Herek navrhuje nahradiť termín homofóbia za slovné spojenie *sexuálny predsudok,* nakoľko lepšie definuje negatívne postoje nielen voči homosexuálom, ale aj bisexuálom a v podstate voči všetkým neheterosexuálnym skupinám a jednotlivcom. Sexuálnymi predsudkami možno tiež označiť negatívne pocity a postoje aj voči heterosexuálnym jedincom, ktorí sa vymykajú zo stereotypného rámca väčšinovej populácie (napríklad asexuálne osoby). Pojem homofóbia naznačuje, že zdroje negatívnych postojov voči homosexuálom sú prirodzene psychopatlogické. No najpravdepodobnejšie je, že takéto postoje sú výsledkom rozličných

[129] ONDRISOVÁ, S. et. al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.
[130] HARRIS, J. A. dictionary of social work and social care.

faktorov, vrátanie neistých pocitov z narušenia kultúrnych, náboženských noriem a presvedčení.[131]

V rozpravách o homofóbii sa často k jednotlivým východiskám dostávame cez diskurz o rode, sexualite a identite. Tieto prístupy prevažne západnej civilizácie môžu byť často spochybnené z globálneho hľadiska, prípadne v tom, aké formy a v akých rozmeroch dané prejavy homofóbie môžeme rozoznávať v rôznych krajinách sveta, či regiónoch.[132]

Vo vzťahu k rodovým stereotypom môžeme rozlišovať dva druhy homofóbie, ktoré majú odlišné príčiny:

- negatívne postoje voči ľuďom, ktorí prejavili svoju homosexualitu;
- negatívne postoje voči ľuďom, ktorí sa odlišujú svojím vzhľadom, či správaním od tradičných predstáv o „správnych ženách a mužoch“. Za neheterosexuálnych ich považuje okolie.[133] Tieto postoje sa zakladajú na procese stereotypizácie, ktorá nemusí a často ani nemôže reflektovať skutočnosť.

Existuje niekoľko možných príčin homofóbie, vrátanie už skôr spomínanej náboženskej viery, neistoty vzhľadom na vlastnú sexuálnu orientáciu alebo nevedomosť. Tradičné stereotypy rodových rolí prispievajú k prijatiu postojov a presvedčení o „správnej“ úlohe mužov a žien v spoločnosti, ktoré bývajú predpokladom posilnenia negatívnych pocitov voči neheterosexuálnym jedincom a skupinám. V našej západnej spoločnosti sú muži viac presvedčení o rodových úlohách ako ženy, čo ma za následok, že majú sklon pociťovať negatívne pocity voči gejom a lesbám. Predpokladá sa, že *latentná homosexualita* môže byť u niektorých mužov jednou z príčin ich silných homofóbnych pocitov, ktorými posilňujú vedomé alebo nevedomé potláčanie vlastných homoerotických pocitov a predstáv. Prehnaná homofóbia je demonštratívnou manifestáciou ich heterosexuality. Sociálne interakcie s homosexuálnymi osobami, môžu prispievať k eliminácii neznášanlivosti. V sociokultúrnom priestore zohrávajú významnú úlohu rešpektované osobnosti, ktoré prezentovaním svojej homosexuálnej identity môžu prispieť k jej vyššej akceptácii. Častými zdrojmi negatívnych postojov k homosexualite sú obavy z rozvratu spoločnosti, pretože páry rovnakého pohlavia ohrozujú spoločenský status quo, nielen preto, že ich správanie vyúsťuje do zneistenia doterajších rodových rol, ale pretože spochybnenie jednej sociálnej normy vedie následne k spochybňovaniu ďalších.[134]

---

[131] In GOLDSTEIN, S. a J.A. NAGLIERI, Encyclopedia of Child Behavior and Development.
[132] HAYWOOD CH. et al. The Conundrum of Masculinity: Hegemony, Homosociality, Homophobia and Heteronormativity.
[133] SMETÁČKOVÁ, I. a R. BRAUN, Homofobie v žákovských kolektivech: homofóbní obtěžovaní na základních a středních školách.
[134] ROSENTHAL, M. S. Human sexuality: from cells to society.

Homofóbia je negatívnym osobným postojom nie na základe príslušnosti k niektorému pohlaviu, ale na základe sexuálnej orientácie. Možno ju tiež nazvať strachom z homosexuálov, prípadne je to strach, ktorý je naviazaný na prípadný kontakt heterosexuála s homosexuálne orientovanými jedincami. Z výskumov vyplýva, že miera homofóbie je u mužov vyššia ako u žien. Heterosexuálni muži majú voči homosexuálom väčšie predsudky, nakoľko je homosexualita v ich ponímaní hrozbou pre normu väčšinových vzťahov, v ktorých je uplatňovaná dominancia maskulinity pred feminitou. Najvyššiu mieru homofóbie možno zaznamenať u mužov v období adolescencie. Jedinci s vyššou mierou sebavedomia mávajú priaznivejšie postoje k homosexualite a na strane druhej, jedinci vykazujúci znaky hypermaskulinity majú extrémne negatívny postoj k takto sexuálne orientovanej menšine.[135]

Fenomén negatívnych postojov a predsudkov je v našom kultúrnom priestore veľmi úzko prepojený s maskulinitou (mužskosťou). Heterosexuálni muži v porovnaní s heterosexuálnymi ženami majú:

- väčšie predsudky voči homosexuálom;
- viac pozitívnejšie vnímajú lesby ako gejov;
- majú pozitívnejšie postoje k bisexuálnym ženám a negatívnejšie k bisexuálom;
- vykazujú väčšiu mieru hostility voči transrodovým ženám (teda tranzíciu muža na ženu) ako k transrodovým mužom.

Vo výsledku z uvedeného vyplýva, že akékoľvek spochybnenie mužskosti je poznačené vysokou mierou obrannej stratégie a potlačenia takýchto hrozieb.[136]

Daný jav súvisí s už spomínanou *hegemonickou maskulinitou,* ktorú sme rozpracovali v jednej z predchádzajúcich podkapitol. Ide o maskulinity (mužskosti), ktoré v spoločnosti legitimizujú nerovné vzťahy medzi mužmi a ženami, maskulinitou a feminitou. Hegemonická maskulinita získava svoje postavenie prostredníctvom kultúrneho vplyvu a diskurzívneho presvedčenia, povzbudzovania súhlasu a dodržiavania nerovných rodových vzťahov. Homosexualita je subordinovanou maskulinitou (je v obdobnom postavení ako feminita) a jej podriadenosť hegemonickej maskulinite je daná historickou a kultúrnou konštrukciou homosexuálov ako zženštilých mužov. [137]

[135] HELGESON, V. S. The psychology of gender.
[136] WORTHEN, M. G. F. Sexual deviance and society: a sociological examination.
[137] MESSERSCHMIT, J. W. Hegemonic Masculinity. Formulation, Reformulation, and Amplification.

Spoločenský tlak spôsobuje, že sa prispôsobujeme normám a požiadavkám svojho okolia. Práve takýto tlak môžu intenzívnejšie vnímať neheterosexuálne orientovaní ľudia. Ich snaha prispôsobiť sa, vedie k vynaloženiu väčšieho úsilia len preto, aby sa stali rovnakými a nevyčnievali z radu. Konformita a preberanie nielen spôsobov správania, ktoré sú uprednostňované, či hodnotené pozitívne, môže viesť k presvedčeniu a ich zvnútorneniu.

Homofóbia sa prejavuje v štyroch rozdielnych, ale prepojených úrovniach[138]:

- *osobná* súvisí so systémom hodnôt jednotlivca, predsudkami a presvedčením;
- *v medziľudských vzťahoch*, keď predsudky a predpojatosť ovplyvňujú vzťahy medzi ľuďmi v aktívnej podobe;
- *inštitucionálna*, ktorá sa týka toho, ako vládne, náboženské, vzdelávacie a profesionálne organizácie diskriminujú členov spoločenstva na základe sexuálnej orientácie;
- *kultúrna*, ktorá sa prejavuje často v nepísaných pravidlách a normách správania, ktoré fungujú v spoločnosti spôsobom, ktorý ospravedlňuje právo na útlak [139]

V rámci nášho kvalitatívneho výskumu[140] priamu diskrimináciu identifikovala 1/3 respondentov, pričom za diskriminačné môžeme považovať aj tendencie spoločnosti, či blízkeho okolia, ktoré smerujú k zneviditeľňovaniu sa respondentov pred svojim okolím.[141] Jeho častými spúšťačmi sú posmech, či mikroagresia[142], ktorú deklarovala väčšina, a síce 2/3 našich respondentov. Najčastejšie sa respondenti stretli s prejavmi intolerancie v žiackych, či študentských kolektívoch, pričom máme za to, že v tomto období života adolescentov sa na formovaní postojov a názorov k odlišnej sexuálnej orientácii spolupodieľa tzv. *homofóbna pasáž*. Ide o formovanie maskulinity, pri ktorej sa postupne eliminujú detské prvky, aby sa mohol dokončiť prechod k úplnému heterosexuálnemu mužskému statusu. Tento proces je pod neustálym drobnohľadom rovesníckych skupín.[143]

Výskumná vzorka identifikovala niekoľko zdrojov, ktoré sýtia predsudky spoločnosti. Jedná sa o vplyv heterosexizmu a heteronormativity, väčšinovú rurálnu mentalitu krajiny, prezentácia extrémistických názorov a uplatňovanie konzervatívnych politických a postojov. Najčastejšie, takmer u všetkých, bola ako jeden z hlavných zdrojov identifikovaná cirkev.

---

[138] VESELOVSKÝ, D. Homofóbia, predsudky a stereotypy okolo sexuálnych menšín.
[139] SMITKOVÁ, H. a A. KURUC, Homofóbia a heterosexizmus.
[140] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.
[141] Homofóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v členských štátoch EÚ.
[142] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Sociálna identita a rizikové faktory.
[143] PLUMMER, D. One of the Boys: Masculinity, Homophobia, and Modern Manhood.

Prítomné je aj obviňovanie členov vlastnej komunity za sebaprezentáciu. U jedného respondenta bolo identifikované nestotožnenie sa s komunitou vyjadreniami – ja a oni. Boli u neho prítomné postoje, ktoré zastávajú tzv. *homoconi* – homosexuálni konzervatívci, ktorí sa spolupodieľajú na budovaní a udržiavaní patriarchálnej spoločnosti, v snahe na nej participovať. Väčšina respondentmi identifikovaných faktorov sa nám potvrdila predikciou aj v prípade kvantitatívneho výskumu.

Úplná zhoda vo výskumnej vzorke je v prípade vnímania heterosexuálneho a homosexuálneho života, pričom respondenti jednoznačne považujú život väčšinovej spoločnosti za ľahší. Či už z dôvodu nutnosti formovania menšinovej sexuálnej orientácie u gejov, alebo zvýhodňujúcim právnym postavením heterosexuálov. U niektorých respondentov badať náznak obáv zo samoty v starobe, čoho príčinou sa javí nemožnosť výchovy potomkov.

Vo výskume realizovanom v roku 2019[144], spomínanom aj v predošlých častiach, sme využili Dotazník Škály homofóbie, ktorý bol skonštruovaný na hodnotenie kognitívnych, afektívnych a behaviorálnych zložiek homofóbie, ktorého autormi sú L.W. Wriht, H. E. Adams a J. Bernat.[145] Dotazník sa skladá z 25 tvrdení, ktorý reflektuje homonegativitu aj vyhýbanie sa sociálnemu kontaktu s homosexuálmi a agresívnemu správaniu voči nim.[146] Pri danej škále homofóbie je možné vypočítať celkové skóre a tri skóre pre podskupiny (faktory) - Faktor I (správanie/ negatívny vplyv), Faktor II (agresívne správanie) a Faktor III (negatívne poznávanie). Vo výskumnej vzorke sa celkovo nachádzalo 280 sociálnych pracovníčok a pracovníkov z Bratislavského a Košického kraja. Celkové skóre homofóbie u sociálnych pracovníkov a pracovníčok sa pohybovalo na hranici, ktorá bola určená výskumníkom, a síce na úrovni 25, čo je výsledok pozitívnych alebo skôr pozitívnych reakcií a postojov formulovaných prostredníctvom otázok dotazníka Škála homofóbie.

Zároveň z výskumu vyplynulo, že sociálne pracovníčky dosiahli lepšie celkové skóre homofóbie – 25,14. Sociálni pracovníci, ktorých zastúpenie vo výskumnej vzorke bolo oveľa nižšie (35 respondentov), aj z dôvodu objektívneho zastúpenia mužov v profesii, dosiahlo vyššie celkové skóre – 26,77. Na základe tohto faktu môžeme konštatovať, že homofóbia je vyššia u sociálnych pracovníkov, a to o 1,63 bodu. Hoci výsledné hrubé skóre vypovedá o rozdieloch v homofóbii medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi, rozdielnosť sme

[144] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.
[145] WRIGHT L. W., ADAMS H. E. a J. BERNAT, Development and Validation of the Homophobia Scale.
[146] FISHER, T. D. Handbook of sexuality-related measures.

overili aj prostredníctvom Mann-Whitneyho testu, ktorého výsledok je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Mann-Whitneyho U test – rozdiely v skóre homofóbie na základe pohlavia

	Pohlavie	N	X	Z	p(α)
Škála homofóbie	žena	245	25,14	-0,302	0,762
	muž	35	26,77		

Na základe získaných dát môžeme skonštatovať, že nebol zistený štatisticky významný rozdiel medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi v skóre homofóbie, nakoľko hladina p sa rovná 0,762, čo je vysoko nad 0,05. Obdobne môžeme konštatovať, že v danom výskume sa nepodarilo preukázať štatistické rozdiely medzi vekovými skupinami respondentiek a respondentov a skóre homofóbie. Naopak štatisticky významný rozdiel medzi premennými na sa podarilo preukázať medzi skóre homofóbie a premennými kraj, okres, vzdelanie a bydlisko.

V rámci nášho výskumu sa podarilo preukázať vzťah medzi geografickým výkonom sociálnej práce ako aj miestom bydliska sociálnych pracovníkov a pracovníčok. V prípade premennej kraj dosahovalo skóre homofóbie v Bratislavskom kraji nižšiu hodnotu takmer o 7 bodov. Signifikantné rozdiely medzi krajmi sa preukázali prostredníctvom hodnoty p=0,000. Rovnako sa preukázali signifikantné rozdiely medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi podľa výkonu sociálnej práce v mieste okresu pri signifikantných rozdieloch < 0,001 ako aj bydliska, a síce na úrovni p=0,001.

Významný podiel na takýchto zisteniach pripisujeme rozloženiu našej vzorky, v ktorej prevažná časť (34,3%) uviedla ako svoje bydlisko sídlo do 5.000 obyvateľov a z nich viac ako štvrtina (26,0%) pochádzala z Košického kraja. Rurálnosť respondentov a ich vzťah k sexuálnym menšinám je často v negatívnom vzťahu, a síce, že ľudia na vidieku a v menších mestách vykazujú v prieskumoch vyššiu mieru negatívnych postojov voči sexuálnym menšinám. Daná skutočnosť zodpovedá aj výskumu realizovanom v Slovinsku, ktorý preukázal korelácie medzi homofóbiou, rurálnym prostredím a konzervatívnymi postojmi.[147]

Štatisticky významný vzťah medzi homofóbiou a krajmi, v ktorých vykonávajú sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky svoju prax sa nám potvrdil so signifikanciou p=0,000. Obdobný výsledok sme zaznamenali aj pri premennej okres.

[147] TRAPPOLIN, L. Confronting Homophobia in Europe Social and Legal Perspectives.

Keďže faktorov, ktoré vplývajú na vznik a sýtenie homofóbnych postojov je celé spektrum, na základe našich výsledkov sme prostredníctvom regresnej analýzy chceli zistiť predikciu jednotlivých premenných vo vzťahu k homofóbii.

Regresná analýza - predikcia medzi úrovňou homofóbie

	Homofóbia			
	R	F	r	p(α)
Feminita	0,154	6,710	-0,024	0,010
Maskulinita	0,000	0,125	0,021	0,724
Religiozita	0,175	59,036	0,419	0,000
Politika	0,320	132,555	-0,568	0,000
Kraj	0,044	12,738	-0,209	0,000
Vek	0,000	0,030	0,010	0,863
Bydlisko	0,034	9,892	-0,185	0,002
Vzdelanie	0,031	10,018	-0,187	0,002
Forma SP	0,012	3,250	0,107	0,072
Doba praxe	0,003	0,769	0,053	0,321

Na základe výsledkov uvedených v tabuľke môžeme konštatovať, že v našej výskumnej vzorke – 280 sociálnych pracovníčok a pracovníkov z Košického a Bratislavského kraja existujú prediktory, ktoré ovplyvňujú ich homofóbne postoje. Nepatria medzi nich maskulinita (vo forme osobnostného atribútu), vek, neovplyvňuje ju ani forma sociálnej práce a nepreukázal sa vplyv ani doby vykonávanej praxe. Pri vyššej feminite pri hodnote p 0,010 a r=-0,024 sa preukázal negatívny vzťah, teda so zvyšujúcimi sa femininnymi atribútmi klesá homofóbia. Existuje stredne silný pozitívny vzťah medzi vyššou religiozitou s predikciou zvyšujúcej sa homofóbie. Prediktorom s pozitívnym výsledkom je skóre politika, teda zvyšujúce sa konzervatívne politické postoje zvyšujú mieru homofóbie. Negatívny vzťah v regresnej analýze s hodnotou p 0,002 pri premennej vzdelanie indikuje, že s vyšším stupňom vzdelania klesá celkové skóre homofóbie. Pri premennej bydlisko sa v predikcii vyskytol negatívny vzťah, ktorý naznačuje, že so zväčšujúcim sa sídlom klesá homofóbia vyjadrená prostredníctvom skóre homofóbie.

Dôsledky heteronormativity a homofóbie v spoločenskom kontexte

Otázky sexuálnych práv sa dotýkajú najmä verejného priestoru, pretože na verejnosti sú obmedzované aj erotické práva sexuálnych menšín, ktoré sú automaticky priznávané heterosexuálnym párom. Jedná sa napríklad o vzájomné objímanie, bozky, pohladenie a ďalšie prejavy náklonnosti. Práve tieto prejavy sú vnímané zo strany väčšiny prinajmenšom ako

problematické.[148] V prípade akýchkoľvek prejavov, ktoré by mohli v prostredí ovplyvnenom heteronormativitou naznačiť príslušnosť jedinca k homosexuálnej menšine a signalizovať tak jeho odlišnú sexuálnu orientáciu, dochádza často k vedomému potláčaniu vlastnej identity zo strany neheterosexuálneho jedinca. Aj vzhľadom k tejto skutočnosti možno v našom sociokultúrnom prostredí označiť príslušníkov neheterosexuálnych menšín za príslušníkov neviditeľnej menšiny.

V mnohých sociálnych inštitúciách platí tolerancia voči neheterosexualite jedine za predpokladu, že jedinec vybočujúci z heterosexuálnej normy nebude svoju sexualitu, orientáciu či identitu príliš prejavovať.[149] Ten známy postoj mnohých, ktorý odsúva neheterosexuálnych jedincov do ich súkromnej intímnej sféry bez možnosti vykročenia do heterosexuálneho prostredia, ktorý by mohli narušiť.

Mužsko-ženské ponímanie vzťahov a princíp tejto komplementarity je v heteronormatívnej spoločnosti automaticky prenášaný na príslušníkov neheterosexuálnych skupín. Ponímanie mužskej homosexuality je silne ambivalentné.[150]

Heteronormativitu v gej a lesbických vzťahoch je možné potvrdiť tým, že jeden z partnerov hrá mužskú rolu, nielen zovňajškom, ale aj tým, že je aktívny a druhý ženskú pasívnu rolu s väčšou atraktivitou.[151] Takéto stereotypné vnímanie neheterosexuálnych párov prevláda dodnes, hoci tomu tak môže, ale nemusí byť. Binárny mužsko-ženský princíp tak hľadáme v každom párovom spolužití.

Prejavy heteronormativity a homofóbie sa odrážajú v mnohých oblastiach spoločnosti, či už v právnom poriadku, v oblasti zdravotnej starostlivosti, vzdelávacieho systému, v politickom priestore, v cirkevných inštitúciách a nemenej v masmédiách.[152]

Podpora postojov posilňovaných neustálym tlakom na presadzovanie heteronormativity často vyúsťuje do homofóbnych prejavov s negatívnych dôsledkami. Napríklad úteky mladých ľudí z domova sa dotýkajú v 30% až 40 % miere práve homosexuálne a bisexuálne orientovanej mládeže. V stredoškolskom prostredí sa obeťou slovných, či fyzických útokov stáva 60% gejov a 30% lesieb. Okolo 60% homosexuálnej a bisexuálnej mládeže má problémy s alkoholom a drogami a viac ako polovica z nich trpí stavmi úzkosti a depresiami. Americké oddelenie zdravotných a sociálnych služieb už v roku 1989 zistilo, že riziko samovrážd je u

[148] FAFEJTA, M. Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti.
[149] FAFEJTA, M. Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti.
[150] SLOBODA, Z. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.
[151] FAFEJTA, M. Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti
[152] ONDRISOVÁ, S. et. al. Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.

homosexuálnej mládeže dvoj až trojnásobné v pomere s heterosexuálnou väčšinou. Až 30% z týchto samovražedných pokusov je dokonaných. Ako ich príčina sa najčastejšie uvádza diskriminácia a stigmatizácia homosexuality.[153]

Homosexuálne orientovaní ľudia sú vystavení zvýšenému riziku psychického stresu v porovnaní s heterosexuálnou väčšinou a taktiež zvýšenému riziku depresií, úzkostí a užívania návykových látok. Nedostatok sociálnej opory v procese coming outu môže zvyšovať riziko samovražedného správania najmä medzi mladšími homosexuálne orientovanými jedincami.[154]

Prieskum Iniciatívy Inakosť z roku 2011 s 253 respondentmi preukázal, v súvislosti s ich menšinovou identitou, jej uvedomením a prezentáciou, nasledujúce psychické problémy – smútok pociťovalo 49 %, strach 40 %, úzkosť 35 %, stres 28 % a psychickou poruchou (napr. depresiou) trpelo 22 %.[155]

Z celoeurópskeho *Prieskumu ohľadom lesieb, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí* z roku 2012[156], ktorého sa zúčastnilo 93 000 respondentov EÚ vyplýva, že viac ako polovica respondentov zo Slovenska (52%) vnímala diskrimináciu alebo obťažovanie v posledných 12 mesiacoch na základe sexuálnej orientácie. Až 86 % LGBT ľudí na Slovensku si spomína na negatívne komentáre alebo šikanovanie spolužiakov a spolužiačok pre ich sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu.

V druhej polovici roka 2017 uskutočnila iniciatíva Inakosť celoslovenský LGBT prieskum zameraný na zmapovanie problémov neheterosexuálnej komunity na Slovensku. Prieskumu sa zúčastnilo 2197 respondentov. Z výsledkov vyplýva, že predsudkom, stereotypom, nepochopeniu zo strany väčšiny a ignorancii čelilo 81,9% opýtaných. Nedostatok rovnosti a zákonných práv pociťuje 66,7%. Stigmatizácii, nadávkam a šikanovaniu čelilo 52,7% opýtaných. Ako problém – nemožnosť uzavretia partnerského zväzku – vníma 47,1% respondentov. Zákonnú možnosť uzavrieť rovnakopohlavné manželstvo podporuje 88,6% a možnosť uzavrieť životné (registrované) partnerstvo podporuje takmer každý, presnejšie 96,8% respondentov.[157]

V našom výskumnom súbore z kvalitatívneho výskumu z roku 2019[158] sa suicidálne myšlienky objavili u 1/3 respondentov s identifikáciou odlišných príčin – sklamanie

[153] BASS, E. a K. KAUFMAN, Láska je láska. Knižka pre lesbickú, gejskú a bisexuálnu mládež a jej spojencov.
[154] SMITH O. Lesbian, Gay & Bisexual People: A Guide to Good Practice for Social Workers.
[155] SMITKOVÁ, H. a A. KURUC, Homofóbia a heterosexizmus.
[156] EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey; results at a glance.
[157] Prieskum. Iniciatíva Inakosť. http://inakost.sk/tag/prieskum/
[158] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.

v rovnakopohlavnom citovo neopätovanom vzťahu a opresiou zo strany majority. Suicidálne myšlienky sa u tínedžerov neheterosexuálnych menšín objavujú častejšie ako u väčšinovej populácie.[159]

V našom výskumnom súbore pri zvládaní záťažových situácií a kríz využívajú gejovia rôzne techniky, pričom najčastejšou je opora blízkych osôb a sýtenie iných potrieb za účelom potlačenia problému.

Poradenskú pomoc v súvislosti so svojou identitou vyhľadala tretina respondentov, pričom opísané prístupy zo strany terapeutiek sa javia minimálne neprofesionálne. Bagatelizácia problému pri akomkoľvek druhu poradenstva môže signalizovať minimálne dve skutočnosti. Na jednej strane sa môže jednať o neznalosť problematiky práce s neheterosexuálnymi menšinami a na strane druhej, prenikanie vplyvov vlastných predsudkov a heteronormatívnych hodnôt terapeutky. Takéto neprofesionálne poradenstvo môže viesť k zhoršeniu stavu klienta a je v rozpore s etikou akýchkoľvek pomáhajúcich profesií.

Väčšina respondentov je v kontakte s LGBT+ komunitou, čo možno považovať za kladný jav, pretože sa posilňuje skupinová identita a vzájomná interakcia pomáha identifikovať ako osobné tak skupinové problémy, prípadne môže byť nápomocná pri voľbe vhodných riešení.[160]

Gejovia v partnerských vzťahoch im pripisujú veľmi vysokú hodnotu, pričom pri stabilných a dlhotrvajúcich partnerských väzbách pociťujú istotu.

Právne postavenie homosexuálnej menšiny

Európska únia, ktorej súčasťou je aj Slovenská republika, presadzuje univerzálnosť ľudských práv a vo svojich stanoviskách opakovane deklaruje, že odvolávaním sa na kultúrne, tradičné, alebo náboženské hodnoty väčšinovej spoločnosti, nemožno ospravedlňovať akúkoľvek diskrimináciu aj LGBT+ osôb.[161]

Slovensko pristúpilo k rôznym medzinárodným ľudskoprávnym dohovorom a zmluvám, ktoré sa okrem iného vzťahujú aj k právam príslušníkov neheterosexuálnych menšín

Ústava SR vo svojom súčasnom znení nespomína sexuálnu orientáciu ani rodovú identitu. Táto kategória osôb spadá, podľa nálezu Ústavného súdu SR, pod pojem „iné

[159] BASS,E. a K. KAUFMAN, Láska je láska. Knižka pre lesbikú, gejskú a bisexuálnu mládež a jej spojencov.
[160] MALLOM, G. P. Social Work Practice with Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People.
[161] Práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí.

postavenie".[162] V zmysle čl. 12 - „*Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým*" – v plnej miere platí aj pre príslušníkov neheterosexuálnej menšiny.

Na Slovensku nie je homosexualita trestná a spolužitie neheterosexuálnych párov je legálne, pričom vo vzťahovom ponímaní takéto osoby tvoria pár. Toto spolužitie je a môže byť bezproblémové v oblasti osobnej, vzťahovej, zdravotnej, sociálnej... do obdobia, kým sa neobjavia nežiadúce javy alebo okolnosti, ktoré istým spôsobom narušia rovnováhu. Napríklad pri ochorení partnera, jeho úmrtí, nutnosti domáceho ošetrovania alebo sprevádzania partnera/ky, nemožnosť osvojenia dieťaťa po zosnulom partnerovi... Výbor pre práva LGBTI osôb zriadený pri Ministerstve spravodlivosti SR (od roku 2012), identifikoval najmenej 35 právne neupravených životných situácií nezosobášených párov.[163] Z hľadiska práva sa preto oprávnene príslušníci LGBT+ menšín cítia diskriminovaní v inštitucionalizovanej, kultúrnej i spoločenskej rovine.

V súčasnej dobe právny poriadok Slovenskej republiky nijakým spôsobom neupravuje spolužitie osôb rovnakého pohlavia. Aj keď v minulosti boli snahy o predloženie zákona umožňujúceho uzavretie registrovaného partnerstva osôb rovnakého pohlavia, žiadna z nich nebola ani čiastočne úspešná. Prvou iniciatívou na odstránenie nepriamej diskriminácie párov rovnakého pohlavia bol právny návrh hnutia Ganymedes na zavedenie inštitútu registrovaného partnerstva v roku 1997, ktorý však Vláda SR odmietla.[164] Poslednou snahou o presadenie legislatívy, ktorá by umožnila párom, či už heterosexuálnym alebo neheterosexuálnym, uzavrieť partnerské spolužitie dospelých osôb, bola iniciatíva časti liberálnych poslancov o zmenu a doplnenie Občianskeho zákonníka na 34. schôdzi NR SR dňa 18. septembra 2018. Legislatívnu zmenu podporilo v hlasovaní 31 poslancov, proti bolo 65 a 43 sa zdržalo hlasovania. Preto nebol daný návrh ani posunutý do druhého čítania.[165] Oproti tomu Slovenská republika na medzinárodnej úrovni deklaruje svoju ochotu podporovať uplatňovanie práv LGBTI komunity. Jedným z posledných takýchto krokov je aj Uznesenie vlády SR vo vzťahu k Rade OSN pre ľudské práva.[166] Vláda SR vo vzťahu k Odporúčaniam adresovaným Slovenskej republike počas tretieho kola Univerzálneho periodického hodnotenia Rady OSN pre ľudské práva, mimo iného akceptovala požiadavky na podporu a ochranu práv LGBTI

[162] Práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí.
[163] Zoznam právne neupravených životných situácií nezosobášených párov.
[164] ONDRISOVÁ, S. et al. Neviditeľná menšina: čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.
[165] Parlamentná tlač 1098.
[166] Uznesenie Vlády SR 252/2019 k Odporúčaniam adresovaným Slovenskej republike počas tretieho kola Univerzálneho periodického hodnotenia Rady OSN pre ľudské práva.

komunity v Slovenskej republike. Medzi dané požiadavky patrí aj ukončenie diskriminácie párov rovnakého pohlavia a legalizácia registrácie partnerstiev rovnakého pohlavia ako aj poskytnutie párom rôzneho pohlavia a párom rovnakého pohlavia, ktoré spolu žijú, práva prináležiace ich situácii, napríklad v oblasti bývania, sociálnej pomoci a dedičstva, najmä zavedením registrovaného partnerstva.[167]

Jedinou možnosťou právnej úpravy vzťahov rovnakopohlavných párov sú registrované partnerstvá, prípadne civilné zväzky, nakoľko podľa novely Ústavy SR z roku 2014 je prípadná možnosť uzákonenia manželstva neheterosexuálnych osôb v rozpore s článkom 41 Ústavy SR, ktorý definuje manželstvo ako *„…jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Slovenská republika manželstvo všestranne chráni a napomáha jeho dobru. Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona.“*[168]

Neexistencia právnej úpravy rovnakopohlavných zväzkov prináša celý rad problémov, dotýkajúcich sa rôznych oblastí súkromného i verejného života homosexuálnych párov. Okrem iného, aj často opomínaný, nevypovedaný a pre LGBT+ veľmi dôležitý fakt potvrdenia vzájomnej lásky a oddanosti.

Štáty Európskej únie, ktoré nijakým spôsobom neupravujú vzťahy osôb rovnakého pohlavia v niektorých prípadoch narážajú na problém uplatňovania práv osôb, ktoré v členských štátoch Európskej únie alebo zmluvných štátoch, uzavreli manželstvo alebo vstúpili do registrovaného partnerstva. Posledným príkladom je snaha Slovenska o presun Európskej liekovej agentúry na naše územie. Jej zamestnanci vyjadrili obavy z uplatňovania svojich práv v prípadných kandidátskych krajinách – Bulharsku, Poľsku, Slovensku a Rumunsku, nakoľko v nich neexistuje inštitút rovnakopohlavných manželstiev alebo civilných zväzkov.[169]

Prelomovým rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva bol rozsudok vo veci Adrian Coman versus Rumunsko vo veci priznania trvalého pobytu partnerovi (manželovi) na základe uzavretia zväzku v inej krajine.[170] Na regionálnej úrovni tak Európsky súdny dvor rozhodol, že členské štáty by mali uznávať manželstvá osôb rovnakého pohlavia na účely pobytu, ak aspoň jeden z partnerov je občanom Európskej únie. Krátko po vyhlásení tohto

[167] P/2019/328 Odporúčania adresované Slovenskej republike počas tretieho kola Univerzálneho periodického hodnotenia Rady OSN pre ľudské práva.
[168] Ústava SR.
[169] MORAN, N. European Medicines Agency facing Brexit staff exodus and hole in budget.
[170] Rozsudok Súdneho dvora (veľkej komory) z 5. júna 2018.

rozsudku Slovensko potvrdilo, že uzná manželstvá osôb rovnakého pohlavia uzavretých v inej krajine.[171]

Základným právnym predpisom, ktorý zakazuje akúkoľvek formu diskriminačného konania a garantuje rovnaké zaobchádzanie s každým, vrátanie príslušníkov neheterosexuálnych menšín, je tzv. antidiskriminačný zákon[172]. Na jeho znenie a uplatňovanie sa odvolávajú rôzne právne predpisy, ktoré priamo a taxatívne nevymenúvajú na koho sa daný právny predpis vzťahuje, alebo čie práva a povinnosti upravuje. Medziinými sa na jeho platné znenie odvolávajú Zákon o sociálnych službách[173], Zákon o sociálnej pomoci[174], Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele[175].

V oblasti pracovnoprávnych vzťahov je v Zákonníku práce explicitne uvedený zákaz diskriminácie aj z dôvodu sexuálnej orientácie.[176] Rovnako v zmysle Zákona o zamestnanosti[177], nesie zamestnávateľ pri výbere zamestnanca požadovať informácie, ktoré sa týkajú napríklad aj sexuálnej orientácie, prípadne informácie, ktoré odporujú dobrým mravom. Zároveň sa diskriminácia na základe sexuálnej orientácie zakazuje v štátnozamestnaneckých vzťahoch[178], v službe profesionálnych vojakov[179], vo výkone práce vo verejnom záujme s odkazom na antidiskriminačný zákon[180]. V rozpore s ustanoveniami zákonov však dochádza k niektorým prípadom prepustenia zamestnancov z dôvodov sexuálnej orientácie, či rodovej identity.[181]

Občiansky zákonník[182] nijakým spôsobom nereflektuje problematiku LGBT+ práv a nevymedzuje ani rámec vzájomného spolužitia rovnakopohlavných párov. Napriek tomu, vďaka definícii blízkej osoby, možno podľa jeho ustanovení za blízku osobu považovať partnera/partnerku v LGBT+ zväzku. Zároveň v zmysle §115 vytvárajú domácnosť aj rovnakopohlavné páry, nakoľko sú to fyzické osoby, ktoré spolu trvale žijú a spoločne uhradzujú náklady na svoje potreby.

---

[171] MENDOS, L.R. State-Sponsored Homophobia.
[172] Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).
[173] Zákon 448/2008 Z.z. o sociálnych službách v platnom znení.
[174] Zákon 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci v platnom znení.
[175] Zákon 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v platnom znení.
[176] Zákon č. 311/2001 Z. z. zákonník práce.
[177] Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.
[178] Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.
[179] Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov v platnom znení.
[180] Zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov v platnom znení.
[181] Práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí.
[182] Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Aj na Slovensku sú členovia LGBT+ komunity terčom rôznych prejavov nenávisti a okrem slovných, musia čeliť neraz aj fyzickému napadnutiu. Často sú terčom extrémistických skupín a krajne pravicových politických zoskupení.[183] Slovenský právny poriadok nepozná termín ako zločiny z nenávisti, napriek tomu túto problematiku upravuje Trestný zákon v § 140 písmeno e), ktorý ako osobitný motív trestného konania chápe zločiny z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. V zmysle §424 Trestného zákona, kto verejne podnecuje k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú sexuálnu orientáciu alebo verejne podnecuje k obmedzovaniu ich práv a slobôd, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.[184]

[183] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, LGBTI komunita v kontexte extrémistických postojov.
[184] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

5 Sociálna práca a homosexuálna menšina

V rámci sociálnej práce s neheterosexuálnou menšinou sa, najmä v angloamerickom prostredí a v západnej Európe, často stretávame s uplatňovaním antidiskrimančných koncepcií pretavených do anitopresívnych prístupov pri riešení problémov tejto minority od mikro až po makro úroveň. Nasledujúca kapitola v stručnosti približuje vybrané teórie a prístupy kritickej sociálnej práce, ktorá pracuje s koncepciou moci.

Hoci v našom prostredí je problematika neheterosexuálnych menšín v oblasti pomáhajúcich profesií zanedbávaná, v mnohých západných krajinách je súčasťou vedeckých výskumov aj v odbore sociálnej práce. V prostredí sociálnej práce je nevyhnutné vynakladať maximálne úsilie k prelomeniu stereotypných konceptov (nielen v práci s neheterosexuálnymi klientmi) cez podporu najmä edukačných aktivít pre profesionálov pôsobiacich v oblasti sociálnej práce a sociálnych služieb.

Feministická sociálna práca

V ekonomickej sfére sú celosvetovo najpočetnejšie domácnosti s jedným rodičom. V tejto kategórii prevládajú ženy. Práca žien stále nie je ohodnotená spravodlivo v porovnaní s opačným pohlavím. Ženy aj naďalej vynakladajú viac času na starostlivosť o deti, aj na práce spojené s chodom a fungovaním domácnosti. Aj na základe toho je zrejmé, že potreba uplatňovania feministickej sociálnej práce v praxi je stále viac nevyhnutnosťou.

Lesbičky, gejovia, bisexuáli a bisexuálky, transrodové osoby sú naďalej obeťami sociálno-ekonomického, psychologického a ekonomického zneužívania kvôli ich sexuálnej orientácii a je možné pozorovať jasnú paralelu medzi formami a spôsobmi znevýhodnenia ako u žien.[185]

Feministické teórie sa zaoberajú špecifickými otázkami, ktoré súvisia so spôsobom pochopenia žien, hoci princípy a prístupy feministických teórií sa využívajú aj na prácu s mužmi, či deťmi. Feministické teórie sa snažia vysvetliť rozdiely medzi mužmi a ženami v priebehu ich života. Zároveň implementujú do praxe prístupy, ktoré sú prispôsobené na riešenie a prekonávanie týchto rozdielov. Cieľom teórií a prístupov je zvýšiť povedomie o útlaku žien a na strane druhej poskytnúť riešenia, prostredníctvom ktorých môžu ženy získať kontrolu na svojimi životmi. Feministické teórie sú v súlade s ekologickou perspektívou, ktorá skúma prepojenie a vzájomnú závislosť človeka a jeho životného prostredia. Tento prístup teda

[185] TURNER, F. J. Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches.

hľadá spôsoby ako zasiahnuť jednotlivca a/alebo životné prostredie, aby sa dosiahlo požadovaných zmien, zvýšilo sa osobné posilnenie a podporil pozitívny rast a rozvoj. Feminizmus sa v rámci sociálnej práce nazýva feministickou sociálnou prácou. Aj keď existujú rozdiely vo feministických ideách sociálnej práce, majú však spoločné rysy, ktorými sú:

- ukončenie patriarchátu;
- posilnenie postavenia žien;
- schopnosť vnímať individualitu v prostredí (to znamená, že osobné je politické);
- zvýšiť povedomie žien a spoločnosti ako celku, pokiaľ ide o štrukturálne nerovnosti pohlaví.[186]

Dominelli[187] definuje *feministickú sociálnu prácu* ako formu praxe sociálnej práce, ktorá berie do úvahy skúsenosť žien vo svete ako východisko jej analýzy a zameriava sa na súvislosti medzi postavením ženy v spoločnosti a jej individuálnymi ťažkosťami, reaguje na jej špecifické potreby, vytvára rovnocenný vzťah medzi klientom a sociálnym pracovníkov a rieši štrukturálne nerovnosti. Neoddeliteľnou súčasťou feministickej sociálnej práce je napĺňanie konkrétnych potrieb žien holistickým spôsobom a riešenie zložitosti ich života – vrátanie mnohých napätí a rôznych foriem útlaku, ktoré na ne vplývajú. Zameriava sa na vzájomnú závislosť sociálnych vzťahov a zaisťuje, že sa bude zaoberať aj potrebami tých, s kým ženy pracujú – mužmi, deťmi a inými ženami.

Pri chápaní feminizmu je potrebné rozlišovať medzi pojmami pohlavie a rod. Pohlavie sa používa na označenie biologických rozdielov medzi mužmi a ženami, zatiaľ čo rod sa používa na označenie sociálnych rozdielov akými sú predsudky, postoje a presvedčenia voči ženám a mužom. Rod je sociálny konštrukt, a preto je sa líši medzi rôznymi kultúrami ako aj v čase.[188]

Diskurzy v rámci feminizmu vykreovali niekoľko rôznych prúdov feminizmov. Medzi základné formy radíme:

- *Liberálny feminizmus* vo všeobecnosti verí, že ženy a muži by sa mali zaoberať skôr ich osobnostnými atribútmi ako pohlavím. Vzdelávanie a vzdelanie sa považuje za dôležitý prvok na dosiahnutie zmien. Iné prúdy feminizmu však poukazujú na skutočnosť, že patriarchát je stále vplyvný a ženy sa nepovažujú za rovnocenné.

[186] TEATER, B. An introduction to applying social work theories and methods.
[187] DOMINELLI, L. Feminist Social Work. Theory and Practice.
[188] TEATER, B. An introduction to applying social work theories and methods.

- *Radikálny feminizmus* a jeho predstaviteľky tvrdia, že príčinou nerovnosti medzi mužmi a ženami je patriarchát a jediným riešením tohto problému je nastolenie úplne iného systému. Podstatou tohto prúdu je argument, že mužské násilie je vnímané ako primárna metóda uplatňovaná pri kontrole žien. Radikálne feministky boli kritikmi často vnímané aj ako ženy „nenávidiace“ mužov.
- *Socialistický feminizmus* a *marxistický feminizmus* identifikujú vykorisťovanie žien v dvoch rovinách – v práci (nižšími mzdami) a v domácnosti (neplatenou prácou pri výchove potomkov a vedení domácnosti). Socialistický feminizmus považuje vykorisťovanie žien za prejav ideológií, ktoré prezentujú ženy ako pasívnejších ľudí, prípadne presadzujú názor, že ženy zvládajú výchovu detí lepšie. To ma za následok, že muži aj ženy prechádzajú socializáciou založenou na rodových úlohách. Marxistické feministky sa zameriavajú skôr na sociálne triedy než na otázku patriarchátu a veria, že rodová rovnosť sa v kapitalistickom systéme nedá dosiahnuť.[189]
- *Lesbianistický feminizmus* je spojený s kritikou heterosexizmu a sexizmu v našej kultúre, ktorá je založená na znehodnocovaní akýchkoľvek alternatív k heterosexualite a na binárnych hierarchiách, ktoré dovoľujú nadradenosť na základe príslušnosti k pohlaviu. Predmetom kritiky je heterosexizmus a heteronormativia, ktoré označujú v mocenskom diskurze heterosexualitu ako jedinú normálnu sexuálnu orientáciu. Oboje je udržiavané inštitucionalizovanou podporou a presadzovaním odlišných, ale komplementárnych rol mužov a žien a udržiavaním feminity a maskulinity ako reálnych a objektívnych faktov. Ženy sa nemôžu oslobodiť od patriarchátu, dokiaľ nedosiahnu oslobodenie z povinnej heterosexuality. Kľúčovým mechanizmom dominancie je ovládnutie ženskej sexuality, pretože je pre ženy povinnosťou, aby boli mužom sexuálne dostupné. Spoločnosť eufemizuje a glorifikuje ženy, ktoré sa zmieria so svojim statusom ako ženy alebo skutočnej ženy. Ženy môžu byť uznávané len vo vzťahu ku konkrétnemu mužovi, ku ktorému sa vzťahujú a vykonávajú svoju rolu. Reálna žena je len tá, ktorá má sex s mužom, naopak upnúť sa k žene znamená stratiť všetky výhody, ktoré plynú zo spolužitia s mužom.[190]

Feminizmus nie je len akademickým pojmom, ale spadá do záujmu sociálnej práce. Je zároveň jej metódou a prístupom. Feministická sociálna práca zdieľa princípy a hodnoty

[189] DAVIES, M. The Blackwell companion to social work.
[190] JANEBOVÁ, R. Feministické teorie sociální práce.

feminizmu a zároveň ich prispôsobuje existujúcim hodnotám sociálnej práce. Feminizmus a sociálna práca zdieľajú spoločne záväzok o jedinečnej povahe a dôstojnosti všetkých ľudí. Okrem toho, dôraz sociálnej práce kladený na človeka v jeho prostredí je v súlade s centrálnou metodologickou témou feminizmu, a síce, že osobné je politické. Feministická hodnota osobného posilnenia je kľúčovou a základnou témou intervencie v sociálnej práci.

Land[191] identifikoval základné zručnosti, ktoré sú prenesené a platia vo feministických prístupoch:

- potvrdenie sociálneho kontextu a pozícií prehodnotené ženami;
- rozpoznanie rozdielov medzi mužskou a ženskou skúsenosťou;
- vyváženie vnímania normality a deviácie;
- prijatie inkluzívnych postojov;
- vnímať mocenskú dynamiku v terapeutickom vzťahu;
- uznať, že osobné je politické;
- zdôrazňovať dekonštruktivistickú perspektívu, partnerský postoj a inkluzívne poznanie;
- spochybnenie redukcionistických modelov;
- využívanie posilňujúcich postupov.

Tieto praktiky pomáhajú sociálnym pracovníkom fungovať explicitne feministickým spôsobom, aby zviditeľnili a uvedomili si negatívny vplyv patriarchátu a vytvorili alternatívne príbehy ako jednotlivcov, tak celých komunít.

Antidiskriminačné prístupy

Antidiskriminačné prístupy zastrešujú prax na riešenie diskriminácie a útlaku. Vo vzdelávaní v sociálnej práci a objavili koncom 80. a začiatkom 90. rokov 20. storočia. Vychádzajú z radikálnej sociálnej práce a už skôr sa objavovali v analýzach založených na marxistických princípoch, v rámci ktorých nebolo možné v plnej miere zohľadniť rodové a rasové rozdiely.[192]

Pri uplatňovaní antidiskriminačných prístupov si musíme byť vedomí, že dosiahnutie sociálnej spravodlivosti vyžaduje od sociálnych pracovníkov, aby aktívne upozorňovali na znevýhodnenie a umožnili užívateľom sociálnych služieb dosiahnuť zmeny vo svojich životoch. Tento dôraz sa čiastočne prejavil aj v sociálnych hnutiach, akými boli - hnutie za

[191] In TURNER, F. J. Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches.
[192] FISH, J. Social work with Gay, Lesbian, Bisexual, Transexual people. Making a diference.

oslobodenie žien, protirasistické organizácie a hnutia za práva zdravotne postihnutých. Okrem toho sa tieto prístupy stali legitímnymi prostredníctvom právnych predpisov, ktoré zakázali diskrimináciu na základe rasy, pohlavia a zdravotného postihnutia. Súbežne s legislatívou mala antidiskriminačná prax v sociálnej práci tendenciu stavať do popredia rasu, rod a zdravotné postihnutie, no menej pozornosti bolo venovanej veku, náboženstvu, sexuálnej orientácii, či rodovej identite.[193]

V súčasnosti sa antidiskriminačné prístupy široko využívajú v sociálnej a probačnej práci a v odbornej príprave študentov. V rámci ich uplatňovania sociálni pracovníci a pracovníčky berú do úvahy štrukturálne znevýhodnenie a snažia sa prostredníctvom zásahov znížiť individuálnu a inštitucionálnu diskrimináciu najmä na základe rasy, pohlavia, sociálnej triedy a sexuálnej orientácie.

Thompson[194] identifikoval niekoľko kľúčových bodov v antidiskriminačnom prístupe:

- musíme rozvíjať citlivosť na existenciu všadeprítomnej diskriminácie a útlaku;
- musíme rozpoznať, že neexistuje žiadny medzistupeň – my sme jednou z častí riešenia alebo časť problému samotného;
- musíme sa zaoberať tromi kľúčovými imperatívmi a to spravodlivosťou, rovnosťou a participáciou;
- musíme prehodnotiť tradičné formy praxe, zmeniť ich a doplniť;
- nediskriminačné a antiopresívne vyhodnocovanie je prvý krok k dosiahnutiu antidiskriminačnej praxe.

Sila tohto prístupu spočíva v tom, že uznáva štrukturálne znevýhodnenia ako aj veľmi reálne vplyvy a dopady diskriminácie na životy ľudí. Avšak aj tu existujú isté obmedzenia, medzi ktoré môžeme zaradiť:

- využívanie identity na vytvorenie (konštrukciu) hierarchie utláčateľa a utláčaných skupín;
- presvedčenie, že je možné sa naučiť o útlaku niekoho iného (prípadne ho úplne pochopiť) a bojovať proti nemu len s týmito naučenými poznatkami;
- ak je niekto z utláčaných vnímaný ako „odborník“ na život so skúsenosťami v takejto kategórii ľudí, existuje potom silná tendencia pripisovať všetkým problémom skôr

[193] FISH, J. Social work with Gay, Lesbian, Bisexual, Transexual people. Making a diference.
[194] In COCKER, CH. Social work with Lesbians and Gay men.

kultúrny, rodový a triedny rozmer, namiesto hľadania a identifikovania skutočných príčin.[195]

Často sa argumentuje, že nedostatočná kompetentnosť v oblasti praxe sociálnej práce s neheterosexuálnymi klientmi vyplýva z nedostatočných vedomostí o problémoch LGBT+ komunity. Na druhej strane je tvrdenie, že viac ako nevedomosť a nedostatočná vzdelanosť v oblasti sociálnych a právnych reálií sexuálnych menšín, je hlboko zakorenený heterosexizmus v rámci sociálnej práce, i mimo nej. Sám osebe predstavuje rozšírenú formu útlaku a mal by sa začleniť do agendy antidiskriminačného prístupu. Realita je však niekde uprostred. Získané vedomosti žiaľ nevedú k vymiznutiu predsudkov. Vzťah medzi hodnotami a vedomosťami je tak prepletený, že obidva aspekty musia byť vyrovnané.[196]

Ľudskoprávny prístup

Ľudské práva sa čoraz viac dostávajú do centra globálnych prístupov v sociálnej práci. V roku 2010[197] Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov a Medzinárodné združenie škôl sociálnej práce vydali odporúčanie, aby sa vzdelávanie v oblasti ľudských práv stalo ústredným pilierom vo vzdelávaní študentov sociálnej práce. Tento prístup umožňuje poskytovateľom, akademikom a študentom identifikovať nedostatky v sociálnej spravodlivosti na medzinárodnej úrovni. Pozícia ľudských práv v sociálnej práci bola načrtnutá OSN v roku 1994. Sociálni pracovníci sú zodpovední za bezpečnosť ľudí a za ochranu ich práv. Kódex pre tento prístup zahŕňa nasledujúce ľudskoprávne hodnoty a koncepty:

- každá osoba je posudzovaná jednotlivo;
- postoje a priania jednotlivca sú rešpektované a podporované;
- sociálny pracovník/pracovníčka podporuje klientove právo na kontrolu nad vlastným životom a klienta vedie k informovaným rozhodnutiam o službách, ktoré má k dispozícii;
- súkromie klientky a dôstojnosť sú rešpektované a ochraňované;
- je potrebné rešpektovať rozdielnosť kultúr a hodnôt;
- sociálny pracovník/pracovníčka má podporovať nezávislosť klienta a pomáhať mu pochopiť a využívať svoje práva.[198]

[195] COCKER, CH. Social work with Lesbians and Gay men.
[196] COSIS-BROWN, H. Social Work and Sexuality. Working with Lesbians and Gay Men.
[197] IFSW. Standards in Social Work Practice meeting Human Rights.
[198] FISH, J. Social work and lesbian, gay, bisexual and trans pepople. Making a difference.

Podľa Ifeho[199] je hodnota ľudských práv jadrom sociálnej práce. Ľudskoprávna perspektíva vychádza z morálneho presvedčenia, že popieraním ľudských práv ide o popieranie samotných ľudí a znižovania ich ľudskosti. Poukazuje na päť zásad ľudských práv, ktoré formujú hodnoty sociálnej práce:

- práva týkajúce sa základných predpokladov pre dobrý ľudský život;
- práva sú univerzálne alebo sa všeobecne uplatňujú na špecifické sociálne skupiny;
- existuje všeobecná zhoda v otázke legitímnosti práva;
- právo je vymožiteľné pre všetkých, na ktorých sa zákonne vzťahuje;
- ľudské právo nie je v rozpore s inými právami.

Ľudské práva môžeme rozdeliť do troch „generácií" (inými slovami, štádií myslenia): občianskych a politických práv; hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv; a práv spoločenstiev. Sociálna práca je ovplyvnená všetkými týmito oblasťami. Hodnotu ľudských práv v sociálnej práci možno vidieť napríklad v praxi, ktorej cieľom je „posilnenie postavenia". To je založené na princípe, že každý má právo rozhodovať o svojom živote v najväčšom rozsahu svojich schopností. Na základe hodnoty ľudských práv majú sociálni pracovníci/pracovníčky povinnosť zabezpečiť, aby práva klientov boli identifikované a presadzované. Ťažkosti sa môžu vyskytnúť v súvislosti s uplatňovaním univerzálnych ľudských práv, ktoré nemusia byť v súlade s iným právom (napr. národné právo). Takýto rozpor kladie vysoké nároky na sociálnych pracovníkov a pracovníčky, aby pochopili povahu samotných práv a spôsoby, akými sa uplatňujú.[200]

Ľudskoprávne prístupy sa podľa využitia a orientácie na cieľovú skupinu líšia a modifikujú. Boli však identifikované spoločné zásady pre všetky takéto prístupy a sú známe pod akronymom PANEL (skratka anglických slov Participation, Accountability, Non-discrimination and equality, Empowerment , Legality)

- *Účasť (participácia)* – každý má právo zúčastňovať sa na rozhodnutiach, ktoré zasahujú do jeho ľudských práv. Účasť musí byť aktívna, slobodná a zmysluplná a musí venovať pozornosť otázkam prístupnosti, vrátane prístupu k informáciám vo forme a v jazyku, ktorý je mu zrozumiteľný.
- *Zodpovednosť* si vyžaduje efektívne monitorovanie dodržiavania ľuskoprávnych štandardov a dosahovanie cieľov v oblasti ľudských práv, ako aj účinné prostriedky na nápravu porušovania ľudských práv. Aby bola zodpovednosť efektívna, musia

[199] In LYMBERY, M. a K. POSTLE, Social Work: A companion to learning.
[200] LYMBERY, M. a K. POSTLE, Social Work: A companion to learning.

existovať primerané zákony, opatrenia, inštitúcie, administratívne postupy a spôsoby nápravy s cieľom zabezpečiť ľudské práva. Efektívne monitorovanie dodržiavania a dosahovania cieľov v oblasti ľudských práv si vyžaduje aj rozvoj a využívanie vhodných ukazovateľov ľudských práv.

- *Nediskriminácia a rovnosť* – prístup založený na ľudských právach znamená, že všetky formy diskriminácie pri uplatňovaní práv musia byť zakázané, zamedzené a odstránené. Znamená to tiež, že prioritu by mali mať ľudia v najviac marginalizovaných alebo zraniteľných situáciách, ktorí čelia najväčším prekážkam pri uplatňovaní svojich práv.
- *Posilnenie* – každý má nárok požadovať a uplatňovať svoje práva a slobody. Jednotlivci a komunity musia byť schopní pochopiť svoje práva a plne sa zúčastňovať na rozvoji opatrení a postupov, ktoré ovplyvňujú ich životy.
- *Zákonnosť* – prístup založený na ľudských právach vyžaduje, aby zákon garantoval ľudské práva a slobody ako právne vymožiteľné nároky a samotné zákony musia byť v súlade so zásadami ľudských práv.[201]

Antiopresívne prístupy

Antidiskriminujúce a antiopresívne prístupy sa v modernej sociálnej práci začali uplatňovať na konci 80. a v priebehu 90. rokov. Súviselo to najmä s potrebou čeliť novým výzvam v rámci sociálnej práce, spojených s rôznymi sociálnymi problémami ako napríklad výskyt utečencov v západnej Európe, či rasové nepokoje v Anglicku a USA.[202]

Novodobé korene antiopresívnych prístupov však siahajú až do 60. rokov 20. storočia. Tieto majú svoj pôvod v radikálnej sociálnej práci, ktorá čoraz intenzívnejšie začala poukazovať na silné postavenie rasizmu v spoločnosti a to nielen v jej sociálnych, politických, ale aj ekonomických inštitúciách.[203]

Ústredným pojmom antiopresívnych prístupov je slovo *opresia*, ktoré z etymologického hľadiska pochádza z latinského slova oppressio, ktoré označuje útlak, utláčanie, či potlačenie.

Samotnú opresiu možno definovať ako štrukturálne znevýhodnenie určitých spoločenských skupín, ktorým sú upierané niektoré práva, inak bežne dostupné a vymožiteľné väčšinovou časťou spoločnosti, či elitami.[204] Antiopresívne teórie sú charakteristické prístupom v sociálnej práci, ktorý má za úlohu čeliť zdrojom útlaku v spoločnosti, bez ohľadu

[201] PRINGLE, A. Being Human: A human rights based approach to health and social care in Scotland.
[202] NAVRÁTIL, P. Teorie a metody sociální práce.
[203] JANEBOVÁ, R. Kritická sociální práce.
[204] JANEBOVÁ, R. Kritická sociální práce.

na to, či je podmienený všeobecnými stereotypmi, diskrimináciou, sociálnym, či ekonomickým znevýhodnením alebo nerovným prístupom k moci.[205]

Antiopresívny prístup uznáva, že životy jednotlivcov sú súčasťou siete sociálnych vzťahov, ktoré sú tvorené štruktúrami a postojmi existujúcimi v spoločnosti. Takýto prístup má potenciál meniť jednak sociálne štruktúry, a tým aj životy jednotlivých členov spoločnosti. Vnímanie osobného stavu a širšieho spoločenského vplyvu v súvislostiach nám pomáha získať kritický nadhľad, pričom tak ľahšie možno zadefinovať dôvody útlaku a vysporiadať sa s jeho príčinami[206]

Antiopresívny prístup žiada od sociálneho pracovníka a sociálnych pracovníčok, aby pomohli klientovi pochopiť svoje postavenie a zároveň, aby ho podporili v boji voči rôznym formám vnímaného reálneho útlaku. Prvým impulzom je podnietiť ľudí aby zadefinovali svoju formu útlaku ako zdroj svojej nevýhody, vylúčenia alebo predsudku, ktorému musia čeliť. Podstatou je zdieľať záväzok a zmeniť tieto okolnosti, pričom je nevyhnutné dať do súvislosti osobné, sociálne a politické štruktúry. Súčasťou vyhodnotenia by malo byť odhalenie pôvodu útlaku, ktoré znemožňuje užívateľovi konať. Postaviť sa voči utláčaniu je niekedy ťažké, pretože možnosti, ktoré sociálny pracovník má, sú neraz obmedzené.[207]

Pri antiopresívnych prístupoch je nevyhnutné:

- pochopiť spojitosti medzi osobnými a verejnými problémami;
- uvedomiť si, že nevyvážené rozloženie moci a zdrojov vedie k osobným a inštitucionalizovaným vzťahom založeným na útlaku a dominancii;
- je nevyhnutné podporovať kritické analýzy;
- klásť dôraz na dôležitosť povzbudzovania, podpory a upriamenia pozornosti na poznatky a rôzne pohľady na marginalizované skupiny a tieto následne začleňovať do postupov a praxe sociálnej práce;
- vnímať sociálnu prácu ako sociálnu inštitúciu schopnú buď prispieť alebo zmeniť opresívne spoločenské vzťahy, ktorými sú ovplyvnené životy mnohých ľudí;
- mať víziu egalitariánskej budúcnosti.[208]

Dôležitými pojmami v prípade antiopresívneho prístupu pri práci s homosexuálne orientovaným klientom, ale aj ostatných neheterosexuálnych menšín, sú heterosexizmus, a heteronormativita. Utláčanie lesbických, homosexuálnych, bisexuálnych a transrodových osôb

[205] PIERSON, J. a M. THOMAS, Dictionary of social work.
[206] PIERSON, J. a M. THOMAS, Dictionary of social work.
[207] PIERSON, J. a M. THOMAS, Dictionary of social work.
[208] TURNER, F. J. Social work treatment: interlocking theoretical approaches.

je často súhrne označované ako homofóbia. Heterosexizmus, ako už bolo spomínané, je spoločenský koncept a súbor vzorov inštitucionalizovaného útlaku iných ako heterosexuálnych osôb, pričom homofóbia je individuálna nenávisť voči homosexuálnej menšine.[209]

Z koncepcie heterosexizmu sa teda dajú identifikovať základné komponenty opresie v prípade neheterosexuánych osôb:

- heterosexualita je norma. Na základe nej posudzujeme lesbicky, homosexuálne, bisexuálne a transrodovo orientované osoby;
- iní ako heterosexuálne orientovaní ľudia sú považovaní za menejcenných. Tieto postoje a názory súvisia s presvedčením o ich biologickej odlišnosti a morálnej skazenosti;
- heterosexualita je udržiavaná sociálnymi inštitúciami akými sú napríklad zákonodarstvo, média, cirkev;
- heterosexizmus zdieľa rovnaký konceptuálny základ ako rasizmus a sexizmus.[210]

Aby mohli sociálni pracovníci a pracovníčky čeliť heterosexizmu, musia najprv sami preskúmať svoje vlastné názory, postoje a informácie, ktorými disponujú o neheterosexuálnych menšinách. V prvom rade sa musia vyhnúť mýtom a stereotypom a získať adekvátne informácie o heterosexizme v kultúrnom a psychologickom kontexte. Aby bol sociálny pracovník schopný pomáhať svojim klientom z antiopresívnnej perspektívy, musí pochopiť ako inštitucionalizovaný heterosexizmus a heteronormativita ovplyvňujú ich osobný a profesionálny život.[211]

Prístupy sociálnej práce k homosexualite

Sociálna práca sa u nás problematikou neheterosexuálnych menšín a klientov zaoberá v minimálnej miere alebo vôbec. V západných krajinách je však súčasťou konceptov boja za spravodlivejšiu spoločnosť, ktorá ponúka všetkým členom rovnaké možnosti. V angloamerickom prostredí sa sociálni pracovníci a ich organizácie sústreďujú na boj proti homofóbii. Samozrejmosťou je pomoc mladým v procese coming outu, ktorý predstavuje potencionálne ohrozenie vlastnej integrity, ale aj sociálnu izoláciu, či vylúčenie. Keďže legislatíva mnohých krajín (vrátanie Českej republiky) umožňuje inštitút partnerského spolužitia, či dokonca rovnakopohlavné manželstvá, okruh záujmu pomáhajúcich profesií sa

[209] FISH, J. Social work and lesbian, gay, bisexual and trans people. Making a difference.
[210] ŠLOSÁR, D. a kol. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.
[211] MORROW, D. F. a L. MESSINGER, Sexual orientation and gender expression in social work practice: working with gay, lesbian, bisexual, and transgender people.

posúva do oblastí akými sú adopcie, či pestúnstvo a pracuje aj na integrácii neheterosexuálnych seniorov pri poskytovaní sociálnych služieb.[212]

Ešte v 70. rokoch sa teoretické východiská sociálnej práce nezaoberali problematikou sexuality v praxi a samotná homosexualita bola v považovaná za formu akéhosi postihnutia, choroby. Po mnohých nespravodlivých zásahoch do osobných životov neheterosexuálnych jedincov a útlaku skupín na základe príslušnosti k sexuálnej menšine (napr. odporúčanie, aby s mládežou nepracovali gejovia a lesby; odobratie detí lesbickým matkám pre ich sexuálnu orientáciu, ktorá nebola považovaná za vhodnú pri vývine dieťaťa), sa vyvinula radikálna sociálna práca z feministických myšlienok a začala vystupovať proti takejto praxi rôznych inštitúcií.

Dnešná sociálna práca je zmesou rôznych prístupov z predchádzajúcich desaťročí, pričom prevahu majú liberálne názory na oblasť sexuality. V súčasnej dobe sociálna práca čelí výzve, či dokáže konfrontovať samú seba a svoju rolu v podpore heterosexuality ako prirodzenej cesty, a teda nie normatívnej. Ak v tomto procese uspeje, môže to byť ohromný krok vpred v snahe podpory ďalších spôsobov nazerania na ľudskú sexualitu a individuálne osudy.[213]

Vo svetovej výzve pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW), Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce (IASSW) a Medzinárodná rada pre sociálnu starostlivosť (ICSW) medzi iným prisľubujú, že budú podporovať úctu k rozmanitosti a presadzovať a brániť vzdelávacie a školiace programy, ktoré pripravujú pracovníkov sociálnej práce a sociálneho rozvoja k etickým a informovaným intervenciám, napríklad v súvislosti s oblasťou rodových rozdielov, sexuálnej orientácie a kultúrnej príslušnosti.[214]

Sociálni pracovníci a pracovníčky pri prístupe k homosexuálne, bisexuálne a transexuálne orientovaným klientom musia vychádzať z troch kľúčových teoretických perspektív. Jedná sa o kultúrne kompetencie, zvolenie antidiskriminačného prístupu a prístupu z pozície ľudských práv.[215]

Profesia sociálnej práce participuje na presadzovaní sociálnych zmien, riešení problémov v medziľudských vzťahoch a podporuje ľudí k zvyšovaniu ich vlastnej spokojnosti. Pre sociálnu prácu je kľúčové dodržiavanie ľudských práv a smerovanie k sociálnej

[212] HARRIS, J. A. dictionary of social work and social care.
[213] BYWATER, J. a R. JONES, Sexuality and social work.
[214] DUDOVÁ, H. Global agenda – Světová výzva pro sociální práci a sociální rozvoj.
[215] FISH, J. Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference.

spravodlivosti. Sociálne spravodlivá je spoločnosť, ktorá svojim členkám a členom prináša maximálny úžitok a chráni ich pred rôznymi ujmami. Pri práci s LGBT osobami to znamená napr. rozvoj legislatívy, služieb, kultúrnych a iných aktivít, ktoré budú uspokojovať potreby LGBT+ ľudí. Zároveň to znamená, že len vtedy ak budú dodržiavané práva LGBT+ ľudí a budú vnímaní ako rovnocenní a plnoprávni členovia spoločnosti, sa docieli sociálne spravodlivá spoločnosť aj v tejto oblasti.[216]

Sociálni pracovníci a pracovníčky si musia byť vedomí rôznych sociálnych i emocionálnych problémov. Medzi najzákladnejšie, ktoré si pri práci s neheterosexuálnymi klientmi musíme uvedomiť patria:

- otázky súvisiace so sexuálnou orientáciou (poskytnutie erudovaných odpovedí);
- odmietnutie okolia, ale aj problém sebaakceptácie;
- strach prameniaci z coming outu, prípadne neschopnosť odhodlania k nemu pristúpiť;
- prejavy homofóbie v sociálnom prostredí klienta;
- u starších homosexuálnych klientov je to strach z nedostatku sociálnej opory, následnej izolácie a prípadne aj vylúčenia;
- obavy rodičov homosexuálne orientovaných a transrodových detí z dôvodu prejavov ich sexuality na verejnosti a s tým spojené reakcie okolia;
- únik pred vlastnou sexualitou uzavretím heterosexuálneho manželstva a problémy, ktoré z takéhoto únikového jednania vyplynú.[217]

Ako eliminovať homofóbiu v prostredí sociálnej práce?

Pri eliminácii homofóbie v prostredí sociálnej práce je dôležité upriamiť pozornosť sociálnych pracovníkov a pracovníčok na skutočnosti, ktoré súvisia s diskrimináciou neheterosexuálnych ľudí všeobecne.

Aj keď sa v našom výskume[218] preukázali rozdielne hodnoty skóre homofóbie z geografického hľadiska – kraja alebo okresu výkonu sociálnej práce, miesta bydliska sociálnych pracovníkov a pracovníčok, snaha o elimináciu homofóbie nemá a ani nemôže mať teritoriálne obmedzenia. Faktom je, že ideálnym stavom je vymiznutie negatívnych postojov voči akejkoľvek ľudskej inakosti, a teda i homofóbie.

[216] BABICOVÁ, P. Etický rámec pre prácu s LGBT klientelou pre pomáhajúce, právnické a zdravotnícke profesie.
[217] SMITH O. Lesbian, Gay and Bisexual People: A Guide to Good Practice for Social Workers.
[218] ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR, Homosexualita a homofóbia v spoločnosti.

Na eliminácii homofóbie (zahrňujúc aj iné formy negativizmu voči sexuálnym menšinám) musia prebehnúť systematické zmeny vo viacerých oblastiach.

Minimálne však na úrovni:

- vzdelávania študentov a študentiek sociálnej práce;
- ďalšieho vzdelávania profesionálov v sociálnej práci;
- účasti a participácie na preventívnych programoch;
- integrácie inkluzívnych postojov v sociálnej práci s neheterosexuálnmi klientmi.

Základné kroky pre vyššie spomenuté úrovne prevencie alebo eliminácie homofóbie ako aj posilnenia kompetencií pri práci s homosexuálnymi (LGBT+) klientami je možné dosiahnuť uplatnením a postupnou realizáciou nasledujúcich aktivít a programov:

Vzdelávanie v sociálnej práci v rámci štúdia

Práca s relevantnými informačnými zdrojmi

Najdôležitejšou oblasťou prevencie a eliminácie homofóbie je poskytnutie skutočne relevantných informácií o homosexualite, jej aspektoch, príčinách a formách diskriminácie. Na Slovensku, podľa našich informácií, neexistuje v prostredí sociálnej práce žiadna plnohodnotná literatúra venovaná problematike neheterosexuálnych menšín. Sociálne pracovníčky a pracovníci musia preto siahnuť po zdrojoch, ktoré sú často neúplné, či zavádzajúce. V lepšom prípade po zahraničnej literatúre.

Bolo by ideálne, ak by v dohľadnej dobe došlo k spracovaniu odbornej publikácie na tému sociálnej práce s neheterosexuálnymi klientmi alebo komunitami všeobecne, teda vrátanie všetkých sexuálnych menšín.

Informačné zdroje by bolo možné poskytnúť aj prostredníctvom vytvorenia databázy relevantných zdrojov, ktoré by obsahovali informácie o sociálnej práci s neheterosexuálnymi klientami a komunitami.

Vzdelávanie študentov v teoretickej príprave

V oblasti vzdelávania sociálnych pracovníčok a pracovníkov na vysokých školách je nevyhnutné zamerať sa pri výučbe teórií a metód aj na oblasť tzv. kritickej sociálnej práce. Z nich, v rámci eliminácie homofóbie, sú podľa nášho názoru najvhodnejšie tieto teórie a perspektívy:

- feministická sociálna práca;
- antiopresívny prístup;
- antidiskriminačný prístup;
- ľudskopravne perpektívy.

Vzdelávať študentov a študentky v príprave ako jednotlivé prístupy reálne využívať v praxi, pričom pri práci s neheterosexuálnymi klientami alebo komunitami využívať (tak ako pri všetkých klientoch, komunitách) ich kombináciu s inými metódami a perspektívami.

V rámci vyučovacieho procesu by bolo vhodné poukazovať aj na rodové, heteronormatívne alebo heterosexistické tendencie v bežnom jazyku, ako aj v jazyku akademického prostredia. Mnohé zdroje, ktoré sa pri vzdelávaní v sociálnej práci využívajú, majú takmer nevedome v sebe zakódované heteronormatívne princípy, a to aj v prácach, ktorých význam je pre vzdelávanie sociálnych pracovníkov a pracovníčok takmer kľúčový.[219]

Ako bolo preukázané v rámci nášho výskumu, vysoký podiel na formovaní homofóbnych postojov má náboženstvo. Minimálne v prostredí verejných vysokých škôl by bolo žiadúce eliminovať, prípadne vyvážiť prenikajúci vplyv práve takýchto jednostranných postojov voči LGBT+ komunite. Keďže sociálna práca má korene aj v kresťanskej tradícií a cirkev sprostredkúva sociálne služby cez svoje inštitúcie, boli sú a budú tendencie k presadzovaniu konzervatívnych hodnôt na základe cirkevných dogiem, ktoré sú v priamom rozpore s právami jednotlivcov z LGBT+ komunít.

Preto v prípade diskusií so študentmi a študentkami o otázkach teológie a jej vzťahu k neheterosexuálnym menšinám, alebo aj k iným kultúrnom-etickým skutočnostiam, poukázať na pestrosť náhľadov prostredníctvom historicko-kritickej teológie.

Kontakt s LGBT+ komunitou

Podľa prieskumu[220] verejnej mienky z roku 2007 osobne príslušníka LGBT+ komunity nepoznalo 55% opýtaných, v roku 2008[221] príslušníka/čku neheterosexuálnej komunity poznalo iba 31%.

Z uvedeného vyplýva, že obraz o živote a problémoch homosexuálov môžu sociálne pracovníčky a pracovníci čerpať sprostredkovanie a niekedy nie úplne zo spoľahlivých zdrojov. Preto by v rámci kontaktných programov neziskových organizácií a praktických cvičení v predmetoch, ktoré ponúkajú takúto možnosť, mohli pedagógovia využívať aj tzv. živé knihy, t.j. pozvať zástupcu LGBT+ komunity, aby sa podelil s vlastným príbehom a skúsenosťami s diskrimináciou a vnímanými predsudkami.

V obidvoch krajských mestách, v ktorých sa uskutočnil náš výskum, ale nielen v nich, existujú organizácie, ktoré sa venujú práci a komunitnému životu LGBT+ komunít. Katedry

[219] PAVLÍČKOVÁ, R. Analýza heteronormativity v odborné literatuře z oblasti sociální práce.
[220] Inštitút pre verejné otázky 2008.
[221] GYÁRFÁŠOVÁ, T. Postoje verejnosti k ľuďom s neheterosexuálnou orientáciou.

sociálnej práce, by s týmito organizáciami mohli uzavrieť spoluprácu pre výkon praxe svojich študentov.

Študenti sociálnej práce by sa mohli zapojiť ako dobrovoľníci do sociálnych poradní, ktoré spravujú organizácie na podporu práv LGBT+. Ide o priamy alebo elektronický kontakt s klientmi v rámci sociálneho poradenstva.

Problematika vnímania ľudí s neheterosexuálnou identitou iba cez ich sexuálne správanie, redukuje možnosť vnímať ich osobnosť v komplexnosti a interakcii s okolím. V rámci prezentácie dejín sociálnej práce možno študentov oboznámiť aj s homosexuálnou orientáciou mnohých významných osobností odboru, za všetky môžeme spomenúť Jane Addams, Mary Richmond, Jessie Taft, či Virginiu Robinson.[222]

Podporné mediálne prostriedky

V súčasnej dobe vizualizácie a straty schopnosti čítať s porozumením sa na prenášanie informácií a sekundárneho vzdelávania u študentov a študentiek sociálnej práce môže využiť film a iné typy médií. Existuje celý rad snímok s LGBT+ tematikou, v ktorých sa úplne hodnoverne odohráva, či už vnútorný zápas s vlastnou identitou, problematika konfliktu viery a identity alebo problematika zápasu o svoje práva.

Zaujímavý experiment[223] v tejto oblasti uskutočnili v roku 2016 na univerzitách v Ankare, kde v rámci programu eliminácie homofóbie premietali študentom sociálnej práce mainstreamové filmy s gej tematikou a vydali informačné brožúry o problematike neheterosexuálnych menšín. Na konci experimentu, v ktorom bolo zúčastnených 54 študentov, bola u respondentov výskumu preukázateľná zmena homofóbnych postojov a zároveň u nich došlo k zníženej miere homofóbie v porovnaní s údajmi pred začiatkom programu.

Ďalšie vzdelávanie v sociálnej práci

Prirodzeným nástrojom eliminácie homofóbnych postojov a ich prejavov v praxi sociálnej práce je prirodzene proces ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníčok a pracovníkov.

V spolupráci s miestnymi alebo celonárodnými organizáciami na podporu práv LGBT+ zrealizovať seminár a tréningy so zameraním sa na rôzne témy, s ktorými sa v rámci výkonu sociálnej práce môžu sociálni pracovníci a pracovníčky stretnúť. Obdobný projekt realizovali

[222] FREDRIKSEN-GOLDSEN K. I et al. ‘‘My Ever Dear’’Social Work’s ‘‘Lesbian’’ Foremothers - A Call for Scholarship.
[223] SERPEN, A. S. Using Movies to Change Homophobic Attitudes of Social Work Students: Turkish Example.

v Českej republike pod názvom LGBT ľudia a sociálna práca, samosprávne kraje s tamojšou celoštátnou organizáciou PROUD.[224]

Pri ďalšom vzdelávaní, najmä terapeutických kurzoch a výcvikoch, venovať zvýšenú pozornosť tým, ktorých vedecká dôveryhodnosť je viac než diskutabilná. Máme na mysli výcviky konverznej terapie a regresných metód v snahe liečby homosexuality a iných sexuálnych preferencií, ktoré sú v rozpore so súčasnými poznatkami v oblasti sexuality, psychológie, psychiatrie a patopsychológie.

Sociálni pracovníci a pracovníčky si musia v ďalšom vzdelávacom procese osvojiť špecifiká tejto klientskej skupiny a zároveň pochopiť vplyv jedinečných stresorov na klientov osobný, sociálny a kultúrny život. Posilniť takéto zručnosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok môže tzv. gay affirmatívna prax. V spolupráci s odborníkmi aj z iných vedných disciplín, ponúknuť profesijnej obci návod na realizáciu takejto praxe, ktorá potvrdzuje a vníma LGBT+ identitu ako pozitívnu ľudskú skúsenosť rovnako ako heterosexuálnu identitu.

Účasť a participácia na preventívnych programoch

Podľa Janebovej[225] je sociálna práca inštitucionalizovanou profesiou, ktorej poslaním je presadzovať práva ľudí a sociálnu spravodlivosť bez ohľadu na ich rod, sexuálnu orientáciu a ďalšie charakteristiky.

V rámci anitopresívnych a antidiskriminačných princípov by sociálni pracovníci a pracovníčky mali:

- podieľať sa vo väčšej miere podieľať na advokačných aktivitách LGBT+ komunity;
- jasne sa vymedzovať voči akémukoľvek náznaku homofóbnych prejavov a akejkoľvek úrovne diskriminácie, pretože často nejasný postoj sociálnych pracovníkov k otázkam sexuálnych menšín prispieva k posilneniu pocitov opresie neheterosexuálnych klientov;
- byť relevantným partnerom celonárodných aktivít proti diskriminácii aj v oblasti neheterosexuálnych menšín (napr. aktívna podpora Dňa proti homofóbii)

Sociálna práca s neheterosexuálnymi klientami a klientkami

Sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci pristupujú v drvivej väčšine v svojej práci k všetkým klientom z heterocenristickej perspektívy. Je viac než pravdepodobné, že klienta

[224] LGBT lidé a sociální práce.

[225] JANEBOVÁ R., BŘÍZOVÁ T. a VELČOVSKÁ, I. „Co z těch dětí vyroste?“ O rizicích oprese sociální práce vůči stejnopohlavním rodičům.

budú (alebo považujú) za heterosexuálneho, pokiaľ im klient samotný danú skutočnosť neoznámi. Prvým krokom k zmene týchto postojov je vôbec si ich uvedomiť.

V prípade nejasných príčin a neidentifikovateľnosti problémov klienta byť senzitívny aj na možnosť problematického vývinu sexuálnej identity, ktorá môže, no prirodzene nemusí, byť spúšťačom krízy.

V praxi, v dotazníkových formulároch a inom kontakte s klientami, (pre začiatok možno iba s neheterosexuálnymi klientami a klientkami) by sa mal začať používať tzv. inkluzívny jazyk. Napríklad otázky typu: *Máte priateľku? Máte priateľa?* nahradiť otázkou: *Ste vo vzťahu?* Práve aj tie najmenšie náznaky predpojatosti poradcov bývajú ostro sledované LGBT+ klientmi, nakoľko hľadajú dôveru a pochopenie.

Sociálni pracovníci a pracovníčky by mali jasne demonštrovať svoju prepojenosť na LGBT+ komunitu, čo je prvým signálom pre neheterosexuálne osoby o možnosti otvorenejšej komunikácie o svojich problémoch.

V rámci praxe byť pripravený aj v oblasti zvládania sekundárneho coming outu najbližšieho okolia (rodičov, súrodencov) neheterosexuálnej osoby, kde sa paradoxne prenesie strach a úzkosť z inej sexuálnej identity na najbližšiu rodinu.

Záver

Monografia Homosexualita a homofóbia v kontexte sociálnej práce je zameraná na doteraz málo spracovanú problematiku homofóbie v spoločnosti s dôrazom na jej prítomnosť u sociálnych pracovníkov a pracovníčok ako skutočných, či potencionálnych nositeľov negatívnych postojov voči homosexuálnym klientom alebo neheterosexuálnym komunitám.

Samotná monografia je členená do niekoľkých častí, pričom sme považovali za nevyhnutné venovať priestor problematike ľudskej sexuality, ktorá je v prípade tejto klientskej skupiny určujúcim faktorom odlíšenia od heterosexuálnej väčšiny. Okrem iného je pre prax sociálneho pracovníka a pracovníčky nevyhnutné operovať pojmami, ktoré sme sa snažili vymedziť v kontexte teoretických východísk popisujúcich vznik homosexuálnej orientácie a formovania homosexuálej idenity. Najpodstatnejšou súčasťou života každého geja je proces coming outu, ktorý ho jasne vymedzuje voči väčšinovej heterosexuálnej populácii. Zároveň je to najzraniteľnejšie obdobie života spájané s rôznymi negatívnymi javmi. Príčinou rozporu medzi homosexualitou a heterosexualitou je pevne zakorenená heteronormativita, ktorá je vedome i podvedome prítomná aj u profesionálov pôsobiacich v oblasti sociálnej práce. V kombinácii s heterosexizmom sa spolupodieľa na formovaní postojov heterosexuálnej väčšiny voči sexuálnym minoritám, pričom hostilita sa prejavuje v rôznych homofóbnych podobách. V monografii sme prezentovali čiastočné výsledky nášho výskumu realizovaného v roku 2019. Pozostávala z dvoch častí - kvantitatívny výskum, ktorého cieľom bolo zmapovanie homofóbie prostredníctvom nástroja Škála homofóbie a identifikovanie súvislostí s jednotlivými osobnostnými, demografickými a rodovými charakteristikami sociálnych pracovníkov a sociálnych pracovníčok. Prostredníctvom nášho výskumu sme dospeli k záveru, že vplyv na homofóbiu a jej intenzitu majú rôzne skutočnosti – od geografických (v súvislosti s rurálnosťou prostredia), cez vzdelanostné až po rodové atribúty. Významnými prediktormi homofóbie u sociálnych pracovníkov a pracovníčok sú religiozita a politická orientácia. V rámci kvalitatívneho výskumu sme sa snažili priblížiť profesionálnej verejnosti subjektívnu skúsenosť a vnímanie homofóbie zo strany recipientov tohto negatívneho javu. Dané zistenia na základe rozhovorov preukázali, že gejovia intenzívne vnímajú rozdiely medzi heterosexuálnou väčšinou a homosexuálnou menšinou. Prítomná je i diskriminácia, či mikroagresia zo strany väčšinovej populácie.

Homosexualita a heterosexualita sú neustále u väčšiny populácie vnímané ako čosi, čo stojí na dvoch póloch, ako niečo, čo nás rozdeľuje. Pritom jediné, čo nás, ako v prípade čohokoľvek môže rozdeľovať, je neschopnosť a neochota pochopiť a akceptovať toho druhého. V súvislosti s tým, v úplnom závere pripájam odkaz, ktorý mi bol zaslaný pri zbere dát ku kvantitatívnemu výskumu:

„*Ospravedlňujem sa vám za spoločnosť, v ktorej ľudia musia zdôvodňovať ostatným svoje práva, skúsenosti, správanie, zabezpečenie a pocitovú realitu, ktorú ostatní užívajú od začiatku dejín a napriek tomu, ak by boli konfrontovaní s otázkou, prečo by mali mať právo na lásku, držanie sa za ruky, zabezpečenie vzťahovej legality, či akceptáciu spoločnosťou, väčšina z nich by nedokázala na túto otázku súvislo a zmysluplne reagovať.*“

Zoznam použitých zdrojov

A Human Rights-Based Approach to Health and Social Care in Scotland. Nursing & Residential Care. Camelford: NAEP, 2013.

AN-PYNG S. Homophobia Among Social Work and Non-Social Work Students. In *Journal of Baccalaureate Social Work*, 2002, 7, (2), 15-32. ISSN 1084-7219.

BABICOVÁ, P. *Etický rámec pre prácu s LGBT klientelou pre pomáhajúce, právnické a zdravotnícke profesie.* Bratislava: Queer Leaders Forum, 2012. ISBN 978-80-970901-0-4.

BARANOVÁ, S. *Religiozita a osobnosť ako prediktory homofóbie*. Diplomová práca. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2016.

BASS, E. a K. KAUFMAN. *Láska je láska. Knižka pre lesbickú, gejskú a bisexuálnu mládež a jej spojencov*. Bratislava: Aspekt, 2003. ISBN 80-85549-40-9.

Biblia. Liptovský Mikuláš: Slovenská Evanjelická cirkev a.v.: Tranoscius, 1990. ISBN 0-564-03222-0.

BOSWELL, J. *Christianity, social tolerance, and homosexuality: gay people in Western Europe from the beginning of the Christian era to the fourteenth century.* London: University of Chicago Press, 1980. ISBN 0-226-06711-4.

BOWERS, R., PLUMMER, D. a MINICHIELLO, V. Homophobia in Counselling Practice. In *International Journal for the Advancement of Counselling*. 2005. 27. 471-489. ISSN 0165-0653.

BYWATER, J. a R. JONES. *Sexuality and social work*. Exeter: Learning Matters, 2007. ISBN 9781844450855.

CARROLL, R. *Rereading heterosexuality: feminism, queer theory and contemporary fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012. ISBN 9780748639557.

CASS, V. C. Homosexuality Identity Formation: A Theoretical Model. In *Journal of Homosexuality,* 1979. 4(3), s. 219-235.

CLARKE, V. *Lesbian, gay, bisexual, trans and queer psychology: an introduction*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-87666-7.

COCKER CH. *Social work with lesbians & gay men*. London: SAGE, 2011. ISBN 978-1847873910.

CONNELL, R. W. *Masculinities*. California: University of California Press, 2005. ISBN 978-0-520-24698-0.

COSIS-BROWN, H. *Social work and sexuality: working with lesbians and gay men.* Basingstoke, Macmillan, 1998. ISBN 978-0-333-60884-5.

CROMPTON, L. *Homosexuality & civilization*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003. ISBN 0-674-01197-x.

DAVIES, M. *The Blackwell companion to social work*. Hoboken: Wiley Blackwell, 2013. ISBN 978-1-118-45172-4.

DOMINELLI, L. *Feminist Social Work Theory and Practice.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. ISBN 0–333–77154–0.

DUDOVÁ, H. *Global agenda – Světová výzva pro sociální práci a sociální rozvoj* / [online]. Praha: Sociální práce [cit. 2019-02-02]. 2012. Dostupné na internete: http://www.socialniprace.cz/soubory/Svetova%20vyzva%20pro%20socialni%20praci%20a%20socialni%20rozvoj.pdf

EICHLEROVÁ, B. *Postoje sociálních pracovníků k lidem s odlišnou sexuální orientací.* Bakalářská práce. Univerzita Karlova: Praha, 2017.

E-mailová korešpondencia s Martinom Kováčom, diakon SKC ČR – zbor Bratislava [online], 31. 5. 2017, starokatolici.ba@gmail.com.

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky [online]. Bratislava, 2015 [cit. 2019-04-09]. Dostupné na internete: https://lnk.sk/zOTU

European Union Agency for Fundamental rights. EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey; results at a glance. Luxembourg: Publ. Office of the Europ. Union, 2013. ISBN 9789292391737.

FAFEJTA, M. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti.* Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1030-6.

FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši.* Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073678159.

FISH, J. *Social work and lesbian, gay, bisexual and trans people. Making a difference*. Bristol: Policy press. 2012. ISBN 978-1-84742-803-5.

FISHER, T. D. *Handbook of sexuality-related measures.* New York, NY: Routledge, 2011. ISBN 978–0–415–80174–4.

FREDRIKSEN-GOLDSEN, K. I. et al. ‘‘My Ever Dear’: Social Work’s ‘Lesbian’ Foremothers - A Call for Scholarship’, In *Affilia*, 2009. 24(3), 325–336. ISSN 0886-1099.

FÚRIKOVÁ M. a I. PAVLOVIČ. Proces coming out-u a jeho prežívanie u homosexuálnych mužov In: *Sociálne procesy a osobnosť 2016*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie, 2017. ISBN 9788088910558. s. 117-125.

GARNETS, L. a D.C. KIMMEL. *Psychological perspectives on lesbian, gay, and bisexual experiences.* New York: Columbia University Press, 2003. ISBN 0-231-12412-0.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

GILLIGAN, C. a N. SNIDER. *Why does patriarchy persist?*. Medford, MA, USA: Polity Press, 2018. ISBN 9781509529124.

GINICOLA, M. M., CH. SMITH a J. M. FILMORE. *Affirmative counseling with LGBTQI+ people*. Alexandria, VA: American Counseling Association, 2017. ISBN 9781556203558.

Glaad Media Reference Guide: 10th Edition. New York, NY: Gay and Lesbian Alliance Against Defamation, 2016.

GOLDSTEIN, S. a J. A. NAGLIERI. *Encyclopedia of Child Behavior and Development*. Boston, MA: Springer Science+Business Media, LLC, 2011.

GRAY, P. a D. F. BJORKLUND. *Psychology*. New York, New York: Worth Publishers, a Macmillan Higher Education Company, 2014. ISBN 978-1-4641-4195-9.

GYÁRFÁŠOVÁ, T. *Postoje verejnosti k ľuďom s neheterosexuálnou orientáciou*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. 2008.

HAGGERTY, G. E. *Gay histories and cultures: an encyclopedia*. New York: Garland, 2000. ISBN 0-8153-1880-4.

HALAMA,P. et. al. *Religiozita, spiritualita a osobnosť : vybrané kapitoly z psychológie náboženstva.* Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 80-88910-22-6.

HARRIS, J. *A dictionary of social work and social care*. New York, NY: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780198796688.

HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.

HAYWOOD, Ch. et al. *The conundrum of masculinity: hegemony, homosociality, homophobia and heteronormativity*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-138-67469-1.

HELGESON, V. S. *The psychology of gender*. Boston: Pearson, 2012. ISBN 978-0-205-05018-5.

HELMINIAK, D. *Co vlastně Bible říká o homosexualitě?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 9788073251222.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670402.

HOCK, R. R. *Human sexuality*. Upper Saddle River: Pearson, 2012. ISBN 978-0-205-22522-4.

Homofóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v členských štátoch EÚ. Viedeň: Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2009.

HYDE, J. S. a J. D. DELAMATER. *Understanding human sexuality*. New York, NY: McGraw-Hill Education, 2017. ISBN 978-1-259-54498-9.

IFSW. *Standards in social work practice meeting human rights*. Berlin, International Federation of Social Workers. ISBN: 978-99932-0-878-5.

ISHER, T. D. *Handbook of sexuality-related measures*. New York, NY: Routledge, 2011. ISBN 978–0–415–80174–4.

JANEBOVÁ R. et al. „Co z těch dětí vyroste?“ O rizicích oprese sociální práce vůči stejnopohlavním rodičům. In *Gender, rovné příležitosti a výzkum*, 2013. 14(2), s. 14 – 26.

JANEBOVÁ, R. *Feministické teorie sociální práce.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-405-2.

JANEBOVÁ, R. *Kritická sociální práce.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-413-7.

JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 8071849545.

Je referendum NUTNÉ? [online]. Bratislava, 2015 [cit. 2019-08-01]. Dostupné na internete: https://www.alianciazarodinu.sk/projekty/projekt/referendum/

JOHNSON, A. G. *The gender knot: unraveling our patriarchal legacy*. Philadelphia: Temple University Press, 2014. ISBN 978-1-4399-1183-9.

JONES, B. E. a M. J. HILL. *Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities.* Washington, D.C.: American Psychiatric Pub., 2002. ISBN 978-1585620692.

KASSIN, S. *Psychologie*. Praha: Computer Press, 2007. ISBN 8025117163.

Katechizmus Katolíckej cirkvi. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2017. ISBN 9788081612589.

KERN, M. Teológ vystúpil na dúhovom pochode, biskupi mu zakázali učiť na univerzite. *Denník N*. Bratislava, 2017, 3(55). ISSN 1339-844X.

KILLERMANN, S. *A Guide to Gender: The Social Justice Advocate's Handbook.* Austin: Impetus Books, 2017. ISBN 978-0989760249.

KOLLÁRIK, T. *Základy sociálnej psychológie: učebnica pre vysoké školy.* Žilina: Eurokódex, 2014. ISBN 978-80-8155-030-0.

KRÁLIK, Ľ. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2015. ISBN 978-80-244-1493-7.

KRČMÁŘOVÁ B. a kol. *Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy.* Brno: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0290-9.

LEHMILLER, J. J. *The psychology of human sexuality*. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014. ISBN 978-1-118-35133-8.

LGBT lidé a sociální práce. *Kraj Vysočina* [online]. Jihlava, 2014 [cit. 2019-03-07]. Dostupné na internete: https://www.kr-vysocina.cz/lgbt-lide-a-socialni-prace/ds-302737/p1=63753&archiv=1

LÖRINCOVÁ, L. a O. PECHOVÁ. Identita lesbických žien v Holandsku. In: D. MARKOVÁ et al., ed. *Sexuality IV. / Sexualities IV.: zborník vedeckých príspevkov.* Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 46 – 71. ISBN 978-80-223-2960-6.

LOVAŠ, L. *Metódy výskumu pre verejnú správu.* Košice: UPJŠ. 2001. ISBN 80-7097-478-8.

LYMBERY, M. a K. POSTLE. *Social work: a companion to learning.* Loa Angeles: SAGE, 2007. ISBN 978-1-4129-2001-8.

LYONS B. H. et al. Suicides Among Lesbian and Gay Male Individuals: Findings From the National Violent Death Reporting System. In *American Journal of Preventive Medicine*, 2019. 56(4) p. 512-521, ISSN 0749-3797.

MACIONIS, J. *Sociology*. Harlow, England: Pearson, 2018. ISBN 978-1-292-16147-1.

MALINOVÁ, G. *Problematika homosexuálních vztahů*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2006. ISBN 80-7017-032-8.

MALLON, G. P. *Social work practice with lesbian, gay, bisexual, and transgender people*. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. ISBN 978-1138909892.

MALTI-DOUGLAS, F. *Encyclopedia of sex and gender*. Detroit: Thomson Gale, 2007. ISBN 9780028659640.

MARKOVÁ, D. a A. ŽABKOVÁ. Miera homofóbie u sociálnych pracovníkov/čok a študentov/tiek sociálnej práce ako možné riziko v ich vzdelávaní. In *Rizika sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 550 – 562. ISBN 978-80-7435-086-3.

MATSUMOTO, D. R. *The Cambridge dictionary of psychology*. New York: Cambridge University Press, 2009. ISBN 9780521671002.

MENDOS, L.R. *State-Sponsored Homophobia.* International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. Geneva, 2019.

MESSERSCHMIDT, J. W., MARTIN P. Y. a M. A. MESSNER. *Gender reckonings: new social theory and research.* New York: New York University Press, 2018. ISBN 978-1-4798-9714-8.

MESSERSCHMIDT, J. W. *Hegemonic masculinity: formulation, reformulation, and amplification.* Lanham: Rowman & Littlefield, 2018. ISBN 9781538114032.

MEYER, I. H. a M. E. NORTHRIDGE. *The health of sexual minorities: public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender population*. New York, NY: Springer, 2007. ISBN 0-387-28871-6.

MORAN, N. European Medicines Agency facing Brexit staff exodus and hole in budget. *Science business* [online]. 2019 [cit. 2019-06-10]. Dostupné na internete: https://sciencebusiness.net/healthy-measures/news/european-medicines-agency-facing-brexit-staff-exodus-and-hole-budget

MORROW, D. F. a L. MESSINGER. *Sexual orientation and gender expression in social work practice: working with gay, lesbian, bisexual, and transgender people.* New York: Columbia University Press, 2006. ISBN 0–231–12728–6.

MURPHY, P. F. *Feminism and masculinities.* New York: Oxford University Press, 2004. ISBN 0–19–926724–3.

NAGOSHI C.T., RAVEN CLOUD J., LINDLEY L.M., NAGOSHI J.L., & LOTHAMER L.J. A Test of the Three-Component Model of Gender-Based Prejudices: Homophobia and Transphobia Are Affected by Raters' and Targets' Assigned Sex at Birth. In *Sex Roles*. 2019. 80, 137-146. ISSN 0360-0025.

NAGOSHI, J. L., ADAMS, K. A., TERRELL, H. K., HILL, E. D., BRZUZY, S., & NAGOSHI, C. T. Gender Differences in Correlates of Homophobia and Transphobia. In *Sex roles*, 2008. 59, 521-531. ISSN 0360-0025.

Naše európske hodnoty 2017. Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied [online]. 2017 [cit. 2019-03-05]. Dostupné na internete: http://sociologia.sav.sk/podujatia.php?id=2786&r=1

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce.* Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NOLEN-HOEKSEMA, S. a H. ANTONÍNOVÁ. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha: Portál, 2012. ISBN 9788026200833

ONDRISOVÁ, S. et. al. *Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii.* Bratislava: Nadácia Občan a demokracia. 2002. ISBN 80-968528-5-X.

P/2019/328 Odporúčania adresované Slovenskej republike počas tretieho kola Univerzálneho periodického hodnotenia Rady OSN pre ľudské práva [online]. Bratislava: MZVEZ SR, 2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné na internete: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/328

Parlamentná tlač 1098 [online]. Bratislava: NR SR, 2018 [cit. 2019-06-13]. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=1098

PAVLÍČKOVÁ, R. *Analýza heteronormativity v odborné literatuře z oblasti sociální práce.* Diplomová práca. Univerzita Hradec Králové: Hradec Králové, 2018.

PHOENIX, T. et al. *Homophobic language and verbal harassment in North Carolina high schools.* Chapel Hill, NC: Safe Schools NC, 206

PICKETT, B. *Historical dictionary of homosexuality*. Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2009. Historical dictionaries of religions, philosophies, and movements, no. 96. ISBN 978-0-8108-5979-1.

PICKETT, B. *The A to Z of Homosexuality*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2009. ISBN 978-0-8108-7159-5.

PLUMMER, D. *One of the boys: masculinity, homophobia, and modern manhood*. New York: Harrington Park Press, 1999. ISBN 1560239743.

Práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí: Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory Ľudských práv v Slovenskej republike [online]. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2014 [cit. 2019-06-30]. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf

Prieskum. Iniciatíva Inakosť [online]. 2018 [cit. 2018-04-19]. Dostupné na internete: http://inakost.sk/tag/prieskum/

PRINGLE, A. et al. *Being Human: A human rights based approach to health and social care in Scotland.* Edinburg: Alliance, 2017.

PROCHÁZKA, I. *Coming out: průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe.* Brno: STUD Brno, 2002. ISBN 80-238-8850-1.

PUTNA, M. C. *Křesťanství a homosexualita: pokusy o integraci*. Praha: Torst, 2012. ISBN 9788072154340.

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR, 2019 [cit. 2019-06-14]. Dostupné na internete: http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-f9.html

RICHARDS, C. a M. J. BARKER. *The Palgrave handbook of the psychology of sexuality and gender*. New York: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 9781137345882.

RICHARDS, CH., BOUMAN W. P. a M.-J. BARKER. *Genderqueer and non-binary genders*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2017. ISBN 978-1-137-51052-5.

RITZER, G. a J. M. RYAN. *The concise encyclopedia of sociology*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011. ISBN 978-1-4051-8353-6.

RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of sociology*. Malden, MA: Blackwell Pub., c2007. ISBN 978-1-4051-2433-1.

ROSENTHAL, M. S. *Human sexuality: from cells to society*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning, 2013. ISBN 978-0-618-75571-4.

ROTTER, H. *Sexualita a křesťanská morálka*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-669-7.

Rozsudok súdneho dvora (veľká komora) z 5. júna 2018. Ústavný súd SR [online]. 2019 [cit. 2019-06-09]. Dostupné na internete: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/63561963/SDEU1824.pdf/917c6b6d-d055-41c3-bada-67153db5e37e

SADOCK, B. J., V. A. SADOCK a P. RUIZ. *Kaplan & Sadock's comprehensive textbook of psychiatry*. Philadelphia: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-1-4511-0047-1.

SEKULOVÁ, M. a O. GYÁRFÁŠOVÁ. *Diskriminácia a viacnásobná diskriminácia: pohl'ady verejnosti na diskrimináciu, rovnosť a rovné zaobchádzanie.* Bratislava: Inštitút pre Verejné Otázky, 2010. ISBN 9788089345243.

SERPEN, A. S. et al. Using Movies to Change Homophobic Attitudes of Social Work Students: Turkish Example. In *Research on Social Work Practice*, 2018. 28(7), 876–881. ISSN 10497315.

SILVERMAN, D. *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka.* Bratislava: Ikar, 2005. ISBN 80-551-0904-4.

SLOBODA, Z. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita.* Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-09-1.

SMETÁČKOVÁ, I. a R.BRAUN. *Homofobie v žákovských kolektivech: homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách - jak se projevuje a jak se proti ní bránit : doplňkový výukový materiál pro ZŠ a SŠ včetně didaktické aplikace tématu.* Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. ISBN 978–80–7440–016–2.

SMITH O. *Lesbian, Gay & Bisexual People: A Guide to Good Practice for Social Workers*. Dublin: Glen, 2012.

SMITKOVÁ H. a A. KURUC *Homofóbia a heterosexizmus.* Bratislava: Inakosť, 2012.

SMITKOVÁ H. a A. KURUC. *Reakcie rodičov na coming out LGBT dieťaťa.* Bratislava: Inakosť, 2012.

SOKOLOVÁ V. *Koncepční pohled na „sexuální menšiny" aneb vše je jen otázka správné orientace...* In Hašková, H. – Křížková, A. – Linková, M. (eds.) Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989. Praha: SoÚ, 2006. ISBN 80-7330-101-6

SPENCE J.T., HELMREICH R., & STAPP J. Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. In *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975. 32, 29-39.

SWANK, E. a RAIZ, L. Attitudes Toward Gays and Lesbians Among Undergraduate Social Work Students, In *Affilia*,2010 25(1), 19–29. ISSN 0886-1099.

ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR. *Homosexualita a homofóbia v spoločnosti*. Dizertačná práca. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Košice, 2019.

ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR. Homofóbia a heteronormativita - príčiny a dôsledky. In ŽIAKOVÁ, E. a L. TÓTHOVÁ. *Premeny sociálnej práce v čase: 6. ročník Košických dní sociálnej práce: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou: 8.12.2017, Košice.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. ISBN 978-80-8152-601-5. s. 179-183.

ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR. LGBTI komunita v kontexte extrémistických postojov In: *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. ISBN 9788081526404. s. 111-128.

ŠIMKO, J. a D. ŠLOSÁR Sociálna identita a rizikové faktory. In TÓTHOVÁ, L a K. ŠIŇANSKÁ. *Sociálne riziká v spoločnosti XXI. storočia: 7. ročník Košických dní sociálnej práce: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou: 30.11.2018*, Košice. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. ISBN 9788081527227. s. 44-48.

ŠLOSÁR, D. a kol. *Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 9788081525513.

ŠTEFAŇAK, O. Postoje mládeže k manželsko-rodinným normám v procese premien. In *Sociológia a spoločnosť/Sociology and Society.* 2018. 3(2), 72-86. ISSN 2453-8086.

TEATER, B. *An Introduction to Applying Social Work Theories and Methods.* Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press, 2012. ISBN 978-0-33-523778-4.

THOMAS, M. a PIERSON, J. *Dictionary of social work: the definitive A to Z of social work and social care.* Maidenhead: Open University Press, 2010. ISBN 978-0-33-523881-1.

TRAPPOLIN, L. *Confronting homophobia in Europe: social and legal perspectives.* Portland, Or.: Hart Pub., 2012. ISBN 978-1-84946-275-4.

TURNER, F. J. *Social work diagnosis in contemporary practice*. New York, N.Y.: Oxford University Press, 2005. ISBN 978-0-19-516878-5.

TURNER, F. J. *Canadian encyclopedia of social work*. Waterloo, ON: Wilfrid Laurier University Press, 2005.

TURNER, F.J. *Social work treatment: interlocking theoretical approaches*. Sixth edition. Oxford: New York: Oxford University Press, 2017. ISBN 9780190239596.

Ústava SR.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie.* Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

VALDES, F. Unpacking Hetero-Patriarchy: Tracing the Conflation of Sex, Gender & Sexual Orientation to Its Origins. In*: Yale Journal of Law & the Humanities*: 8(1), 1996.

VANDENBOS, G. R. *APA dictionary of psychology.* Washington: American Psychological Association, 2007. ISBN 978-1-4338-1373-3.

VESELOVSKÝ, D. Homofóbia, predsudky a stereotypy okolo sexuálnych menšín In *Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva na Slovensku : zborník príspevkov.* Bratislava: Nadácia Friedricha Eberta v Slovenskej republike, 2001. ISBN 80-968372-6-5. s. 26-33

Vyhlásenie etických princípov Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov a Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce [online]. Bratislava, 2018 [cit. 2019-04-09]. Dostupné na internete: http://socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2018/11/Vyhl%C3%A1senie-o-etick%C3%BDch-princ%C3%ADpoch_2018-2.pdf

VÝROST, J. a SLAMĚNÍK, I. Sociální psychologie. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

WEISS, P. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 9788024724928.

WEITEN, W. a M. A. LLOYD. *Psychology applied to modern life.* California: Thomson/Wadsworth, 2006. ISBN 0-534-60859-0.

WEITEN, W., D. DUNN a E. Y. HAMMER. *Psychology applied to modern life: adjustments in the 21st century*. CA: Wadsworth/Cengage Learning, 2012. ISBN 978-1-111-18663-0.

WORTHEN, Meredith Gwynne Fair. *Sexual deviance and society: a sociological examination*. New York: Routledge, 2016. ISBN 9781138819078.

WRIGHT, L. W., ADAMS, H. E., & BERNAT, J. Development and Validation of the Homophobia Scale. In *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment.*1999. 21, 337-348. ISSN 0882-2689.

Zákon 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci v platnom znení.

Zákon 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v platnom znení.

Zákon 448/2008 Z.z. o sociálnych službách v platnom znení.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov v platnom znení.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov.

Zoznam právne neupravených životných situácií nezosobášených párov [online]. Bratislava: MS SR, 2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx

Homosexualita a homofóbia v kontexte sociálnej práce

Vedecká monografia

Autori: Mgr. Ján Šimko, doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vydavateľstvo ŠafárikPress

Umiestnenie: https://unibook.upjs.sk

Rok vydania: 2019

Rozsah strán: 99

Rozsah: 4,95 AH

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8152-764-7 (e-publikácia)

HOMOSEXUALITA A HOMOFÓBIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

ISBN 978-80-8152-764-7